

”Smak, omtanke og utpreget selvkritikk”

Den borgerlig kvinnes mote- og skjønnhetsideal i tiden 1910-1930

Ellen Bjerkan

Masteroppgave 60 poeng i Kulturhistorie,

Program for kultur- og idéstudier

Avlagt våren 2009

Institutt for kulturstudier og orientalske språk, Universitetet i Oslo

Takk til:

- Liv Emma Thorsen som kyndig, vennlig og tålmodig har ledet meg gjennom arbeidet med denne oppgaven.
- Studiekamerater som har lært meg så mye og delt så villig.
- Venner utenfor UiO som har lyttet tålmodig.
- Bibliotekarene som har stilt skjulte skatter til rådighet.
- Fagfolk for innspill og gode råd.
- Familien som har vært entusiastiske på mine vegne selv om de ikke alltid har skjønt hva jeg ”egentlig driver på med der borte på universitetet”.
- Håkon.

Innholdsfortegnelse

Del 1. Innledning.....	5
1. Kropp og klær.....	8
Mote kontra klær	8
Elitemote og folkelig mote	9
Klær som gjenstand og symbol	10
Kropp som gjenstand og symbol.....	12
Ideal, kropp, klær	14
2. Kilder, kildekritikk og metode	16
Presentasjon av ukebladene.....	17
Sammenligning av bladenes innhold 1910-1930	20
Varekataloger, minneoppgaver, spørrelister og gjenstandssamlinger.....	21
Kildekritikk	22
Kildenes bakholdsangrep – den hermeneutiske sirkel i praksis.....	24
3. Teoretiske tilnærminger	26
Den sansende kroppen - fenomenologi	26
Klær som aktører - materiell kultur og aktør-nettverksteori.....	27
Habitus og historie	28
Klær og kropp, individ og samfunn	29
4. Oppgavens oppbygning.....	30
Del 2. Analyse.....	31
1. ”Mange mennesker betrakter moten som en slags Juggernaut ...”.....	31
2. Motens kritikere og tilhengere	33
”Nei, vi vil ikke!”	34
Helse og moral	35
”... som et truende spøkelse i det fjerne – krinolinen!”	38
Mote i jobbetid og krisetid	40
Fremveksten av et moderne klesideal	41
3. ”... at tiltrække sig opmærksomhet gennem drakten er en dame uværdig.”	43
”... la saa de unge og slanke føre an.”	46
”den ”ungdommelige” matrone”	48
4. Et borgerlig moteideal.....	52
Konservativ modernitet.....	52

Angstfylt mote.....	54
Idealer i endring	55
6. ”Ungdom, sundhet, skjønnhet.”	59
7. Mosjon og sport.....	61
Idrett i dame- og ukeblader	62
En praktisk sportsbekledning	64
8. ”Den elastiske slankhed”	68
Figurformende undertøy.....	68
Fra korsett til trening og diett.....	70
9. Kosmetikk og skjønnhetspleie	75
”Skjønnhet gir lykke, Parba gir skjønnhet!”	75
”Hvorfor ikke dekke mulige mangler ...?”	79
”Ingen som ikke selv vil behøver nu at være styg lenger.”	81
”Naturlig” skjønnhet	83
10. Et borgerlig skjønnhetsideal.....	87
Ny kroppsbruk – ny klesbruk	87
Natur og kultur	91
Karakter og personlighet	92
Kroppslige erfaringer av modernitet	94
Del 3. Kropp, klær og sansning – avsluttende drøfting.....	97
Del 4. Vedlegg.....	101
Illustrasjoner.....	101
Kilder.....	111
Ukeblader	111
Varekataloger	113
Litteratur.....	115
Sammendrag.....	123

Del 1. Innledning

En slik ny, enkel og mer praktisk stil har ikke bare satt sitt preg på menneskenes hjem, men også på dem selv og på deres klær. Det er nemlig ikke bare klærne, men også menneskene selv som fra tid til annen endrer stilpreg, og mellom disse to ting er det et ganske interessant samspill og pussige former for vekselvirkning. (Christensen 1933:165).

Tidsrommet 1910-1930 var preget av store endringer i samfunnsliv, estetikk og livsoppfatning. Etter verdenskrigen 1914-1918 brøt man med det gamle, og vendte blikket mot en fremtid preget av teknologiske fremskritt. Den norske journalisten Chr. A. R. Christensen beskrev i 1933 norske forhold i tidsrommet 1920-1933 og konstaterte at man var gått inn i en ny tid. Norge var i endring, preget av kriser, masseproduksjon, teknologiske nyvinninger og en ungdomsgenerasjon som var "[...] sundere, sterkere, friere og åpnere enn noen generasjon før dem, [...]" (Christensen 1933:274). Funksjonalismen ble et nytt felles formspråk for både bygninger, klær og bohaver. (Christensen 1933:159). Den norske historikeren Christine Myrvang understreker at den nye stilen inngikk i et prosjekt der også privatsfæren skulle effektiviseres etter fabrikkens forbilde (Myrvang 2004c:207-208). Kropp og klær skulle moderniseres. Betegnende er det hvordan samtiden gjennom ukeblader og bøker beskrev perioden som forandringens og fremskrittets - modernismens - tidsalder.

Denne oppgaven begynte som "Mote, fritid og elastikk: Faktorer som medvirket til endringer i norske kvinners korsettbruk i tiden 1910-1940". Etter hvert som jeg begynte å jobbe med kildene, så jeg at endringene i tidens skjønnhetsideal påvirket mer enn bruken av figurformende undertøy. Hvorvidt man brukte korsett eller ikke inngikk i en tilpasning til tidens ideal der diett, trening, kroppspleie, påkledning og kosmetikk også var mulige alternativer. I samråd med veileder ble derfor oppgavens problemstilling utvidet til å omhandle hvordan endringer i skjønnhetsidealet førte til endringer i klesbruk og kroppslege vaner. Kildegjennomgangen viste også at det var på 1920-tallet at de største endringene fant sted, og oppgavens tidsomfang ble dermed redusert til 1910-1930. Selv om perioden var preget av en langsom forbedring i kjøpekraften blant folk flest, var det i utgangspunktet de bedrestilte lagene i samfunnet som hadde råd til å følge med på endringer i mote og livsstil. Jeg avgrenset derfor oppgavens hovedproblemstilling til å undersøke borgerlige kvinners syn på, og implementering av de nye skjønnhetsidealene.

I perioden 1910-1930 ble skjørtene kortere, fra å rekke til ankelen i 1910 krøp de opp til kneet i årene rundt 1925, før de igjen sank til midt på leggen på slutten av 1920-tallet (Fig. 1-6). Det ble vanlig å bruke færre lag med klær, mykere og tynnere stoffer, dypere utringninger og kortere ermer. Sminke, særlig pudder og lepestift, ble akseptert, og mot slutten av 1920-tallet kunne man pudre seg diskret i det offentlige rom uten at det vekket særlig anstøt. Håret skulle helst være kortklippet, ”shinglet” som det gjerne ble kalt. Unge kvinner var i forkant av moten. Den norske historikeren Christine Myrvang beskriver 1920-tallet som en periode da konsum og fokus på materielle verdier ble ledd i unge kvinners frigjøringsprosjekt (Myrvang 2004b:138). Den nye og frigjorte kvinnen fikk flere kallenavn, i Norge var betegnelsene ”flapper” og ”backfisch” mye brukt. Backfisch er tysk for stekefisk, det vil si fisk som er for liten til å kokes, og var en spøkefull betegnelse på jenter i overgangen til ungdom (*Norsk ordbok*). Flapper var et engelsk begrep som ble brukt om yngre kvinner, og skal etter sigende ha betegnet både en ikke-flyvedyktig fuglunge og kvinners åpne gummikalosjer med flipper som ”flappet” når de gikk (Myrvang 2004b:143-144). Kunnskapsforlagetets *Blå fremmedordbok* beskriver en flapper som en tenåringsjente (*Blå fremmedordbok*). Også det franske begrepet ”garçonne” ble brukt om den moderne kvinnen. Dette er tatt fra Victor Marguerittes roman ved samme navn som kom i 1922 og ble utgitt på norsk under tittelen *Ungkarskvinnen* i 1924. Romanens hovedperson er en ung kvinne som kombinerer et gutteaktig utseende med oppførselen til en ungar. Utseendet ble omtalt som gutteaktig på grunn av kvinnenens kort hår og slanke og rette kroppsfasong (Myrvang 2004b:143).

I dag er det gjerne flapperen man ser for seg når man tenker på 1920-tallet: En ung, slank kvinne med kortklippet hår som danset charleston iført knekort, ermeløs frynsekjole. Hun brukte pudder, øyenskygge og lepestift, og røykte på offentlig sted. Mange foreslåtte endringer i mote- og skjønnhetsideal forblir marginale fenomener. De fleste av dagens kvinner vil kunne konstatere at det er avstand mellom motebladenes artikler og egen praksis, og det er liten grunn til å tro at dette er en ny tendens. Hvor typisk var egentlig den ”typiske” 1920-tallskvinnen i Norge? Analyser av samtidige kilder gir et tvetydig svar: Kristin Aune konstaterer i sin hovedoppgave i historie at ukebladene tildels var svært kritisk til ”den nye kvinnen”. Dette forklarer hun blant annet med at redaktørene og flertallet av leserne antagelig tilhørte en eldre generasjon. Aune tror kvinnesynet i bladene hadde vært annerledes dersom den yngre generasjonens meninger og holdninger dominerte bladene (Aune 1997:99). Christine Myrvang påpeker derimot at selv om betegnelsene garçonne, flapper og backfisch vektla at dette kun var en overgangsfase, fikk den nye kvinnens fremtoning også betydning

for eldre kvinners utseende. Hun oppsummerer dette slik: ”Det som i utgangspunktet var en generasjonskløft, endte i en allmenn streben etter det ungdommelige. Ungdommen ble på 1920-tallet utstyrt med helt konkrete og synlige kjennetegn, og de som ønsket å se yngre ut, måtte adoptere ungdommens uttrykk.” (Myrvang 2004b:149-150). Myrvang beskriver 1920-tallet som preget av motemanier, opprettholdt og muliggjort gjennom masseproduksjon, rask kommunikasjon og storskaladistribusjon. Motenyhetene ble spredt gjennom aviser og blader som sørget for et nasjonalt reklamemarked og som ga et inntrykk at av folk raskt ville fremstå som gammeldagse dersom de ikke fulgte endringene (Myrvang 2004b:151). I hvilken grad lot modne kvinner seg inspirere av flapperen, og hvorfor? Var de viljeløse moteslaver, frydefulle forbrukere eller frigjorte kvinner? Finnes andre forklaringer på 1920-tallets store endringer i hvordan en respektabel kvinne kunne se ut og oppføre seg?

Utseendemessig ble norske kvinner ansett som svært moderne av de norske kommentatorene, men de nye ideene om kvinners rolle i samfunnet brukte lengre tid på å få gjennomslag. Fremdeles var det oppfatningen av kvinnen som komplementær til mannen som var den rådende, og dette påvirket i stor grad kvinners livsvalg. Det fysiske kvinneidealet i Norge i mellomkrigstiden kan dermed sees som et område der nye og gamle ideer om kvinnelighet møtes. Mange idealer lanseres uten å føre til endring i praksis. Hvordan oppstår og modifieres oppfatninger av hva som er vakkert? Er det som følge av påvirkning ”ovenfra”, fra moteskapere, klesindustri, media og kjente personer, eller utvikles de som et resultat av møter mellom ulike aktører? Hva gjorde at mellomkrigstidens kvinner var innstilt på omfattende endringer i utseende, påkledning og oppførsel? Var det tidens modernistiske strømninger som fikk innpass i de brede samfunnslag, eller banet ny praksis vei for andre ideer og mentaliteter? Med utgangspunkt i garçonne-motens gjennomslag, kvinners økende interesse for sport og trening og fremveksten av et nytt skjønnhetsideal vil jeg vise den gjensidige påvirkningen mellom kropp og klær, samfunn og skjønnhetsideal.

Tidsrommet 1910-1930 var en periode som brøt med etablerte oppfatninger av hva en borgerlig kvinne kunne gjøre, være iført og hvordan hun burde se ut. Idealene som tok over er gjeldende også i dagens samfunn. I så måte belyser oppgaven også nåtidig praksis idet den indirekte omhandler mer generelle spørsmål som: Hva styrer valget av klær og skjønnhetspleie utover mote og økonomi, og hvordan forholder man seg til at nye idealer får gjennomslag?

1. Kropp og klær

Kropp, klær, mote og skjønnhetsideal er temaer som i varierende grad har blitt gjenstand for forskning, og det meste av forskningen behandler temaene isolert. Det studier av kropp og studier av drakt har til felles, er at de begge appellerer til vidt forskjellige fagmiljøer der særlig historikere, kunsthistorikere, kulturhistorikere, sosialantropologer og sosiologer synes å være aktive. Den canadiske drakthistorikeren Alexandra Palmer forklarer den brede faglige tilnærmingen innen draktstudier som et utslag av at det i liten grad tilbys som et eget studie. Drakthistorie har tradisjonelt løpt ut fra museenes forskning på egne samlinger av klær og tekstiler, med utgangspunkt i eldre kunsthistoriske metoder for stilanalyse eller metoder for studier av materiell kultur. Ifølge Palmer førte dette til at drakthistorie i stor grad ble stående for seg selv, løsrevet fra økonomisk, sosial og politisk historie (Palmer 1997). Draktstudier gjenspeiler dermed ulike fagmiljøer og -tradisjoner. Dette gjenspeiles blant annet i kildebruk og metodevalg. Noen problemstillinger er likevel herskende på tvers av faggrensene, og disse løper i stor grad ut fra det etablerte skillet mellom mote og klær.

Mote kontra klær

Begrepet ”drakt” og ”drakthistorie” brukes gjerne som en samlebetegnelse på studiet av mote og/eller klær. Begrepet ”mote” er avledet av det latinske ”modus”, og defineres i *Norsk ordbok* som ”[...] noe som er moderne; herskende, tidstypisk smak el. stil” (*Norsk ordbok*). Begrepet er i seg selv ikke begrenset til påkledning, men brukes gjerne synonymt med klesmote. Klær defineres av *Norsk ordbok* som: ”[...] plagg som brukes utenpå undertøyet” (*Norsk ordbok*). Selve ordet ”klær” er avledet av ”klede”, som har røtter i gammelnorsk og er synonymt med ordet ”tøystykke” (*Norsk ordbok*). Klær brukes altså om plagg uavhengig av om de er moderne eller ikke. Skillet mellom begrepene opprettholdes av *Store norske leksikon* og *Encyclopædia Britannicas* separate innførsler på klær (clothes) og mote (fashion) (*Store norske leksikon*, *Encyclopædia Britannica*). Klær defineres som praktiske og fornuftsbaserte objekt med tidløse egenskaper, mens moter er estetiske og foranderlige uttrykk for en kultur. I dagligtale brukes mote om de klærne som til enhver tid oppfattes som moderne og ”i tiden”. Innen forskningen skilles det gjerne mellom begrepene. Moteforskningen tar stort sett utgangspunkt i ”haute couture”, mens forskning på klær vektlegger faktorer som produksjon og konsum.

Elitemote og folkelig mote

Når mote og klær behandles som atskilte fenomener oppstår det implisitt noen begrepspar. Et av disse baserer seg på dikotomien folk - elite. Med et skille mellom folkelig mote preget av masseproduksjon (konfeksjon), og elitepreget mote (haute couture) med utgangspunkt i eksklusive plagg av navngitte designere. Haute couture blir gjerne forstått som selvstendige kunstverk (Palmer 1997:299). Den tradisjonelle tolkningen av motesystemet er at haute couture spres fra overklassen og nedover i samfunnet i en masseprodusert form der den opprinnelige ideen er forringet og forenklet. I den grad forskeren forholder seg til konfeksjon, oppfattes den som mer eller mindre vellykkede etterligninger. Ovenfra-perspektivet på mote vektlegger den ensomme og geniale kunstnerens vilkår, men kan også brukes som en kritikk. Mange av de etablerte moteteorierne, som Thorstein Veblens idé om mote som iøynefallende forbruk og kvinner som menns velstandsmarkører, fremstiller mote som overfladisk og undertrykkende. Underbetalte arbeidere produserer plagg som inngår i et kapitalistisk motesystems forsøk på å påtvinge viljeløse individer stadig nye ideer. Et nyere utslag av denne kritikken er at motens bruk av tynne modeller forårsaker anoreksi (Wilson 2005a:168). Mote ble lenge ble ansett som uinteressant for seriøs forskning, fordi den ble forstått som materiell og ikke-intellektuell (Steele 1991).

Den britiske økonomen Ellen Leopold forklarer ovenfra-perspektivet som en følge av at motesystemet både er et kulturelt fenomen, og et aspekt ved produksjonen av varer og tjenester. Disse forståelsene har vært studert av ulike fag, særlig produksjonshistorie og forbruksforskning. Motehistorien har tradisjonelt fokusert på haute couture. Dermed overså man mulighetene for påvirkning nedenfra, selv om forankringen i en forbruksøkonomi gjør det sårbart overfor forbrukernes ønsker (Leopold 1993:101-102). Den svenske etnologen Ulla Brück definerer mote som et system eller en samling estetiske ideer, som blir materielt uttrykt som klær (Brück 2005:13). En lignende tilnærming har den britiske sosiologen Elizabeth Wilson. Hun definerer mote som et modernitetsfenomen, og skiller ikke mellom klær og mote i den vestlige verden (Wilson 2005a:170). Wilson drøftet forholdet mellom modernitet og mote i et verk som raskt fikk klassikerstatus: *Adorned in dreams: Fashion and modernity* (1985, revidert utgave 2003). Der beskrev hun mote som et kulturelt fenomen som uttrykker ideer, ønsker og meninger innen et samfunn. Wilson understreker at mote gjenspeiler modernitetens identitetsproblem: spenningene mellom individ og gruppe. Måten vi kler oss på kan skape en bro mellom disse motsetningene, og slik sett ha en stabiliserende effekt på individet (Wilson 2003:11-12). Masseprodusert mote er en form for folkelig estetikk. Den

gjør det mulig å uttrykke særpreg, samtidig som den også kan uttrykke gruppetilhørighet med majoritetskulturen eller motkulturelle bevegelser (Wilson 2003:12). Studiet av den gjensidige påvirkningen mellom haute couture og konfeksjon kan slik avdekke kulturelle tendenser som ikke kommer frem dersom man opererer med et skille mellom høy og lav mote.

Klær som gjenstand og symbol

Studiet av mote har vært preget av ulike teoretiske og metodiske tilnærminger. Inspirert av strukturalismen har en semiotisk tilnærming med fokus på drakt som kommunikasjon og symbol vært populær de siste tiårene. Her har skriftlige kilder vært hyppig brukt.

Fenomenologisk baserte studier har i større grad fokusert på drakt som gjenstand, gjerne med vekt på materielle egenskaper og tekniske utførelser. Den britiske antropologen og forbruksforskeren Daniel Miller ser dette skillet som et utslag av ulike fagtradisjoner.

Forskere med bakgrunn innen tekstilkonservering, design eller museer har vektlagt klærs fysiske egenskaper mens forskere med bakgrunn innen kulturstudier, sosialantropologi eller sosiologi har fokusert på det Miller omtaler som klærs "sosiale liv" (Miller 2005a:1).

Gjenstandsstudier har gjerne skjedd med utgangspunkt i draktsamlinger. Forståelsen synes inspirert av kunsthistorie, med fokus på designeren (kunstneren), hvem som har eid plagget (samleren), hvordan plagget er laget (teknikk) og i hvilken grad plagget kan dateres kronologisk og stilistisk (epoke og stil). Museale samlinger vil ofte være vanskelige å bruke i et studiet av folkelig mote, slitasje fører til at hverdagsklær sjelden blir museumsgjenstander (Brück 2005:15). Med unntak av folkedraktsamlinger vil museenes samlinger derfor i stor grad bære preg av de bedrestilte samfunnslagene klespraksis: plagg produsert av berømte moteskapere eller på lisens fra disse, eller utformet med inspirasjon fra internasjonal mote. I Norge er det særlig kunsthistorikeren Anne Kjellberg som har studert og skrevet om mote med utgangspunkt i samlingene til Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design (tidligere Kunstindustrimuseet). Hun er kanskje den forskeren i Norge som ligger nærmest den klassiske drakthistoriske forskningstradisjonen Palmer beskriver. Kjellberg har likevel en videre tilnærming. I *Mote: trender & designere Oslo 1900-2000* (2000) viser hun hvordan norsk mote gjenspeilte utenlandske tendenser, samtidig som norske designere også skapte et selvstendig kunstnerisk uttrykk. Her drøfter hun ikke bare ideer og plagg, men også i hvilken grad økonomiske og produksjonsmessige forhold har påvirket norsk klesdesign.

Den andre retningen som har fokusert på klær som materiell kultur har i stor grad basert seg på teknologihistorie, økonomisk historie og sosialhistorie. Tekoindustrien var en pådriver i den industrielle revolusjon og har blitt gjenstand for mange omfattende historiske studier med fokus på økonomi og sosiale forhold. Siden arbeiderne innen klesindustrien i stor grad har vært kvinner, er det ikke overraskende at produksjon av klær har vært et tema innen kvinneforskningen. I Norge har både historikere (Avdem & Melby 1985, Hagemann 1988) og etnologer (Jensen 1980, Swensen 1980) studert kvinners roller innen klesproduksjon. Også teknologihistorien har draktrelaterte emner. Det har blitt forsket på symaskinens utvikling og betydning (Sæverud 1991, Waldén 1990), og på tekstilindustrien generelt. I Norge er det særlig Tone Rasch som har fokusert på de produksjonsmessige aspektene ved tekstil tilvirkning, som i artiklene om norsk regntøyproduksjon på 1960-tallet (Rasch 2000a, 2000b) og overgangen til syntetiske fargestoffer i tekstilproduksjonen (Rasch 2001).

En forsker som har kombinert produksjon og identitet er den norske etnologen Kari-Anne Pedersen. I artikkelen *Å sy seg sin egen identitet* (2007) tar hun utgangspunkt i den norske kvinnen Sophie Cowards akvareller av egne syprosjekt i tidsrommet 1925-1943. Pedersen bruker opplysninger om omsøm til å avdekke hvilke faktorer som påvirket Cowards valg av klær. Omsømsprosjektene viser et ønske om å følge moten. Samtidig vitner valg av løsninger om individualitet, fordi de ga plaggene noen særpreg som ikke nødvendigvis samsvarte med motebildet. Sophie Cowards akvareller forteller om en kvinne som omskapte klær og tilpasset moten etter egne preferanser (Pedersen 2007:108-109). Det egne identitetsprosjektet fikk slik et materielt uttrykk. Pedersen har også studert samspillet mellom ideal og klær på et mer overordnet nivå. I artikkelen *Fra korsett til silikoninnlegg* (2000) viser hun hvordan den fysiske utformingen av klær bidrar til å endre oppfatningen av hva som er en ideell kropp. Pedersen hevder at nye sømteknikker og elastiske stoffer førte til at bruken av stive, figurformende korsett ble erstattet av mykere varianter på begynnelsen av 1900-tallet. Samtidig bidro konfeksjonsbransjens standardstørrelser og en enklere utforming av klærne til at kroppen ble en viktigere del av utseendet enn før. Pedersen hevder at dette bidro til at kroppen ble en viktig del av identitetsprosjektet, og at kroppen i dagens samfunn har blitt sitt eget korsett (Pedersen 2000:20).

Forbruksforskning kan fungere som brobygger til det andre sporet innen klesforskning: hvordan klær inngår i et privat og sosialt identitetsarbeid. Denne forskningen vektlegger gjerne ungdom og unge voksnes klespraksis, som den britiske antropologen Ted Polhemus'

studie av britiske ungdommers klesstil (Polhemus 1994). Av nordiske bidrag kan den svenske etnologen Maja Jacobssons studie av unge svenske kvinners klesbruk nevnes (Jacobsson 1994). I Norge har særlig etnologen og forbruksforskeren Ingun Grimstad Klepp vært en aktiv bidragsyter til en forbruksorientert tilnærming til studiet av klær og tekstiler, i studier av reparasjon og vedlikehold før og nå (Klepp 2000, Klepp 2007) og valg, bruk og avhending av klær (Klepp 2001, Klepp 2004, Klepp 2008 og Klepp & Storm-Mathisen 2005). Klepp har i stor grad vektlagt klærnes kommuniserende egenskaper, og studerer disse både i fortid og nåtid. Med utgangspunkt i kvinners vurdering av egen kropp viser Klepp hvordan valget av klær kan begrunnes med komfort. Hun understreker at begrepet innebærer mer enn passform, sosiale normer for hva som er "kledelig" og "passende" er også utslagsgivende. Slik fungerer klesvalg som et symbol på hvorvidt kvinner ønsker å markere tilhørighet eller avstand til sosiale grupper. Klærns fysiske og sosiale egenskaper løper sammen i en kroppslig erfaring av komfort og behag, og blir både praksis og symbol.

Kropp som gjenstand og symbol

Den semiotiske tilnærmingen har stått sterkt de siste ca 40 årene, men mot slutten av 1980-tallet begynte en rekke forskningsmiljøer å hevde gjenstandenes betydning. Daniel Miller fremholder at selv om gjenstander har symbolinnhold, er de også fysiske manifestasjoner. Først når man tar utgangspunkt i at en forbruksvare er en ting, kan man avdekke dens praktiske og symbolske betydninger (Miller 1997:8-9). Den fornyede interessen for materiell kultur sammenfalt i stor grad med fremveksten av kroppsstudier. Historikeren Peter Burke fremholder i *What is cultural history?* (2004) at kroppen som studieobjekt fikk et oppsving i andre halvdel av 1980-tallet. Kroppshistorie begynte som medisinhistorie, men etter hvert kom det stadig flere bidrag fra kunst- og litteraturhistorikere, antropologer og sosiologer. Kroppsstudier har således blitt en tverrfaglig disiplin i vekst (Burke 2004:70). Dette gjenspeiles i tidsskriftet *Body & Society* som ble opprettet i 1995. I introduksjonsartikkelen setter sosiologene Mike Featherstone og Bryan S. Turner den akademiske interessen for kroppsstudier i sammenheng med det store fokuset på kropp i populærkultur, konsumkultur og dagligliv (Featherstone & Turner 1995:1). Forbruksforskning har for eksempel ført til flere studier som viser den kommersialiserte kroppens betydning for selvbylde og identitet (Shilling 2005:2).

Studiet av kropp som symbol har vært svært populær, og resultert i mye forskning på hvordan kroppen brukes og modifiseres for å formidle kulturell mening. Kroppen sees som bindeleddet

mellom individ og samfunn. Den er individuell, men får mening gjennom å delta i samfunnet. Kroppen er et kulturelt produkt under sosial påvirkning (Synnott 1993:4). Færre forskere har studert hvordan handlinger kroppsliggjør et samfunns praktiske hverdag (Featherstone & Turner 1995:3). Sosiologene Mariam Fraser og Monica Greco understreker skillet mellom studiet av kropp som subjekt eller objekt, språk eller gjenstand. I innledningen til *The body: A reader* (2005) fremholder de at skillet er tverrfaglig, men metodevalg gjør at det også oppstår innad i fagene (Fraser & Greco 2005:8).

Sport er et tema som tydeliggjør skillet mellom de ulike tilnærmingene. Mange sportsstudier vektlegger identitetsskapende egenskaper, uten nødvendigvis å diskutere at sport innebærer handling og plassering i sosiale og geografiske rom. To norske etnologer har studert den gjensidige påvirkning mellom identitet og handling. I artiklene "*Den unge Piges By*": *Promenaden på Karl Johan og den frigjorte unge kvinne i Kristiania i årene omkring 1900* (2002) og *Verdens skjønneste gate – verdens vakreste piker: Kjønn, makt og moralske grenser på promenadegaten Karl Johan i Kristiania* (2005) viser Kari Telste hvordan ideen om en frisk og sporty "Kristianiapike" gjorde det mulig for unge borgerlige kvinner å forskyve moralske grenser og forholdet mellom kjønnene (Telste 2002 og 2005). Liv Emma Thorsen diskuterer i artikkelen *Skis, skates and language: Traits of Norwegian urban young girls' culture in the 1930s* (1997) blant annet hvordan unge piker kunne oppnå en betydelig grad av personlig frihet gjennom å dra på tur i naturområdene rundt Oslo ("Marka"). Sport påvirket forståelsen av hva som var passende aktiviteter for kvinner. Et tilsvarende fokus på kropp, sport og modernitet har den svenske etnologen Jonas Frykman. I artikkelen *I rörelse: Kropp och modernitet i mellankrigstidens Sverige* (1992) fremholder han gymnastikkbevegelsens popularitet som en medvirkende faktor til at moderne ideer fikk gjennomslag i Sverige på 1930-tallet. Handling skapte et erfaringsgrunnlag som åpnet for implementering av nye ideer om helse, hygiene og fritid (Frykman 1992).

Skjønnhetsidealer er et annet aspekt innen kroppsforskning der fagmiljøer og tilnærminger møtes. I den grad skjønnhet forskes på, er det gjerne som estetisk teori i tilknytning til kunst og design, eller som ledd i en feministisk samfunnsanalyse (Jeffreys 2005, Wolf 1990). Den amerikanske konsumhistorikeren Kathy Peiss definerer skjønnhet som en bredt anvendelig estetisk kategori. Hun vektlegger betydningen av historisk og sosial kontekst, enhver historisk periode har sin egen kulturelt spesifikke skjønnhetsstandard (Peiss 2001:8-9). Dette åpner for å bruke skjønnhet som en innfallsvinkel i historiske studier. Den amerikanske antropologen

Rebecca Popenoe ser skjønnhetsidealer som mer enn maktmekanismer, de er dypt forankret i kulturelle verdier og sosiale strukturer (Popenoe 2004:1). Hun ser skjønnhetsidealer som en integrert og uunngåelig del av menneskers sosiale liv. Idealene tynger, men kan også sees som et kulturelt arbeid som bidrar til individers og sosiale gruppers identitet, æresbegreper og følelse av velvære (Popenoe 2004:2). Gjennom modifikasjon og utsmykking av kroppen kan en person vise at han eller hun innordner seg gruppens identitet, og ved å respektere normer for pent, rent og korrekt opprettholdes æresbegreper (Popenoe 2004:7).

Den danske etnologen Marianne Thesander skriver i *Det kvindelige ideal: Kroppsidealet i den vestlige kultur: 1880'erne – 1990'erne* (1994) at kvinnelige idealbilder og utforming av kroppslighet er de mest konkrete uttrykkene for kvinnelighet som kulturprodukt. Hun ser kroppsideal som et uttrykk for mer overgripende skjønnhetsidealer, og oppfatter disse som et utslag av den rådende forståelse av kvinnelighet. Ved å studere endringer i undertøy, mote og kvinnekroppen viser Thesander hvordan nye ideer om kvinnelighet kom til uttrykk i det danske samfunnet (Thesander 1994). Konsumsamfunnets betydning for implementeringen av nye skjønnhetsidealer er utgangspunktet for den svenske filmhistorikeren Therése Anderssons doktorgradsavhandling i filmhistorie. I *Beauty box: Filmstjärnor och skönhetskultur i det tidiga 1900-talets Sverige* (2006) drøfter hun filmens betydning for kvinners oppfatning og tilpasning av eget utseende. I filmens kommersielle gjennombruddsperiode førte filmer og artikler om filmstjernenes skjønnhetspleie til at svenske kvinner endret valg og bruk av klær, kroppsprodukter og sminke (Andersson 2006). Kosmetikkens rolle i det fremvoksende svenske konsumsamfunnet blir også beskrevet av den svenske historikeren Johan Söderberg i *Röda läppar och shinglat hår: Konsumtionen av kosmetika i Sverige 1900-1960* (2001). Han diskuterer kosmetikk som et modernitetsfenomen, og viser hvordan bruken av denne gjenspeiler overgangen fra gamle ideer om karakter til den nye tids fokus på personlighet (Söderberg 2001).

Idealer, kropp, klær

Kropps- og draktstudiers tverrfaglige bakgrunn bidrar til å forklare fremveksten av det man enten kan kalle en kroppslig retning innen draktforskningen, eller en draktorientert tendens innen kroppsforskningen. I løpet av 1990-tallet vokste denne tematikken i popularitet, og flere ulike forskningsmiljøer tok til orde for å studere samspillet mellom kropp og klær. Selv om klær i stor grad forstås som et ytre lag av kroppen, er det få som har studert samspillet mellom dem. Forskningsmiljøene har enten vektlagt klær/mote eller kropp/skjønnhet, og så kun nevnt

det andre temaet som en påvirkende faktor. Studier av kropp og klær har det til felles at de i stor grad glemmer hverandre som mulige forklaringer. Skillet har vært påpekt fra begge hold, og det er tegn som tyder på at man forsøker å møtes.

Elizabeth Wilson understreker symbiosen mellom kropp og klær (Wilson 2005a:170-171). Sammen med den britiske drakthistorikeren Amy de la Haye understreker hun at klær og moter både er kommunikasjonskanaler og objekter (Wilson & Haye 1999:7). Wilson hevder at det vi bør kreve av en nåtidig teori og kritikk av mote er en forståelse for hvordan forandringer skjer og hva som forandres. Hun etterlyser også metoder for å analysere klesproduksjon, klesvaner og mote som bilde og som kroppslig praksis (Wilson 2005a:178). Sammen med den britiske sosiologen Joanne Entwistle fremholder hun behovet for studiet av kroppslig praksis. I innledningen til *Body dressing* (2001) hevder de at en rent semiotisk tilnærming gjør mote til et abstrakt system som ikke evner å ta hensyn til motens mange og komplekse sosiale dimensjoner i det daglige liv. De etterlyser et større fokus på hvordan endringer i mote og kroppsideal har gjensidig påvirkningskraft (Entwistle & Wilson 2001:3-4). Entwistle utdyper dette i boken *The fashioned body: Fashion, dress and modern social theory* (2000b), og artikkelen *Fashion and the fleshy body: Dress as embodied practice* (2000a). Hun hevder at klær gjør kropper meningsbærende sosiale og gjennom å ta stilling til samfunnets ideer om hva som er passende, akseptabelt, respektabelt og tiltrekkende (Entwistle 2000b:7-8). Entwistle hevder at studiet av klær ikke er komplett uten at man tar kroppen med i betraktningen (Entwistle 2000b:10). Som Wilson oppfatter hun mote som en situert kroppslig praksis (Entwistle 2000b:239).

Hvordan studere samspillet mellom kropp og klær, praksis og idealer i tidsrommet 1910-1930? Jeg velger å ta utgangspunkt i Ulla Brücks og Elizabeth Wilsons forståelse av klær i det 20. århundre som forankret i mote. Ved å sammenligne populær mote og haute couture blir det mulig å studere møtet mellom estetikk og praksis. Kombinasjonen av mote som kulturelt fenomen med kroppslig praksis åpner for å avdekke den gjensidige påvirkningskraften mellom mote, kropp og skjønnhetsideal. På et mer abstrakt plan blir dette en studie av samspillet mellom symbolinnhold og praksis.

2. Kilder, kildekritikk og metode

Hvordan finne man kilder til ideer og bruk av kropp og klær i et samfunn? Mitt ønske har vært å trekke frem og diskutere samspillet mellom større samfunnsmessige endringer og private omlegginger i praksis. En kilde som kan sies å befinne seg i krysningen mellom det private og det offentlige er ukebladene. Ukeblader er kommersielle produkter som appellerer til leserne ved å være til nytte og tilby adspredelse. Dette medfører at de i stor grad vil bære preg av konsensus, å utfordre etablerte forståelser kan føre til tap av lesere. Slik blir ukeblader og kvinneblader en kilde til samtidens diskurser, ikke minst om hva en kvinne burde og kunne være (Ballaster, Beetham, Frazer & Hebron 1991:4). En nærlesning av ukeblader fra mellomkrigstiden gir innsikt i hva som ble oppfattet som reelle problemstillinger for tidens kvinner, også innen mote og skjønnhet. Livsstilen bladene beskriver er ikke nødvendigvis sammenfallende med den faktiske livsstilen eller forbruksvanene til majoriteten av leserne (Ballaster, Beetham, Frazer & Hebron 1991:11). Bladenes innhold gjenspeiler en spenning mellom nødvendighet og ambisjon (Beward 1999:22). Rådgivningsspalter, artikler, leserinnlegg og reklame representerer ulike interesser (Zuckerman 1998:92). Likevel vil enkelte trekk gå igjen, og vitne om hva man oppfattet som uproblematisk og selvsagt (Ballaster, Beetham, Frazer & Hebron 1991:12). Graden av diskusjon og uenighet rundt et fenomen viser hvorvidt dette utfordret den etablerte forståelsen. Fravær av diskusjon vil på samme måte indikere hva man var enige om.

I mellomkrigstiden ble det utgitt flere ukeblader med en utpreget borgerlig og kvinnelig profil. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i fem av disse bladene: *Allers Familie-Journal*, *Husmoderen* (senere *Hjemmenes Vel* og *Husmorbladet*), *Nordisk Mønster-Tidende*, *Nylænde* og *Urd*. Med unntak av *Nylænde* ble samtlige blader utgitt i hele den undersøkte perioden, og samtlige var etablert med fast leserkrets i årene før 1910. Selv om bladene i stor grad rettet seg mot den samme lesergruppen, hadde de forskjellig profil. Utgiverne hadde en agenda utover høye opplagstall, og bladene representerer tre ulike standpunkt innenfor den samme, borgerlige offentlighet. Bladene ble valgt med utgangspunkt i Kristin Aunes undersøkelse av *Arbeiderkvinnen*, *Norges Kvinder*, *Nylænde* og *Urd*, samt søk i Nasjonalbibliotekets base *Norsk periodikafor-tegnelse*. Aune konstaterer at verken *Arbeiderkvinnen* eller *Norges Kvinder* var opptatt av mote og sport, i motsetning til *Urd* og *Allers* (Aune 1997:92-93). *Nylænde* var i hovedsak et stemmerettstidsskrift, men var en aktiv pådriver i arbeidet med draktreform på 1890-tallet (Bugge 1984), og jeg ønsket å se hvorvidt denne interessen hadde holdt seg.

Nordisk Mønster-Tidende ble valgt fordi dette var det lengst publiserte motebladet i Norge på denne tiden. *Allers Familie-Journal* var tidens mestselgende ukeblad rettet mot hele familien (Aune 1997:2), og viser hvordan en av de mest kommersielle aktørene innen ukepressen behandlet de undersøkte temaene.

Jeg har lest samtlige årganger fra og med 1910 til og med 1930, med unntak av *Nylænde* som jeg har lest fra 1910 til og med 1927. Fra disse fem bladene har jeg jobbet jeg videre med ca 390 artikler/notiser/leserinlegg (om klær, mote, skjønnhet, dans, gymnastikk og sport og slanking) og ca 240 mønsterbeskrivelser. I tillegg til dette har jeg brukt et utvalg annonser for skjønnhetsprodukter, korsett og klær.

Presentasjon av ukebladene

Allers Familie-Journal (heretter referert til som *Allers*) ble fra 1898 utgitt som en norsk parallellutgave til det danske *Illustreret Familie-Journal* grunnlagt i 1877 av Carl J. Aller (Rørslett 1977:22). Formålet var å underholde med nyhetsstoff, noveller og føljetonger. Populæroppløsning og nyttestoff hadde egne bilag som kom jevnlig i løpet av året, motestoff, håndarbeidsmønstre, matoppskrifter med mer ble trykket under overskriften ”Hvad der interesserer damerne”. Moterapportene kom stort sett i forkant av sesongene, og besto vanligvis av en kort oppsummering av de foretrukne linjer, former, farger og pynt samt beskrivelse av avbildede modeller. Illustrasjonene og omtalene ble levert av søsterbladet *Nordisk Mønster-Tidende* og *Allers* trykket jevnlig annonser for *Nordisk Mønster-Tidende*.

Husmoderen ble først utgitt i 1887. Da *Hjemmenes Vels Landsforbund* trådte i kraft i 1919 kjøpte det opp *Husmoderen*, som lenge hadde blitt sett på som et talerør for *Hjemmenes Vel-*bevegelsen gjennom redaktørens interesse for saken. *Hjemmenes Vels Landsforbund* fremmet husmorsaken, men ønsket også å delta i samfunnsdebatten og stilte med kristeliggjort kvinnesak som et motstykke til kvinnesaksbevegelsens frigjorte kvinneideal (Melby 1995:86-87). Da bladet skiftet navn til *Hjemmenes Vel* i 1919 endret det i liten grad innhold. Målgruppen gjenspeilte medlemsmassen til *Hjemmenes Vels Landsforbund*, som hovedsakelig representerte bymiddelklassen (Melby 1995:404). I 1923 mistet landsforbundet kontrollen med bladet som følge av redaktørskifte, og i 1925 solgte foreningen seg ut etter en rekke antikommunistiske artikler som stred imot organisasjonens ønske om ikke å representere et bestemt politisk syn (Melby 1995:148). Ukebladet *Hjemmenes Vel* fortsatte som et uavhengig blad og hadde en form som er svært lik vår tids ukeblader. Målet var å være ”[...] ikke alene

[...] landets største, men ogsaa dets alsidigste kvindeblad.” (HjVel 1927, 10(1), 4). I 1929 kjøpte foreningen bladet tilbake og innlemmet det i sitt medlemsblad *Husmorbladet*. *Husmorbladet* ble utgitt som ukeblad hver 14. dag til og med 1930, da ble det omgjort til medlemsblad (Melby 1995:122). For å få en komplett tidslinje har jeg valgt å følge *Husmoderen* fra 1910 til det skiftet navn til *Hjemmenes Vel* i 1919, *Hjemmenes Vel* til det gikk inn i *Husmorbladet* i 1929 og *Husmorbladet* til og med 1930.

Husmoderen og *Hjemmenes Vel* inneholdt i hovedsak korte nyhetsnotiser, artikler og referat av foredrag om hus, hjem og familiepolitikk, foreningspolitikk, kvinnespørsmål, kirkespørsmål og lignende. Det var i disse sakene lesernes debattvilje i hovedsak utfolder seg. Likevel fremstår ikke bladet som en debattsentral, samfunnsstoffet har preg av å ha vært til orientering. I tillegg trykket bladet noveller og føljetonger, matoppskrifter, håndarbeidsmønstre og moteartikler. *Hjemmenes Vel* konkurrerte i stor grad med *Urd* om leserne, og det er ikke overraskende at Foreningen Hjemmenes Vel finansierte deler av oppkjøpet i 1929 gjennom å selge abonnementslistene til *Urd* (HB 1929, 2(2), 28).

Nordisk Mønster-tidende ble første gang utgitt i 1874 i København av *Allers Familie-Journal*. Fra 1908 utkom bladet i norsk versjon med hovedkontor i Oslo, men språkbruken indikerer at innholdet i stor grad var det samme i de to utgavene. *Nordisk Mønster-tidende* var en mønsterjournal som utkom hver 14. dag. Hvert hefte besto av mønstre til håndarbeid og ulike klesplagg. Hver modell var illustrert og kom med en kort beskrivelse av hvem plagget var tiltenkt, situasjonen plagget var beregnet på og anbefalte stoff og farger. I tillegg kom praktisk informasjon om stofforbruk og hvilke størrelser mønsteret var tilgjengelig i. *Nordisk Mønster-tidende* hadde en borgerlig profil. Mønstrene fulgte internasjonal mote og antrekkene var i liten grad praktiske for en arbeidende kvinne, med unntak av enkle ”hjemmekjoler” eller ”kontorkjoler”. Knappe sømbeskrivelser indikerer at journalens lesere var sydamer eller kvinner som brukte sydame. På 1920-tallet begynte bladet å trykke lengre sømbeskrivelser, og på denne tiden kom det også illustrerte artikler som viste hvordan plaggene skulle sys. Håndarbeidsstoffet økte, og det ble vanligere med oppskrifter på strikkede plagg. Moterapportene ble forlenget, og modellene samlet i temaartikler som gjenspeilte hvilke tendenser som ble ansett som så relevante for bladets abonnenter at de var verd egen artikkel. Bladet gir en god innsikt i en borgerlig kvinnes klesbehov i mellomkrigstiden, frekvensen av kjoler til spasertur, visitt, hjemme- og selskapsbruk viser at dette var en nødvendig del av garderoben. *Nordisk Mønster-tidende* er også interessant med tanke på størrelsesangivelsene:

alle plagg for voksne kvinner tilbys ikke i de samme størrelsene. Noen størrelser går igjen og gir slik et inntrykk av hva som ble regnet som ”vanlig”. Dette blir ekstra merkbart i de tilfellene modellene oppgis å være for større størrelser eller kun for slanke.

Nylænde var medlemsblad for *Norsk Kvindesagsforening* og første hefte kom i 1887 (Lindsøe 1981:29). Foreningen så kvinnesaken som en del av større samfunnsmessige sammenhenger. *Nylænde* skulle derfor i tillegg til kvinnesaksspørsmål også belyse andre samfunnsmessige problem, for på den måte å kartlegge forhold som påvirket kvinnesaken (Lindsøe 1981:30-31). På slutten av 1880-tallet var foreningen blant annet ivrige pådrivere i arbeidet med en mer praktisk kvinnedrakt (Bugge 1984). Til tross for den partipolitiske uavhengigheten var *Norsk Kvindesagsforening* en borgerlig forening (Johansen 1999:245). Dette inntrykket forsterkes av at både *Urd* og *Hjemmenes Vel* gratulerte *Nylænde* med 25-årsjubileet (*Nylænde* 1912, 26(3)). *Nylænde* gikk inn i 1927, året for bladets 40-årsjubileum. Bladet var tilsynelatende i god stand da det gikk inn, årsaken var antagelig at redaktøren trakk seg og var vanskelig å erstatte. Den økonomiske belastningen må ha bidratt til beslutningen i en tid da aktiviteten i kvinnebevegelsen var svært lav (Lindsøe 1981:79-80). Mitt inntrykk er at bladet mistet litt av ”futtet” da allmenn stemmerett ble innført i 1913, etter den tid synes det å fokusere på mer generelle kvinnespørsmål som også fikk omfattende behandling i *Urd* og *Husmoderen/Hjemmenes Vel*. Det var forøvrig ikke bare i Norge at dette skjedde. I USA førte innføringen av allmenn stemmerett for kvinner i 1920 til at de fleste bladene med stemmerettsfokus gikk inn få år etter (Zuckerman 1998:120). *Nylænde* brakte i den undersøkte perioden kun tre artikler om klær og skjønnhet, der to av dem var hentet henholdsvis fra *Folkehelsen* og *Tidens tegn*. Engasjementet rundt reformdraktspørsmålet var i stor grad borte. Bladet vil derfor unntas fra de generelle omtalene i oppgaven, med mindre det tydelig er oppgitt at forholdet også gjelder *Nylænde*.

Urd ble startet i 1897 av søstrene Anna og Cecilie Bøe, som også lenge samarbeidet om å være redaktører (Hoffstad 1938). *Urd* kombinerte typisk ukebladstoff som artikler, praktiske råd, noveller og føljetonger med en kjerne av opplysnings- og orienteringsstoff (Rørslett 1977:24). Bladet tok sikte på å være en kulturell ukepresse, og samarbeidet med mange av tidens sentrale kulturpersonligheter (Amézquita 2001:12). Idéhistorikeren Kristin Johansen omtaler *Urd* som rettet mot ”[...] de dannede og lett emansiperte damer av borgerskapet.” (Johansen 1999:245). Det var likevel ikke et rent kvinnesaksblad (Johansen 1999:245). *Urd* refererte fra møtevirksomheten til diverse kvinneforeninger, og skrev om tidens

samfunnsspørsmål. Bladet trykket innlegg uavhengig av om forfatteren hadde et konservativt eller liberalt syn på politikk, samfunn eller kvinnesak og kvinners rolle, og fungerte som en debattsentral i større grad enn *Husmoderen/Hjemmenes Vel*. Bladets abonnenter ble i begynnelsen av 1930-tallet beskrevet som godt voksne kvinner fra det midtre og øvre borgerskap (Aune 1997:3). *Urd* fungerte som et konvensjonelt ukeblad med en kjerne av opplysningsstoff.

Sammenligning av bladenes innhold 1910-1930

Samtlige blader hadde jevnlig moteartikler, som regel i forbindelse med en ny sesong. I løpet av 1920-tallet ble alle bladene utvidet med flere sider og mer bruk av fotografier. Dette innebar også hyppigere og mer omfattende motestoff. I tillegg ble stoff om sport, mosjon, diett, personlig pleie og skjønnhet flyttet fra spørrespaltene til egne artikler. Moteartiklene var bygget opp over samme lest i alle bladene: først presenterte man sesongens moter, gjerne med henvisning til København og Paris, før man kommenterte de avbildede antrekkene. *Urd* og *Husmoderen/Hjemmenes Vel* hadde de mest detaljerte artiklene, og *Urds* artikler var mest internasjonale. *Nordisk Mønster-Tidende* hadde mange modeller, men først på 1920-tallet trykket de moteartikler. *Allers* lot korte oppsummeringer av sesongens tendenser ledsage de utvalgte kjolemønstrene de tilbød sine lesere. Motestoffet sto tidvis i stor kontrast til de øvrige artiklene. Bladenes innhold var i stor grad rettet mot det medievidere Jostein Gripsrud omtaler som "[...] tradisjonelle ideologiske kjerneverdier og institusjoner – kjernefamilien, nasjonal identitet, monarkiet, markedsøkonomien, forbrukersamfunnet etc." (Gripsrud 1999:53). Fokus har vært på å opprettholde disse verdiene, eventuelt en forsiktig revisjon (Gripsrud 1999:53). Selv om motens kritikere var mange, indikerer moteartiklenes frekvens og innhold at leserne var opptatt av mote.

I tillegg til moteartiklene hadde *Allers*, *Husmoderen/Hjemmenes Vel* og *Urd* et fast, ukentlig mønster med tilhørende illustrasjon og kortfattet sømbeskrivelse. Mønster fulgte med bladet, eller kunne bestilles/hentes hos redaksjonen. Denne tjenesten tok de samme praktiske hensyn som moterapportene, og forsøkte å dekke et bredt spekter av behov med tanke på alder, kjønn og bruksområde. Noen modeller ble trykket på oppfordring fra leserne. Majoriteten av mønstrene var til kvinner eller barn, herreklær ble ansett som skredderi og ukebladene dekket kun lintøy og strikkeplagg. I den undersøkte perioden hadde bladene flere mønster til sportsbruk. Bladenes mønstertjeneste gjenspeiler både hva redaksjonen anså som en borgerlig families basisbehov, og hvilke plagg leserne ønsket å sy.

Bladenes innhold og pris indikerte en hovedsakelig borgerlig målgruppe. Dette utelukket ikke at andre sosiale grupper også leste dem. Med jevne mellomrom blusset diskusjonen om tjenestepikespørsmålet opp i *Husmoderen/Hjemmenes Vel*, og ett av irritasjonsmomentene var at hjelpen tok ukebladet inn til seg selv før familiens kvinner hadde fått lest det. Det forekom at innlegg om tjenestepiker fikk svar fra kvinner i tjeneste, og samtlige blader hadde bidrag og leserinnlegg fra menn. Leserkretsen var større enn målgruppen, og i Oslo var det ikke nødvendig å abonnere for å få lest bladene. Med unntak av *Nordisk Mønster-Tidende* var samtlige blader tilgjengelige på lesesalen til Deichmanske bibliotek. Det har ikke vært mulig å tallfeste bruken, lesesalen førte ikke utlånsstatistikk. Men antall registrerte lånere kan være en indikasjon på bruk. Biblioteket hadde på begynnelsen av 1900-tallet 50.000 registrerte lånere, 45 % av disse var kvinner. De ivrigste lånerne var yrkesaktive kvinner, men også husmødre og hjemmeværende døtre lånte mye. Arbeiderkvinner var lite representert, men det var registrert en stor gruppe med yrkesbetegnelse ”husbestyrerinner”, antakelig husholdersker eller finere tjenestepiker (Ringdal 1985:132). Det er uvisst om kvinnene med lånekort også tok seg tid til å lese blader på lesesalen, men bibliotekets begrensede budsjett medførte at de neppe opprettholdt abonnement som ikke ble brukt. Biblioteket ga kvinner med reell eller ønsket borgerlig tilhørighet og begrenset husholdningsbudsjett mulighet til å holde seg oppdatert, og bladene trykket jevnlig artikler myntet på denne lesergruppen.

Varekataloger, minneoppgaver, spørrelister og gjenstandssamlinger

Før jeg utvidet oppgavens tematikk gjennomgikk jeg også andre kilder. En av disse er varekataloger, som blant annet kan finnes i Nasjonalbibliotekets småtrykksamling. Avleveringsgraden varierte i mellomkrigstiden, og utvalget er tilfeldig med tanke på hvilke firma og årganger som er tilgjengelig. Småtrykksamlingen er sortert på firmanavn og bransje, og jeg etterspurte firmaer som enten sto oppført som korsettprodusenter eller forhandlere i *Norsk industri- og næringshaandbok* (Diesen 1917-21), *Illustrert norsk næringsleksikon* (Hoffstad 1938-40) eller som reklamerte i de undersøkte tidsskriftene. Sett under ett representerte katalogene en god spredning innen det tidsrom som behandles i oppgaven. Generelt var beskrivelsene av varene korte, og for meg lå katalogenes kildeverdi i utvalget av modeller. Dette viste hva produsenter og forhandlere oppfattet som salgbare varer. Kataloger med varer til nedsatt pris gir en pekepinn om hvilke varer som ikke slo an, men om det var prisen eller utførelsen som var problemet vites ikke. Kataloger beregnet på postordre

inneholdt ofte måltabeller og fungerte som et supplement til *Nordisk Mønster-Tidendes* opplysninger om mål og størrelser. Varekatalogene ble kun brukt som supplement til bladene.

I tråd med kulturhistoriefagets tradisjon for bruk av muntlige kilder og minnemateriale, har jeg undersøkt om denne typen kilder kunne være aktuelle for oppgaven. Et utvalg av Norsk folkeminnesamlings minneoppgaver ble lest, både fra minneoppgaven fra 1964 for folk født før 1900, og minneoppgaven fra 1981 for folk født før 1915. Jeg leste oppgaver oppført med ”klesskikk” som emneord, geografisk begrenset til personer bosatt eller født i Oslo-området. Også besvarelser uten denne oppføringen i emneordsregisteret kan ha relevant innhold, men jeg vurderte antallet oppgaver som stort nok til å få et inntrykk av om dette var en kilde jeg burde undersøke nærmere. Fra 1964 ble 16 oppgaver lest, fra 1981 ble 66 oppgaver lest. Henholdsvis 7 og 13 av disse inneholdt relevant informasjon. Informasjonen var begrenset, de fleste nevnte kun barneklær eller konfirmasjonsutstyr. Jeg kjente også igjen flere av svarene fra andre publiserte tekster, noe som tyder på få opplysninger om dette temaet. Den eldste informanten var født i 1881, og det var flere svar fra personer født på 1890-tallet. Dessverre diskuterte de i liten grad egen klesbruk som voksne, dermed var det lite informasjon å hente om 1910- og 1920-tallet. De beskrivelsene jeg fant fra denne perioden beskrev stort sett barneklær. Kropp ble hovedsakelig nevnt i forbindelse med sykdom. Jeg vurderte minneoppgavene som så lite utdypende at jeg ikke arbeidet videre med denne kilden.

Spørrelistesvar fra NEGs spørrelistene utsendt i 1990, nr. 152 ”Klær” og 154 ”Klesplagg, smykker, frisyre” ble også forsøksvis gjennomgått. Begge listene hadde følgebrev som ber om detaljopplysninger om ulike typer klær, bruksområder og begge understreket et ønske om informasjon om undertøy. Også her avgrenset jeg geografisk til Oslo-området. Innsenderne var gjennomgående født for sent til å ha vært voksen ungdom eller voksne på 1920-tallet, og det var beskrivelser av barnetøy som dominerte fra denne perioden. Jeg fant ingen svar som var direkte relevante for min oppgave, og arbeidet ikke videre med dette materialet.

Kildekritikk

Allers, *Husmoderen*, *Nordisk Mønster-Tidende*, *Urd*, ble lest i mikrofilmutgave, *Hjemmenes Vel* og *Nylænde* i innbundne papirutgave, og *Husmorbladet* i løse hefter. Både mikrofilmene og de innbundne bladene manglet fremre og bakre omslag i tilnærmet samtlige årganger. Det hadde vært interessant å se hvordan omslagsillustrasjonene endret seg, særlig fordi to årganger av *Urd* hadde forsider som ga nyttige innblikk i hva som ansett som fengende. I

tillegg ble mye av annonsemateriellet borte, fordi majoriteten befant seg på innsiden av omslaget. Slik sett var ikke bladene så komplette som jeg skulle ønsket. Det var også svært variabelt i hvilken grad mønsterarket til *Nordisk Mønster-Tidende* var avfotografert. For de tidlige årgangene betydde dette at sømbeskrivelsen mangler, og kunnskapen om modellene ble i disse tilfellene ikke komplett. Det har vært vanskelig å finne tall over opplag og abonnenter, med unntak av *Allers Familie-Journal* er alle bladene gått inn i andre blader (*Nordisk Mønster-Tidende* ble i 1940 til *Kvinner og klær*) eller opphørt. Det har dermed ikke vært mulig å si noe om bladenes utbredelse. Jeg har heller ikke greid å spore opp oversikter over hvor mange eksemplarer de ulike mønstrene ble solgt i, noe som hadde gitt verdifull informasjon om hva leserne faktisk foretrakk. Et lite plaster på såret her er de ukentlige mønstrene som i enkelte tilfeller ble trykket flere ganger og noen også på oppfordring. Dette gir en pekepinn om hvilke mønstre eller plaggtyper som var særlig etterspurt.

Både minnedtegnelsene og spørrelistene bærer preg av at temaene jeg behandler har vært omsluttet av taushet, selv om tidsrommet var preget av ønsket om økt åpenhet og ærlighet om kroppen. Minnematerialet bærer preg av at klesspørsmålet hovedsakelig var fokusert på arbeidet med å holde familien med "helt og rent". Det var mange beretninger om mødrenes slit, og enkelte mintes også gleden over å få nye og ubrukte klær de selv hadde valgt til konfirmasjonen. Men hvordan de valgte, er i liten grad diskutert, utover vane og økonomiske kriterier. Slik sett bekreftet kildematerialet at mote var en problemstilling for den bedrestilte delen av befolkningen. Kildene bekreftet også mitt inntrykk av at det i liten grad ville være fruktbart med egeninitierte kilder i form av dybdeintervjuer. De generasjonene som var i tyveårene på 1920-tallet har falt fra, og selv de som var barn har nådd en alder som gjør det vanskelig å finne gode kilder. Samtidig vitner nedtegnelsene om at kunnskapen om mødrenes klesbruk var begrenset, eller ble ansett som for privat å omtale. Da jeg ville skrive om voksne kvinners klesbruk, fremsto de skriftlige kildene som nyttigst og mest fullstendige.

To kildetyper som ble vurdert, men ikke undersøkt, var gjenstander og fotosamlinger. Draktsamlingene er geografisk spredt, og gir inntrykk av å være valgt ut fra ulike kriterier. Jeg vurderte blader og mønstre som like gode kilder til skjønnhetsideal som faktiske plagg, fordi informasjon om menneskene som brukte plaggene ikke alltid er tilgjengelig. Det er dermed vanskelig å si noe om hvordan plaggene satt på kroppen. Foto er et alternativ til gjenstander. Her vises klærne kun todimensjonalt, men gir et inntrykk av passform og bruk. Ideelt sett hadde jeg kombinert gjenstander og/eller fotos med skriftlig materiale for å sammenligne

ideal og praksis, men på grunn av formelle krav til omfang og tidsbruk så jeg meg ikke i stand til å undersøke disse kildetyperne nærmere. Jeg prioritere derfor nærhet til kildene og en gjennomgang av komplette årganger.

Kildenes bakholdsangrep – den hermeneutiske sirkel i praksis

Da jeg startet med kildeinnhenting var oppgavens hovedproblemstilling å finne årsaker til at norske kvinner sluttet å bruke korsett, og jeg lette derfor etter avbildninger av korsett og artikler om korsett. Jeg leste også gjennom moteartikler og artikler om kropp, kroppsideal og skjønnhet, for å se i hvilken grad disse nevnte bruk av korsett. Mange artikler hadde korte omtaler av korsett og korsettbruk, eller henviste indirekte til korsetter gjennom å oppgi hva som var kroppsidealet på det gjeldende tidspunktet. Kun noen få artikler som nevnte helsefaren ved overdreven snøring handlet kun om korsett. Etter hvert ble korsettene i artikler og mønstre færre, før de på 1920-tallet ble erstattet av hofteholdere og brystholdere. Andelen artikler som nevnte slanking, trening, skjønnhetspleie og kvinners deltakelse i sport og idrett økte i det samme tidsrommet. Bladene brakte stadig nye mønstre til bekledding som egnet seg til disse aktivitetene, og reklamene viste skjønnhetsprodukter som en viktig del av sportsutøvelsen. De artiklene som nevnte korsett omtalte slanking og trening i like stor grad, eller ga råd om klesmodeller og løsninger som ville skape en effekt av at bæreren hadde en idealkropp. Å bruke disse artiklene til bare å skrive om korsettbruk, ville etter min vurdering føre til en vekting av figurformende undertøy som kildene ikke støttet. Kildene gikk til bakholdsangrep, og jeg måtte gi meg for ”overmakten”. I samråd med veileder besluttet jeg å utvide oppgavens problemstilling og heller fokusere på forholdet mellom kropp, klær og skjønnhetsidealer.

Den nye problemstillingen kan sees som resultatet av en fortolkende metode. Min forforståelse ble testet i møtet med kildene, både ved første gangs lesning og i etterfølgende leserunder. Arbeidet med denne oppgaven er således et eksempel på den hermeneutiske sirkel i praksis. Forforståelsen ble endret og utvidet etter hvert møte med kildene, og førte til ny innsikt i neste leserunde. Det var ikke bare kildene som påvirket min forståelse, lesning av tidligere forskning var en medvirkende årsak. Jeg ble oppmerksom på problemstillinger og forklaringsmodeller som ikke var en del av den opprinnelige prosjektskissen min. Møtet med disse tekstene ble et viktig supplement til min egen forståelse av kildene. Ved å sette kildene i en internasjonal sammenheng ble det lettere å videreutvikle, korrigere og bekrefte egne funn

og fortolkninger. Jeg konstruerer derfor min historie i dialog med tidligere forskning, og setter norsk diskurs inn i en større vestlig sammenheng.

I forbindelse med utvidelsen av oppgavens problemstilling vurderte jeg hvorvidt jeg skulle gå gjennom de kildene jeg undersøkte først, på nytt. Det var mulig at jeg da kunne avdekke fenomener som jeg ikke la merke til da jeg først begynte å lese gjennom bladene. Dette er et utslag av et generelt metodisk problem: Forskerens blikk endres underveis i prosessen. Man starter med harde utvalgs-kriterier der kun den formulerte problemstillingen letes etter og ses. Etter hvert oppdager man frekvenser og tendenser man ikke hadde forutsett skulle kunne påvirke det opprinnelige tema, og disse kan komme til å utvide interessefeltet betraktelig. Dette gir en skjevhet i utvalget – man går glipp av de første spede drypp. Først når strømmen renner striere gir man etter for presset og inkluderer nye elementer i letearbeidet. Jeg valgte likevel å ikke gå gjennom de første årgangene på nytt. Da jeg begynte å studere kildene hadde jeg en relativt vid inngangsvinkel. Fordi jeg ikke var sikker på hvor mye stoff jeg ville finne om figurformende undertøy, tok jeg høyde for at kunnskap om korsettbruk i stor grad kunne komme til syne i form av utsagn eller situasjoner der korsett implisitt var selvfølgelig eller utenkelig. Dermed noterte jeg meg også informasjon om sport og kroppspleie, sportsantrekk, buksebruk, nye former for figurformende undertøy og kvinners lønnsarbeid. Informasjon om kosmetikk noterte jeg meg for egen interesses skyld, men det ble raskt klart at den økende mengden artikler om dette temaet kunne sees i sammenheng med skjønnhetsidealet forøvrig. Det vide utgangspunktet var medvirkende til at oppgavens problemstilling ble endret, men innebar også at det i liten grad ble nødvendig å gå tilbake til kildene.

3. Teoretiske tilnærminger

Joanne Entwistle diskuterer i artikkelen *Fashion and the fleshy body: Dress as embodied practice* (2000a) mulige teoretiske løsninger for studiet av mote som situert kroppslig praksis. Forskeren må ta hensyn motens diskursive og representerende trekk, måten kropp og klær inngår i maktrelasjoner, og erfaringen og bruken av klær som en måte for individet å orientere seg i den sosiale verden. Entwistle understreker behovet for en teori som kombinerer strukturalistiske og fenomenologiske metoder og konstaterer at Pierre Bourdieus habitus-begrep er velegnet (Entwistle 2000a:341). Slik kan sosiologien tydeliggjort hvordan både kroppslige erfaringer og klespraksiser inngår i sosiale strukturer (Entwistle 2000a:344). Hvordan kan man så gjøre en kulturhistorisk studie av mote som situert kroppslig praksis? Hvilken metodologisk tilnærming bør man velge, når man ønsker å avdekke sammenhenger og samspill mellom kropp, klær og samfunn i et historisk perspektiv? Fenomenologiens fokus på sansning fremstår som et velegnet utgangspunkt.

Den sansende kroppen - fenomenologi

Den danske filosofiprofessoren Dan Zahavi tar i sin presentasjon av fenomenologi utgangspunkt i den franske fenomenologen Maurice Merleau-Ponty (1908-1961). Merleau-Ponty hevdet at det er menneskers umiddelbare erfaring av den faktiske verden som er utgangspunktet for enhver forståelse. Zahavi understreker omgivelsenes betydning: Fordi mennesket er forankret i verden, kan det kun kjenne seg selv i kraft av denne. Vi må ta hensyn til at vår sansing er subjektiv og at den er "[...] kroppsligt indlejret i en social kontekst." (Zahavi 2006:125). Zahavi konstaterer at en fenomenologisk undersøkelse tar utgangspunkt i det faktiske og ender i det vesentlige, for slik å forstå, begrepsforklare og uttrykke den faktiske menneskelige eksistens (Zahavi 2006:126). Merleau-Ponty så fenomenologien som studiet av verden slik den fremstår for enkeltmennesket - som studiet av fenomener. Men hva er et fenomen? Zahavi hevder at man ikke kan ta utgangspunkt i dagligtalens forståelse av fenomen som måten en gjenstand umiddelbart viser seg. Alle gjenstander er en fremtredelse av noe for noen. Det er derfor nødvendig å undersøke de forståelsesstrukturene som gjenstandene er en del av. Ved å studere et fenomen vil man også få et innblikk i de forestillinger, oppfatninger og verdier som gjenstanden er i relasjon til (Zahavi 2006:127-129).

Den britiske arkeologen Julian Thomas konstaterer i artikkelen *Phenomenology and material culture* (2006) at det er overraskende få studier av materiell kultur som tar i bruk en fenomenologisk tilnærming. Thomas beskriver samspillet mellom kroppen og verden slik: "The body's relationship with the world that it inhabits is charged with meaning, and each sensory episode both draws from and contributes to our experience and comprehension of the totality." (Thomas 2006:48). Slik blir sansing en evig erfaringsprosess. Kroppslige inntrykk formes av tidligere erfaringer, samtidig som at vår erfaringsverden utvides og endres av sansing. Jonas Frykman og den norske kulturhistorikeren Nils Gilje drøfter i *Being there: An introduction* (2003) hvordan fenomenologi åpner for en studie av handlingers konsekvenser, heller enn årsaker (Frykman & Gilje 2003:15). I sin artikkel *Fenomenologi, konstruktivisme og kulturforskning: En vitenskapsteoretisk diskusjon* (2006) understreker Nils Gilje at fenomenologien er praksisorientert: "Fenomenene fremtrer ikke for en bevissthet som sådan, men i praktiske arbeids- og handlingssammenhenger." (Gilje 2006:20). Fenomenologien forklarer sansing som samspill mellom kropp og omverden, og åpner for å studere de praktiske konsekvensene. Hvilken betydning har så gjenstandene for menneskenes forståelse og samhandling med sine omgivelser?

Klær som aktører - materiell kultur og aktør-nettverksteori

Daniel Miller fremholder at gjenstander er viktige påvirkningsfaktorer som i stor grad overses. Dette betyr at vi overser deres betydning for å danne og opprettholde sosiale normer (Miller 2005b:5). Den franske sosiologen Bruno Latour tar til orde for å studere gjenstander på lik linje med mennesker. Latour hevder i *Vi har aldri vært moderne: Essay i symmetrisk antropologi* (1996) at skillet mellom mennesker og teknologi er resultatet av en målrettet rendyrking av egenskaper. Han tar derimot til orde for å se mennesker og gjenstander som likestilte aktører i et nettverk av relasjoner og mulige gjensidige påvirkninger. (Latour 1996). I artikkelen *Mixing humans and nonhumans together: The sociology of a door-closer* (1995) viser Latour hvordan selv enkle teknologier medfører endringer i menneskers systemer, handlinger og forståelseshorisont. Gjenstander er skapt i menneskenes bilde fordi de oppstår med utgangspunkt i menneskelige behov. Latour anklager sosiologer for å skape et skille mellom mennesker og gjenstander uten å studere forholdet mellom dem først. Selv velger han å se dem under ett som aktører: "I do not hold this bias but see only actors – some human, some nonhuman, some skilled – that exchange their properties." (Latour 1995:266).

Den amerikanske antropologen Webb Keane har en lignende oppfatning av gjenstanders rolle i samfunnet. Med utgangspunkt i Charles S. Peirces semiotikk hevder han at en gjenstands betydning er implisitt i den materielle manifestasjonen. Tidligere betydninger skaper forbindelser mellom gjenstandens kontekster og årsaker, uavhengig av hvilken mening tingene kan skape gjennom visuell likhet eller sosiale konvensjoner. En diamantring brukes gjerne til å symbolisere kjærlighet, men dens symbolske verdi påvirkes av stenens sjeldenhet og pris. Keane oppsummerer forholdet mellom gjenstander og kulturell betydning slik: "Without in any way *determining* their cultural significance, objects may nonetheless be important vehicles of transformative pressure on, or provide openings to new possibilities for, systems of meaning and of pragmatic action." (Keane 2006:200). Gjenstander kan påvirke sine omgivelser ved å åpne for nye meningsforståelser og fysiske handlinger. Keane bruker klær som eksempel: "New clothing makes possible or inhibits new practices, habits and intentions; it invites new projects." (Keane 2005:193). Selv om gjenstander ikke bestemmer den kulturelle meningen de tillegges, kan de være formidlere av et press om endring. Gjennom menneskenes ubevisste forhold til de gjenstandene de skaper får gjenstandene mulighet til å påvirke menneskers handlinger og forståelser. Hvordan kan man studere gjenstandenes effekt på menneskene? Habitus-begrepet åpner for å se symbolsk betydning og fysisk effekt under ett.

Habitus og historie

I *Distinksjonen* (1995) redegjorde den franske sosiologen Pierre Bourdieu for hvordan smaksforestillinger ble brukt som sosiale markører i det franske samfunnet. Han understreket behovet for å avdekke det spesifikke i en empirisk virkelighet, og fremholdt at denne er historisk og geografisk situert (Bourdieu 1995:30). Bourdieu vektlegger betydningen av sosialt betingede, tillærte smakstyper, og hvordan disse gjenspeiler en større helhet av goder og egenskaper. Habitusformene fungerer som bindeledd og differensiering, både mellom den enkeltes ulike valg og mellom enkeltpersonens valg og den sosiale gruppens valg (Bourdieu 1995:36-37). Den norske sosiologen Dag Østerberg oppsummerer habitus som et møtested mellom større sosiale strukturer og menneskenes tenke- og handlemåter (Østerberg 1995:24). "Habitus er et system av internaliserte disposisjoner som formidler mellom sosiale strukturer og praktisk aktivitet, disposisjoner som er formet av strukturer og som regulerer praksis." hevder den norske historikeren Knut Kjeldstadli (Kjeldstadli 1996:4-5). Han beskriver habitus som et produkt av en felles historie, og som en formidler mellom aktør og struktur (Kjeldstadli 1996). Enkeltindividets valg av gjenstander og handlinger er både et utslag av

den enkeltes ideer og erfaringer, og av tillærte holdninger med sosial betydning. Habitus er et resultat av samspillet mellom diskurs og praksis. Valg og bruk av gjenstander blir en måte å markere tilhørighet eller avstand. Samtidig vil gruppen kunne påvirkes av enkeltindividet. En endring i praksis hos den enkelte kan føre til en reforhandling av gruppens felles oppfatning. Habitus er ikke statisk.

Klær og kropp, individ og samfunn

Fenomenologi innebærer en studie av kroppens, sansenes, møte med gjenstander og omgivelser og understreker slik gjenstandenes betydning i samfunnet. Aktør-nettverksteori ser nærmere på denne betydningen ved å synliggjøre samspillet mellom gjenstander, mennesker og ideer. Habitus tydeliggjør hvilke gjenstander og ideer som påvirker enkeltindivids og gruppers valg, og hvordan dette slår ut både i tenkemåte og praksis. Gjenstander forteller om mennesker og det samfunnet de var en del av. I mangel av gjenstander, kan representasjoner i form av tekst og/eller bilde brukes. Beskrivelse av mote og skjønnhet blir slik en kilde til kunnskap om lesernes praksiser. Men utseendet er også et resultat av gruppens oppfatning av stygt og pent, passende og upassende. Valg og bruk av klær og skjønnhetsmetoder er en del av habitus. Slik blir mote- og skjønnhetsartikler et uttrykk for en tids diskurs om hvordan en kvinne bør se ut. Ved å anbefale en praksis, påvirker diskursen de sansende kroppene. Symbolinnhold og handling løper sammen i etableringen, opprettholdelsen og endringen av skjønnhetsidealet. Men praktiske hensyn kan også påvirke diskursen. En endring i klesbruk og skjønnhetsvaner gir sanseinntrykk som åpner for nytenking.

Diskurs og praksis, enkeltindivid og gruppe er likestilte aktører i nettverket. De får likevel ikke lik behandling i denne oppgaven. Selv om jeg har valgt en bred tilnærming, vil noen elementer få en større plass enn andre. Jeg har ønsket å studere klær som gjenstander med påvirkningskraft. Oppgavens avgrensing til kvinneklær, kvinnemote, kvinnekropp og kvinneideal sier noe om de rollene og plasseringene perioden tilbød eller tillot kvinner å innta. Det at jeg har valgt vekk kjønnsperspektivet som min hovedtilnærming betyr ikke at jeg vil overse disse aspektene. Istedenfor velger jeg å støtte meg til de mange forutgående studiene av klær, kropp og samfunnssammenhenger som er foretatt med utgangspunkt i et kjønnsperspektiv. Jeg vektlegger også de symbolske aspektene i mindre grad enn de materielle. Dette fordi det er langt flere forutgående studier å støtte seg til når det gjelder symbolinnhold, enn når det gjelder fysisk utforming og hvordan dette påvirker kroppens sansing og erfaring.

4. Oppgavens oppbygning

I denne oppgaven viser jeg hvordan mote og klær, kropp og handling er fenomener som påvirker hverandre gjensidig, og samtidig inngår i dialog med et mer overgripende skjønnhetsideal. Analysen er todelt, kropp og klær behandles som separate aktører. Slik sett er det to historier som fortelles: hvordan moteendringer får kvinner til å se kroppen sin med nye øyne, og hvordan ny kroppsbruk førte til sanseopplevelser som endret kravene til mote. Analysen begynner med mote og klær i perioden, og hvilke faktorer som styrte valg av klær og grad av moteriktighet. Analysen fortsetter så med mellomkrigstidens fysiske skjønnhetsideal, og hvilke strategier som var tilgjengelige for å oppnå et moderne utseende. I den avsluttende drøftingen i del 3 tydeliggjør jeg samspillet mellom de ulike fenomenene, og trekker linjer frem til vår egen tid. Vedleggene finnes i del 4, her er illustrasjoner, liste over siterte kilder samt litteraturliste.

Det undersøkte tidsrommet var en periode preget av store endringer, også grammatikalsk. Slik blir bladenes språkdrakt nok en påminner om tidens ønske om forandring og nytenking. Jeg har valgt å gjengi norske sitater i opprinnelig språkdrakt, og har også unnlatt å gjøre endringer i tegnsetting. I de tilfellene jeg har endret, forkortet eller tilføyd noe til sitatene, vil dette være oppgitt i skarpe klammer ([ ]). Sitater på andre språk er gjengitt i original språkform.

Del 2. Analyse

1. ”Mange mennesker betrakter moten som en slags Juggernaut ...”

”Mange mennesker betrakter moten som en slags Juggernaut [sic]. [...].

Helt uberettiget er denne betraktningssmåte ikke. Moten er meget av en tyrann og det har den alltid vært. Den har i tidenes løp påbudt menneskene mange merkverdige ting, [...], den har fått damene til å bære sanne torturinstrumenter av snøreliv og uhyre frisyre, så store som tårn, den har påbudt dem krinoline, og den har befalt dem å gå med tournyre, hver ting til sin tid. [...].

Når ”høvdingen”, d. v. s. de store motekonger i Europas center, befaler et eller annet, skal der et eget mot til å trosse. Det er lettest å følge de andre, ellers risikerer man å bli betraktet både som en narr og en viktigper som vil være bedre enn de andre, man er i hvert fall sikker på å vekke generende opsikt. [...].

Men allikevel er det ikke sinnssvake mennesker som skaper motene, tvertimot, det er kloke folk som forstår å føle samtiden på pulsen og merker hvad som ligger i luften, hvad den har bruk for. De er i så henseende tidens tjenere, ikke dens herrer. Tiden skaper egentlig selv sine moter, ”motekongene” utformer dem bare, til tider i overdreven form. (Allers 1926, 50(39), 15).

Dette sitatet er en del av *Allers'* presentasjon av et gratis vedlegg *Hvad er mote?* Her beskrev man mote som et gudebilde som rullet frem uten å ta hensyn til hvem som kommer i veien, et påbud fra ”høvdingen” i de store motebyene. Men mote var også tidens tegn, en tendens som moteskaperne kun formga. Mote var kilde til kunnskap om mennesker og samfunn. Fordi man risikerte å stikke seg ut med et umoderne ytre ble mote et viktig sosialt verktøy. Den fikk samfunnsmessig betydning i en periode man oppfattet som stadig mer omskiftelig og komplisert.

Christensen innledet *Det hendte igår: En skildring av etterkrigstidens Norge* (1933) med å la familien Hvermansen våkne i 1933 etter å ha sovet siden 1920. Fruens sjokk da hun gikk ut på gaten og så hvordan kvinnene var kledd beskrives slik:

Til å begynne med tror fruene det er de andre som går avstikkende klædd, og en stund har hun inntrykket av at hele byens kvinnelige befolkning er blitt demimonder. Hun har aldri i sitt liv sett slike frekt eftersittende kjoler, slike utfordrende lyse silkestrømper – rent hudfarvete, tenker hun – og først og fremst: slike malte, pudrede ansikter, kunstig rødmende munn og svertete øienbryn. Og nesten ikke en av damene hun møter er tekkelig på håret; ”page-hår” kaller de visst den nye hårmoten, men det var da ikke andre enn unge flokser og mer lettsindige damer som hadde anlagt den; idag ser hun adstadige fruene, ja rene bestemødre med grånende cutting flagrende under små skjeve hatter. (Christensen 1933:10).

Forandringen i kvinnemoten mellom 1920 og 1933 blir enda tydeligere hvis man starter i 1910. I løpet av 20 år gikk man fra å ha høyhalsede kjoler med lange ermer og side skjørt, til

knekort skjørt, bare armer og utringninger også til hverdags. Det var ikke bare fru Hvermansen som var sjokkert, samtiden var også bekymret over hvor dette skulle ende. Moten ble møtt med kritikk, men fikk også forkjempere. Debattantenes valg av argumenter gjenspeilte troen på motens samfunnsmessige betydning. Det var ikke bare et spørsmål om estetikk, moten ble tillagt stor påvirkningskraft åndelig og fysisk.

Alle klær er ikke moderne, men kvinnene fru Hvermansen så på gaten i 1933 hadde et moderne utseende, uansett alder. Ifølge Christensen fulgte gatemoten internasjonale forbilder, og de færreste stakk seg ut med en påkledning som avvek fra moten. Mote har tradisjonelt vært forholdt de rikeste lagene av befolkningen, i nyere tid har den vært særlig vært ungdommens privilegium. Det beste er å være rik og ung. Hvordan hadde det seg at norske kvinner gikk fra å være ”tekkelig” kledd til å se ut som ”demimonder” i løpet av ca. 10 år? I hvilken grad påvirket internasjonal mote norske kvinner? Møtte de begrensninger, og i så fall hvilke? De neste kapitlene vil omhandle motens kritikere og forkjempere, muligheter og begrensninger.

2. Motens kritikere og tilhengere

Allers, *Husmoderen/Hjemmenes Vel*, *Nordisk Mønster-Tidende* og *Urd* hadde jevnlig illustrerte motespalter der sesongens nyheter ble presentert og kommentert. Et gjennomgående trekk var at de vektla ”linjen”, motens silhuett og hovedtendens. Form, farge og materialvalg var viktigere enn designeren. Det var heller ikke vanlig å beskrive de ulike moteskapernes kolleksjoner. Dette kan henge sammen med at bladene sjelden illustrerte artiklene med originaltegninger av haute couture-plagg. *Husmoderen* baserte i stor grad moteartiklene sine på omtale av illustrasjoner fra mønsterleverandøren Weldon, og *Allers* omtalte og tilbød ferdige mønstre fra *Nordisk Mønster-Tidende*. *Urd* oppga ikke hvor de hadde illustrasjonene fra, men de var ikke signert. Motestoffet bar også ofte preg av å være basert på annenhånds informasjon, fra mønsterleverandører og utenlandske ukeblader. En gang nevnes også dette eksplisitt av forfatteren som sammenlignet moten i utenlandske blader med hjemlig praksis observert i Oslo (HjVel 1928, 11(4), 7-8). Andre bidragsytere var nærmere ”kilden”: Jeanette Storm, Olga Brodtkorb Christofersen, Miriam Vogt og Cathérine skrev moteartikler der de siterte utenlandske motehandlere, designere og sydamer, og refererte gatemoten i Paris og København. Motestoffet i bladene gir slik et blandet inntrykk, det besto mest av fortolkninger av motebildet med spredte innslag av haute couture. Flere av motehistoriens påståtte klassikere ble i liten grad omtalt i bladene. I den grad de nevnes er det gjerne som eksempler på motens overdrivelser. Moteskribentene var ikke bare referenter, de var også kritikere.

Felles er artiklens vurderende preg. Trender og tendenser ble sett i sammenheng med tidligere sesonger, og vurdert ut fra hvorvidt de var praktiske, kledelige og brukbare for flere aldre og figurtyper. En av de mer frittalende skribentene var Jeanette Storm, i 1920 kommenterte hun moten slik:

Ofte rynkes skjørtet ovenikjøpet om livet og for at faa indsnevringen nedentil holdes den der sammen med rynkning eller med læg. Bred og flat, uf for et løsen!
Om nu fyldige damer kunde ha den trøst, at de for en gangs skyld kunde slippe sig løs i al sin fylde og pragt; men neitak! Hvis der er levendes kjøt under pocherne [hoftepynten], saa gjælder det ikke. Der skal være en svak utstopning av gaze eller lignende, selve damen skal være et sprinkelverk. Det er trist, men sandt. [...].
Moten er irriterende fordi den kun er klædelig for smaa nipsdamer, Watteau Hyrdinder, farlig for de fleste andre. (*Urd* 1920, 24(1), 10-11).

Det er liten tvil om at mote var en følelsessak, i det minste for Storm. Her avskrev hun moten som forvridd, irriterende og upraktisk, samtidig som at hun beskrev de nye motetrendene. I samspill med de medfølgende illustrasjonene var leserne ikke i tvil om hva som var det siste

nye innen mote. Storm var en uredd kritiker, og uttrykte flere ganger oppgitthet over motens kroppsideal som hun oppfattet som uoppnåelig for godt voksne damer. Hun kritiserte ikke motefenomenet i seg selv, men motens snevre skjønnhetsideal.

”Nei, vi vil ikke!”

- Nei, vi vil ikke!

Vi har slaat os sammen om det alle vi medsøstre av hvilken som helst nation. Vi vil ikke la os diktere av moten til at gaa med halvkrinoliner eller rynkekjoler, som det gaar med en uendelighet av meter stof til, vi vil ikke længer blindt underkaste os motens luner, disse opfindsomme pariserskræddere, som har forhekset os i saa mange aar. Og vi har vundet! Vi har tvunget dem til at holde paa den rette linje, som er blit dobbelt skjønn efterat kjolerne er blit længere, ja næsten helt lange. (Urd 1923, 27(9), 125-126).

Etter at moten lenge hadde forordnet en smal silhuett, ble det gjort forsøk på å introdusere videre skjorter i 1922. Det var dette Jeanette Storm omtalte i sitatet. Den amerikanske sosiologen Herbert Blumer henviser til denne moten i artikkelen *Fashion: From class differentiation to collective selection* (1973). Kortere skjørt førte fra 1919 til lavere stofforbruk, en tendens stoffprodusentene forsøkte å snu i 1922. I samarbeid med designere, blader, motekommentatorer og anerkjente trendsettere gjorde de et omfattende, velorganisert og godt finansiert forsøk på å snu trenden. Forsøket strandet, og skjørtene ble stadig kortere frem til 1929. Blumer oppsummerer dette slik: “Fashion appears much more as a collective groping for the proximate future than a channelled movement laid down by prestigeful figures.” (Blumer 1973:332). Storms kommentar viser at journalister og forbrukere til en viss grad lot seg diktere av motens forordninger; hun omtaler de nye og lengre skjørtene i positive vendinger. Forsøk på å øke stofforbruket gjennom større skjørtevidde var derimot ikke velkomment. Hvorfor slo noen ideer an, mens andre falt bort?

Storm henviste til forbrukermakt og beskrev mote som en prosess der moteskapere, journalister og kunder påvirket hverandre. Ifølge Storm var det først etter mannekengoppvisningene på vårens hestevaddeløp i Paris at man så hva som ble moderne: ”Det er en stor og spændende dag for alle motekunstnere, for da avgjøres egentlig hvilket firma der tar prisen og har æren av at lancere den nyeste mote. Som derefter blir kreert av hertuginde og de skjønneste kvinder i verden.” (Urd 1923, 27(9), 125-126). En mote slo først gjennom når den ble tatt i bruk av kvinner som ble beundret og kopiert av andre kvinner. Den amerikanske motehistorikeren Kathryn E. Wilson viser i sin studie av kvinneklær i Philadelphia i andre halvdel av 1800-tallet at moten ble tilpasset etter smak og sosiale behov.

Kvinnene hadde en selektiv innstilling til mote (Wilson 1999:152). En tilsvarende forståelse fremmer den britiske kulturteoretikeren Angela Partington. Hun mener at rimelige og masseproduserte klær ikke er utvannede eller dårlige kopier av haute couture, men derimot representerer en egen folkelig mote der elementer velges og forkastes (Partington 1993:145).

Storm var spesielt tydelig i sin kritikk, men alle bladene hadde en vurderende tone. I så måte er ”Modeberetningen” fra 1910 publisert i *Allers* representativ: ”[...] enhver fornuftig Dame, som ikke vil overskride det smagfuldes Grænser, vogter sig vel for saadanne Modeyderligheder, men søger at modificere dem efter sin Individualitet.” (Allers 1910, 34(27), tillegg). Moteytterligheten var de såkalte tønnebåndskjolene, der en sterk innsnevring i skjørtet førte til at damene måtte gå med korte, trippende skritt. Moten ble vurdert ut fra kriterier om ”god smak” eller ”sunn fornuft”, og kritikken ble gjerne etterfulgt av forslag om hvordan moteskapernes ideer kunne tillempes:

Herinde har der dukket op et par enkelte ”tønnebaand”, som snubler sig frem paa strøket. Men da moten alt er paa retur i Paris, blir det forhaabentlig ogsaa hermed. Den passer ikke her hos os, hvor de fleste damer er mere eller mindre arbejdende. Derimot almindelig trange kjoleskjørter, som sitter glat over hofterne og derfra falder ret ned – uten utskraaning nederst i kanten – de vil nok holde sig fremover en tid. De er særlig heldig i tykkere stof – altsaa først og fremst for spaserdragter. (Urd 1910, 14(38), 455).

Bladenes motesyn var grunnleggende positivt, alle burde og kunne kle seg moderne. Journalistene formidlet muligheter heller enn umuligheter. Kritikken var i stor grad indirekte og ble uttrykt gjennom utvalg og ordvalg; antrekkene ble modifisert, utelatt eller forkastet ut fra kriterier om kledelighet, praktiskhet og økonomi. Norge hadde ingen hertuginner, moten ble derfor i stor grad avpasset etter høyborgerskapets oppfatninger og behov. Med utgangspunkt i Blumer, Wilson og Partington vil jeg hevde at moteidealet i bladene fremstår som et særegent borgerlig ideal: En egen mote oppsto i møte mellom parisisk designermote og borgerskapets egne definisjoner av hva slags inntrykk en kvinne burde gi gjennom sin påklæding. Ved å fremheve noen elementer og forkaste andre ble artiklene et bindeledd mellom tilbydere og kunder, og bidro slik til den kollektive famlingen etter fremtiden.

Helse og moral

Motens mange endringer har alltid hatt kritikere. Man har kritisert mote for å være upraktisk, usunn, umoralsk, uøkonomisk og uetisk. Herremoten ble i liten grad diskutert, utover et hjertesukk i ny og ne over dens uforanderlighet og bruk av mørke farger, det var dameklærne

som skapte panikk og sinne. Det var hovedsakelig i avisene at kritikerne kom til orde og debatten ble ført, men også bladene trykket kritiske innlegg.

Den eldste og best organiserte motstanden kom fra reformdraktbevegelsen, som i Norge hadde sin storhetstid i 1880- og 1890-årene. Med inspirasjon fra USA, England og Sverige var det særlig professor Lorentz Dietrichson, Johanne Biørn (senere Bording) og Kristine Dahl (senere Troye) som tok til orde for en lettere, enklere og mer hensiktsmessig kvinnedrakt i Norge. Dietrichsons tre foredrag om ”Mode og dragtreform” i Universitetets aula 1886, samt Biørns og Dahls forslag til drakter og undertøy fant støtte hos Norsk Kvindesagsforening. Da foreningen opprettet sitt medlemsblad *Nylænde* i 1887 dukket det raskt opp en rekke artikler og omtaler av reformdraktarbeid i inn- og utland. Bevegelsen var særlig opptatt av å få en lettere og mer hensiktsmessig kvinnemote. Gjennom å kaste korsettet, bruke mindre undertøy og bære kjolenes vekt fra skuldrene i stedet for fra livet skulle kvinner få større bevegelighet og færre helseplager (Bugge 1984). I 1910 var bevegelsen langt på vei nedlagt, og ble stort sett omtalt i retrospektive artikler om moter og klær. *Nylænde* hevdet i en artikkel i 1911 at moten var i ferd med å bli så praktisk og variert at den kunne være mer bekvem enn reformdraktene som ble presentert på 1880- og 1890-tallet (*Nylænde* 1911, 25(5), 73-74).

Den norske kunsthistorikeren Astrid Bugge konstaterer i *Reformdrakten i Norge* (1984) at det var moteendringer og ikke draktreformarbeidet som førte til mellomkrigstidens friere kvinnedrakt (Bugge 1984). Dette inntrykket bekreftes av mitt materiale, som viser at moteklær sto i fokus selv om bladene trykket egne mønstre til reformplagg med lange men jevne mellomrom. Særlig *Allers* synes å ha vektlagt reformkjoler. Bladet rettet seg mot en bredere lesergruppe enn de andre bladene og reformklær kan ha fungert som et praktisk alternativ til moteklærne, uavhengig av bærerens forhold til reformbevegelsens program. Inntrykket forsterkes av at mønstrene sjelden ble beskrevet kun som reformdrakt, vanligvis ble antrekket beskrevet som ”også egnet” til reformbruk. Antrekkene kjennetegnes av at midjen er mindre markert. Kjolene er enten i empirestil med høyt liv, eller i prinsessesnitt med langsgående sømmer i hele plaggets lengde. Etter 1918 ble reformbegrepet stort sett borte i mønsterinformasjonen, med unntak av undertøy. Motesilhuetten vektla en slank midje i stadig mindre grad. Kvinnemoten hadde for alvor realisert *Nylændes* spådommer og blitt vel så praktisk som reformdrakten. Men dette betydde ikke at kritikken av damemoten falt bort.

Politikk engasjerte mer enn mote og det var samtidens store spørsmål om blant annet kvinners arbeid, mødrelønn og de Castbergske barnelover som førte til leserstorm. Garçonne-moten var på 1920-tallet et av få motefenomener som ble gjenstand for debatt: Rette kjoler med enkelt snitt ga sammen med kortklippet hår, ”shingle”, et utseende som ble oppfattet som gutteaktig. Korte skjørt viste frem ben som i hudfargede silkestrømper tilsynelatende var bare. Nakenheten ble forsterket av kortere ermer, dypere halsutringninger og selskapskjoler med tynne skulderstropper. Tynt og lett undertøy av silke, kunstsilke eller trikotstoff gjorde kroppens former mer synlig under plaggene. Det er i så måte ikke overraskende at kvinnemoten på 1920-tallet skapte moralsk forargelse, bekymring og heftig kritikk (Myrvang 2004b).

Kritikken ble kommentert i 1921 i leserinnlegget *Vor tids klær. Betragtninger paa en Karl-Johans Bænk av en gammel kone*. Den gamle konen syntes de unge pikene var morsomt kledd. Etter å ha sammenlignet moten i 1921 med sin egen upraktiske ungdomsmote oppsummerte hun kvinnene som enkelt og naturlig påkledd, uten korsett og med korte skjørter som ikke subbet opp støv og basiller. Den gamle konen misunte dem de herlig bekvemme korte kjolene, og konstaterte: ”De er absolut bedre end tidligere tiders. Sundere, naturligere, enklere, vakrere.” (HjVel 1921, 4(31), 303-304). For ”en gammel kone” var moten annerledes, men ikke sjokkerende. Hun vektla fordelene og lengtet ikke tilbake til tidligere tiders moter. Konen fikk svar av ”Gr. H.” som sa seg enig i at kvinneklærne var blitt mer lettvinde, praktiske og tildels sunne, i tillegg til mer fantasifulle og morsomme. Men klærne viste kroppens former i større grad enn før, og Gr. H. hevdet at moteklærne derfor hadde ”[...] bidraget meget til at nedsætte moralen [...]” (HjVel 1921, 4(34), 440). De moralske bekymringene fortsatte da knekorte skjørt ble moderne, og kom til uttrykk blant annet gjennom en langvarig debatt om mote, moral og kvinnelighet i *Urds diskussionsklub* høsten 1926 og våren 1927. Diskusjon vekket uvanlig stort engasjement til å handle om mote. Da redaktøren i siste nummer før jul forsøkte å oppsummere og avslutte diskusjonen fikk bladet så mange leserinnlegg at debatten fortsatte å løpe til utpå nyåret.

De lettkledde kvinnene ble også anklaget for å skade andre ting enn moralen, flere av tidens leger fremholdt at moten var helseskadelig fordi den var uegnet for det norske klimaet. I bladene var det blant annet to kvinnelige leger som vektla dette elementet. Dr. Ingeborg Aas hevdet at moten var en av årsakene til den høye dødeligheten av tuberkulose blant unge kvinner (Urd 1926, 30(43), 626-627), mens *Urds* faste spaltist dr. Britta Berner fremholdt

faren for forkjølelse og blærekatarr. Berner var særlig negativ til den økende bruken av undertøy i silke eller kunstsilke. Fordi dette ikke kunne kokevaskes, ville det aldri bli fritt for bakterier og katarrene ville vedvare (Urd 1926, 30(44), 640; Urd 1927, 31(17), 268, 270). Både Berner og Aas så det tynne silkeundertøyet som et utslag av motens ”slanke linje”, de mente at norske kvinner prioriterte slankhet fremfor varmt undertøy. Kritikken fikk ikke gjennomslag, i *Hjemmenes Vel* konstaterte man i 1927: ”Vort moderne undertøyi er av lette tynde stoffer og vi fryser ikke mere for det.” (HjVel 1927, 10(14), 4). *Husmorbladet* konstaterte i 1930 at innvendingene var falt bort, det kulørte undertøy var normen (HB 1930, 3(6), 128, 130). Berners frykt for kroniske katarre og Aas’ advarsler om faren for tuberkulose føyde seg inn i en lang tradisjon der mote førte til advarsler og kritikk fra legehold.

Verken moralske eller medisinske argumenter førte til radikale endringer i 1920-tallets mote, motstanderne talte for døde ører. Et eksempel på dette er *Urds* referat i 1927 av avisredaktør Arvid Skappels radiooverførte foredrag *Min bror kvinden*:

Paa Karl Johan spaserer de kortskjørte fremdeles, som om ingen Arvid Skappel noensinde hadde eksistert, og i teatrets og konsertsalenes bænkerader sitter fremdeles de kortklippede i rad og række, som var der aldrig talt et ord i radion eller Aulaen om ”min bror kvinden”.

Ja, man har glæde av sine reformbestræbelser. (Urd 1927, 31(12), 184).

Kommentaren bekrefter det inntrykket bladenes moteartikler gir: damemoten gjennomgikk banebrytende endringer tilsynelatende uten større motstand. Viljen til å være moderne kledd var langt sterkere enn bekymringene for helse og moral, og moten ble raskt tatt i bruk også av konservative kvinner. Som signaturen ”H. K.” konstaterte i 1914: ”Folk morer sig over en ny mode, foragter den og ler. Men vanens magt er stor, før moden er gammeldags, antar de den selv.” (HM 1914, 28(9), 96-97).

”... som et truende spøkelse i det fjerne – krinolinen!”

Selv om det nye motebildet ble kritisert, ble det aldri tatt til orde for å vende tilbake til tidligere tiders kvinnemote. Moten ble hyppig beskrevet som en pendel som svinger frem og tilbake, og dette førte til frykt for at man igjen måtte iføre seg lange skjørt, krinoliner og korsett: ”Eiendommelig er det at se hvorledes modene gjentar sig selv gjennom tidene. [...]. Ja, selv saa yderliggaaende fænomener som krinolinen og turnyren viser i aarhundredenes løp tendens til at vende tilbake!” (Allers 1922, 46(22), 9). Bekymringen var ikke ubegrunnet.

Mange kvinner husket tournyren, eller kø-en, og mellomkrigstidens moteendringer ga mangt et støkk. I 1912 ble det fryktsomt meldt at: ”Men samtidig er de nye façonner, som foreslaes isteden, saa afskrækkende, [...], for det er mere eller mindre udpræget vore bedstemødres rynkeærmer, hoftepuffer (de saakaldte paniers) og tilslut – som et truende spøgelse i det fjerne – krinolinen!” (HM 1912, 26, 137). Noen år senere fryktet Jeanette Storm at: ”[...] de høie korsetter atter skal komme frem og forsure os tilværelsen.” (Urd 1920, 24(16), 190-191). Sidere skjørt på begynnelsen av 1920-tallet ga grunnlag for mye engstelse. Tilhengerne av korte skjørt tok i bruk argumenter om helse og hygiene, og fortidens side skjørt ble kritisert for å ha trukket smittestoffer fra gaten inn i hjemmene (HjVel 1922, 5(43), 595-596).

Bladenes motestoff var særdeles lite nostalgisk, *Nordisk Mønster-Tidende* oppsummerte tidens syn på klær slik:

I mange Henseender kan vi være tilbøjelige til at tale om ”de gode, gamle Dage” som noget hyggeligt og fredeligt, der er forsvundet og maaske aldrig mere kommer igen. Men naar talen er om Moden før og nu, er der vist ingen af Øjeblikkets Kvinder, som kunde finde paa med et sværmerisk Suk at mindes f. Eks. Krinolinetiden og tænke paa den som ”de gode, gamle Dage”, hvis Klædedragt og brusende Façonner hun af Hjertet ønskede tilbage igen. (N M-T 1925, 52(8), 3).

En tilsvarende holdning la ”Gry” for dagen i sin faste spalte *Det faller mig inn* i 1930. Hun tok til orde for at bondekonene moderniserte utseendet sitt; når mannen levde i maskinalderen med traktor og slåmaskin kunne ikke konen ha hårtopp og vide, side skjørt! (Urd 1930, 34(4), 54). Selv om overgangen nok ble stor, mente Gry at fordelene var mange:

Så kommer konen en dag hjem med kort hår under en moderne hatt som sitter ordentlig på hodet, linjene i hennes skikkelse er enkle og tydelige, hennes gang er grei og lett for hun har korte skjørter og frie ben. Det forundrer henne at hun nu begynner å tenke anderledes, hun sier tingene hurtigere, klarere og mere levende enn før, hun beveger sig raskere, hun føler sig ung. For nu er hun kommet i takt med tiden som var løpet henne forbi, hun har innhentet den og innordnet sig i dens rytme. Hun er med. (Urd 1930, 34(4), 54).

Ved å gå moderne kledd ville kvinner endre atferd: hun ville gå lettere og tenke friere.

Det er derfor ikke overraskende at tendensen til lengre skjørt og markert midje på slutten av 1920-tallet ble møtt med en god del bekymring. Særlig fryktet man å miste den enkle påkledningen og den praktiske frisyren. Forfatteren av en av *Urds* motereportasjer tok i 1930 vemodig farvel med garçonne-moten (Urd 1930, 34(20), 317). Mer kampvillig var ”A. S.”, som fikk sitt kritiske leserbrev *Den nye moten* trykket på motesiden:

”Men hvad i all verden skal vi med slepkjoler, løse lokker og innsnørt talje?! Passer det til kvinne av idag? Hvem vil finne på å kjøre i postvogn, arbeide ved petroleums-lampe eller skrive med en gåsefjær? Det vilde forekomme oss latterlig og ikke tidsmessig. Men hvorfor skal vi da vende tilbake til våre mødres og bestemødres klædedrakt. (Urd 1930, 34(34), 541).

Den nye stilen ble gjerne omtalt som mer kvinnelig og elegant, men som sitatet viser var ikke alle like begeistret for disse endringene. For A. S. var motens endringer i liten grad i takt med tidsånden, hun så den som et utslag av forhandlernes og produsenters økonomiske interesser. Etter at klærne hadde sluppet kroppen fri gjorde de nye sanseintrykkene det utenkelig å vende tilbake til krinoline, korsett og subbeside skjørt. Det var heller ingen ulempe at motens forkjempere kunne vektlegge økonomiske argumenter.

Mote i jobbetid og krisetid

Besvær er det at holde tritt med moden, og kostbart er det, hvorfor finder vi os monstro taalmodig i det? (HM 1915, 29(20), 237-240).

Dette hjertesukket kom fra Aagot Ræder som i 1915 kommenterte tidens store moteinteresse i *Husmoderen*. Ræder var en av få lesere som klaget over at ukebladene hadde for mye motestoff, og hevdet at moten førte til unødvendige utgifter. Tidsrommet 1910-1930 var en tid preget av store økonomiske svingninger. 1914 til ca. 1920 var såkalt jobbetid, der store formuer ble tjent og tapt på aksjespekulering. De siste krigsårene var preget av varemangel og høye priser. 1920-årenes økonomi svingte kraftig mellom opp- og nedturer. For husholdninger med fast gasje var det vanskelig å opprettholde den tilvante levestandarden. Knut Kjeldstadli konstaterer at enkelte av overklassens og middelklassens medlemmer kunne ha like lav inntekt som arbeiderklassen. Samtiden omtalte dem som ”pauvres honteux” (ærekjære fattige). Årsaken kunne være sykdom, bortfall av forsørger eller en personlig tragedie (Kjeldstadli 1990:81). Å sørge for at familien var riktig kledd kunne for borgerlige kvinner utgjøre et daglig arbeid (Burman 1999:42). Klær var nødvendig for den sosiale tilhørigheten; deltakelse i borgerlige aktiviteter krevde at man var kledd etter anledningen.

Bladene ga råd om hvordan å velge plagg som var tidløse og kunne brukes lenge uten at man stakk seg ut, og spaserdrakten ble fremholdt som hjørnesteinen i garderoben (HM 1914, 28(20), 222). Drakten kombinerte maskuline detaljer med en kvinnelig silhuett, og ble i andre halvdel av 1800-tallet forbundet med kvinnekamp og kvinners inntreden i arbeidslivet (Crane 1999). Nye metoder for å konstruere mønstre gjorde at konfeksjonsbransjen kunne tilby en

velsittende og moderne drakt til kvinner som ikke hadde råd til å bruke skredder (Aldrich 2003). Dette bidro til at den raskt ble etablert som en praktisk og kledelig arbeidsuniform for kvinnelige funksjonærer og butikkansatte. Drakten ble en sikker investering for kvinner som ønsket å kle seg økonomisk, stilfullt, praktisk og diskret, og forble en prioritering frem til 1960-tallet (Nielsen & Rudberg 2005:159).

En annen viktig strategi var å få klærne til å vare lengst mulig. Slitasjeforebygging, reparasjon og omsøm utgjorde en stor del av tidens lærebøker i håndarbeid (Klepp 2000). Bladene skrev også om reparasjoner, omsøm og modernisering av plagg, og journalistene vektla moter som tilrettela for dette: ”Moden er vistnok en tyrann, men ogsaa den har en herre over sig – tidsforholdene. Moden ordinerer derfor dragter hvortil der medgaar lite tõi, og den arrangerer kjoler av to sorter tõi – følgelig kan man av to gamle kjoler let faa een ny.” (HM 1918, 32(12), 187). Det ble gjentatte ganger hevdet at moten etter 1. verdenskrig var økonomisk fordi klærne var enkle og krevde lite stoff. Etter bladene å dømme ble det vanligere å erstatte syddame med hjemmesøm i løpet av 1920-tallet (Fig. 7-8). De hadde stadig tips om omsøm, mønsterbeskrivelsene ble grundigere slik at de krevde mindre forkunnskaper og det ble trykket illustrerte artikler som forklarte sømarbeidet i detalj. Det var ikke et alternativ å redusere på standarden, selv om det ble klaget over utgiftene. Å gå med umoderne plagg, eller plagg som ikke passet til den sosiale situasjonen ble ikke foreslått av bladene. Deres råd vektla få, men gode, plagg som varte lenge og som kunne brukes til en rekke anledninger før de eventuelt ble sydd om. Slik spilte borgerlige idealer om ”[...] saa *litet* og saa *godt* som mulig!” (HM 1914, 28(20), 222) på lag med moteendringene, og ga forkjemperne økonomisk forankrede argumenter.

Fremveksten av et moderne klesideal

Til tross for advarsler om skade på moral, kvinnelighet og helse valgte samtidens kvinner kort hår, korte skjørt og tynt, kulørt undertøy. Den nye motens færre, lettere og mer bekvemme lag ga en friere kroppsbruk, reduserte klesbudsjettet i en krisetid og var et tegn på at man fulgte med. Bladenes moteartikler var preget av entusiasme og vektla fordelene. Det er flere mulige forklaringer på dette. Hensynet til annonseinntektene kan ha tonet ned kritikken. Fraværet av leserinnlegg indikerer at leserne enten ikke var spesielt engasjert i saken, eller at bladenes dekning var på linje med leserne. Tilsynelatende var moten ikke så problematisk som kritikerne ville ha det til. Å være moteriktig kledd var ønskelig, også ifølge dameblader som rettet seg mot en voksen og tildels svært konservativ lesgruppe. Tidligere tiders mote ble

ikke fremholdt som et forbilde, den var usunn, uhygienisk, uøkonomisk og upraktisk. Samtidig viser artikler og innlegg at moten ikke ble akseptert uten videre, nyhetene ble vurdert ut fra brukernes antatte behov. Nye ideer ble modifisert og kompromisser inngått. Dette viser at kvinners påkledning ble vurdert ut fra flere kriterier enn om de var i tråd med de siste trendene. Det var ikke nok å være moderne kledd, man måtte være ”riktig” moderne kledd. Et begrep som ofte dukke opp i artiklene var ”smak”. Hvordan definerte bladene dette?

3. ”... at tiltrække sig opmærksomhet gjennom drakten er en dame uværdig.”

Gid jeg hadde mange penger, saa jeg kunde klæ mig pent! sier damer i alle aldre og himler med øinene bare ved tanken.

Men tænk, det er ikke det det kommer an paa! Jeg har set millionøser fra flere verdenshjørner saa gyselig utstaffert, at det grøsser i mig endnu bare ved tanken. Og for at si et alvorsord til mine kjære landsmandinder, saa klær de sig ofte litt for ”gildt” til at være smagfulde. Knaldende farver er ikke ”comme il faut”, det virker bondsk, en pariserinde klær sig altid diskret. [...].

Skjørtet skal fremdeles være ganske kort, for unge damer, gifte og ugifte, bare et par centimeter nedenfor knærne, men for damer over de 40 med anlæg til corpulence er det smagfuldest at gjøre dem litt længer. Damer med mindre velformede ben er i et dilemma, for de riktig lange kjoler, som skjuler, virker næsten litt komisk nu. [...]. Den rette linje gjør slank og hvis drakten er godt skaaret og ordentlig sydd, vil legemet beholde sin smukke linje. Man skal klæ sig efter sin type og sin stil og ikke adlyde hvert minste vink av en capriciøs mote. Ved at rende efter den ene nyhet efter den anden opnaar man bare at miste al karakter og al personlighet. Enkelhet er elegancens første bud og ethvert ønske om at tiltrække sig opmærksomhet gjennom drakten er en dame uværdig. (Urd 1927, 31(6), 92).

Jeanette Storms artikkel *Moten og dens overdrivelser: Brev fra Paris* oppsummerer hovedtendensene i bladenes moteanbefalinger: man burde kle seg diskret, i klær som var ordentlig sydd og med god passform. Det var viktigere å være elegant, stilig og personlig enn moderne, særlig når man var over 40. Penger og motejournaler var ikke nok, det måtte kunnskap og innsikt til for å gi det rette inntrykket. Betoningen av en egen stil var ikke ny, også i 1910 ble det understreket at dette var viktigere enn å være moderne. Artikkelen definerte stil som å kle seg på en måte som fremhevet ”[...] det eller de fortrin, man ønsker skal komme til sin ret.” (Urd 1910, 14(2), 22). Særpreget og personlige egenskaper ble vektlagt, personligheten skulle synliggjøres på bekostning av motebildet.

Farene ved å følge moten for ivrig var mange, særlig fordi haute couture ble oppfattet som upraktisk og innstudert oppsiktsvekkende:

Det ekscentriske [sic] ved vor tids damemoder blir mer og mer iøinefaldende fra dag til dag, og de nyheter, som kommer fra de store modecentre, er ofte av den natur, at de bare varer fra morgen til aften og altsaa ikke har betydning for den store hob. Det er motens overdrivelser, man skal vogte sig for, ikke for dens egentlige kjerne, og enhver dame kan rolig følge modens omskiftelser uten at klæ sig hverken latterlig eller stygt, hvis hun bare forstaar at vælge riktig.” (Allers 1914, 38(19), tillegg).

Å være i forkant av trenden ble ikke automatisk sett på som positivt eller kledelig. Tradisjon, moral og religion er samfunnsfenomener som bidrar til å bremse motens endringer (Brenninkmeyer 1973:287). Vanen måtte rekke å innhente moten, før man kunne være sikker

i sine valg. Det kunne straffe seg å være for tidlig ute med det nyeste, fordi man da risikerte å velge motens overdrivelse og ikke dens ”egentlige kjerne”. En moteglad kvinne sto i fare for å være oppsiktsvekkende ukledelig antrukket. Iveren etter å være tidlig ute kunne føre til at man valgte det som var moderne og ikke det som var kledelig.

Det var likevel større farer ved å være *for* moderne enn det å bli ansett for å være latterlig eller stygt kledd. *Hjemmenes Vel* konstaterte at ”Svært faa kvinder kan bære et outrert toilette uten at virke demimondæn eller latterlig.” (HjVel 1920, 3(9), 119-120). Koblingen av mote og prostitusjon fremgår også i andre sammenhenger, som da Asta Lie Isaachsen i 1913 beskrev publikum på et operetteater i Berlin. En av damene var svært moderne kledd i haremsbukser og tunika, i tillegg til å være synlig sminket. Isaachsen var i møtet med en så moderne kledd kvinne ikke i tvil om at hun enten var elskerinne eller skuespiller. Noe annet kunne ikke ”[...] en slik blendende tvilsom fremtoning [...]” være (Urd 1913, 17(34), 424-425). Bruken av sminke bidro til å understreke det tvilsomme inntrykket den høymoderne påkledningen ga. En kvinne som var iøynefallende moteriktig kledd kunne altså risikere at det ble stilt spørsmål om hvordan klærne var finansiert og hvilket formål de skulle ha.

Ved å være i forkant av trenden kunne man også komme til å avsløre en smakløs og ekstravagant moteiver som vitnet om manglende selvbeherskelse og liten grad av individualitet. Flere av skribentene fremholdt at dersom man vektla et moderne utseende for mye, kunne dette føre til utvisking av særpreg. Ensretting avslørte at ikke alle hadde den nødvendige dannelsen som moten krevde. Olga Graff hevdet at: ”Den kultur som skal til for at bære en moderne elegant dragt – den kan nu engang ikke bestilles sammen med klærne. (Urd 1920, 24(18), 214). Ifølge henne var tiden preget av folk som var moderne kledd, men uten bakgrunnskunnskap som gjorde det personlig og kledelig. For Graff innebar det å være fullkomment kledd å ha et antrekk som ikke bare harmonerte med ”... et menneskes ydre egenskaper, men ogsaa med dets indre.” (Urd 1920, 24(18), 214). Også Britta Berner mente at tidens sterke moteiver førte til ensretting (Urd 1927, 31(5), 77). Bladene påpekte gjentatte ganger at det ikke var nok å ha penger, man måtte også ha kunnskap for å kjøpe og bruke rett plagg til rett anledning. Å ha denne kunnskapen har lenge vært ansett som statusgivende for kvinner (Barber & Lobel 1973:359). Klær og utseende ble en sosial markør; dersom man ikke beherske de sosiale kodene var det vanskelig å bli en del av borgerskapet. For en fattigfornem kvinne kunne det ligge mye sosial trygghet i vissheten om at hun behersket sosiale koder

bedre enn nyrike oppkomlinger (Myrvang 2004a). Dannelse og uformell kunnskap kunne veie opp for mangelen på penger.

Som de foregående sitatene viser, var det synligheten som var utslagsgivende for om en kvinne lyktes ved valg av påkledning. Man ble lagt merke til dersom man valgte veil. At det ikke var ønskelig å være iøynefallende ble tydelig når Jeanette Storm understreket at det største moteforbildet, pariserinnen, kledde seg med diskret eleganse. Oppsiktsvekkende påkledning gjorde at man ble utsatt for vurderende blikk og muligheten for at antrekk og utseende ble stemplet som feilslått, økte. Å bli misforstått som en av demimonden – ”halvverdenen” av fasjonable prostituerte – var en risiko som mange ikke løp. Større var faren for å fremstå som latterlig, ukyndig, upersonlig eller stygg. At dette var hovedtrusselen, viser de mange artiklene som ga råd om hvordan man kunne kle seg elegant og smakfullt. Et hypermoderne utseende var i seg selv tvilsomt. Det kunne avsløre en pinlig stor iver etter å følge moten eller manglende sosial kunnskap og selvinnsikt. Man burde tilstrebe modernitet med tanke på egne forutsetninger, ikke bare økonomi og motebilde.

Bladenes råd om påkledning fungerte som en opplæring i sosiale koder for de lærevillige. Samtidig markerte de skillelinjen mellom gruppens medlemmer og aspiranter. Diffuse formuleringer av typen ”godt skaaret og ordentlig sydd”, ”kledelig” og ”diskret” gjorde det vanskelig å avdekke hva som faktisk var ”comme il faut” (et begrep som i seg selv stilte krav om kunnskap). Å tilegne seg borgerskapets kleskoder med utgangspunkt i bladenes motestoff var slik vanskeligere enn det kunne se ut til. Også for borgerskapet var det en utfordring å navigere mellom nye idealer og etablerte normer, den sterke betoningen av individualitet og kledelighet krevde selvinnsikt og egne valg. Kravene var ikke de samme for alle kvinner:

Enhver bør være sig sin alder bevisst og klæ sig derefter. Hermed være ikke sagt at man i sin klædedrakt skal gjøre sig eldre enn nødvendig. I gamle dager så damene ut som bestemødre allerede i 30-40 års alderen. Nu er de forbausende unge å se til, selv om de er eldre. De flatterende kjoler og ungdommelige fasonger bidrar meget hertil. Det gjelder bare å velge det rette, som passer for personlighet og alder. [...]. Der er ofte en egen ynde over disse drakter som med de fine, dempede farver, den diskrete besetning og det noble snitt, tilstreber å bringe harmoni og skjønnhet tilveie.” (N M-T 1927, 54(6), 3).

For de godt voksne damene var diskresjon enda viktigere enn for de unge. Kravet om å kle seg etter alder og figur økte faren for å trå feil.

”... la saa de unge og slanke føre an.”

I det heletat [sic] burde alle som ikke lenger har en ungdommelig figur betænke sig paa strakt at følge ethvert nyt modepaafund. Det varer jo altid en tid inden man i almindelighet har vænnet øiet til de helt nye moder, la saa de unge og slanke føre an, men de modigere, fyldigere damer bør ta sig iagt og undgaa yderligheter. Man kan godt være baade pent og moderne klædt, men man maa alltid la takt og god smak raade og unгаа enhver modenyhet som kan virke paafaldende eller likefrem overraskende. (Allers 1920, 44(5), 37).

Her fremholdt man ungdom og slankhet som de viktigste kriteriene for å kunne bruke siste nytt i moteklær. Først når en mote var etablert burde de eldre og fyldigere følge den. Det ble ofte understreket at de nye fasongene passet best for de slanke. De smale ”tønnebåndskjolene” ble i 1910 beskrevet som ”[...] aldeles haapløse for fyldige damer.” (Urd 1910, 14(38), 455). I 1921 ble kjoler med lav og markert livlinje beskrevet slik: ”Det maa dog betones, at denslags kjoler bare passer for slanke skikkelser, [...]” (Allers 1921, 45(11), 29). Noen år senere ble den såkalte jumperkjolen lansert. Den hadde kort skjørt og vid, løstsittende overdel som markerte hoftene med en stramtsittende linning. Olga Brodtkorb Christofersen kom med følgende forbehold: ”Men, dette er mer end noget andet en mode for de slanke. Sæt en saan kjole paa en, hvad man med et pent uttryk kalder ”fyldig dame”, og - - - Ja. - - Nei. - - -.” (HjVel 1926, 9(19), 7). Christofersen var tydeligvis av dem som mente at de unge og slanke burde føre an.

Motereportasjer og mønsteromtaler beskrev aldri klær som ukledelige for tynne. Det å være tynn var en positiv egenskap:

At f. eks. en høi, noget mager dame klær sig i meget side kjoler og lar sine dragter sy i lange linjer, er slet ikke uklokt, tiltrods for at hun derved understreker sin slankhet; men netop dette lille træk gir hende en viss stil.

Smaa trinde damers forgjæves forsøk paa at synes høie og slanke kan derimot falde løierlig ut. Men hvor morsomt, originalt og koket kan de ikke virke i sin genre. (Urd 1910, 14(2), 22).

Betegnende nok var det ingen artikler som fremholdt at man kunne få en viss stil ved å fremheve sin fedme. Det var også svært få antrekk som ble beskrevet som egnet til å skjule magerhet. Å være slank fjernet de fleste moteproblemer og kompenserte for andre skjønnhetsfeil:

For større eller mindre skavanker har de fleste, - men det skal villig innrømmes at de høie eller middels høie og slanke damer er begunstiget av naturen med hensyn til figur. For dem er klærnes linjeproblem lettere å løse enn for dem som er høie og tykke eller (ennu verre) små og fyldige. (Urd 1930, 34(31), 493).

Enkelte kjoler var kun ”For de *absolutt* slanke.” (Urd 1930, 34(40), 638-639). *Husmoderen* oppsummerte det slanke idealets fortrinn slik: ”[...] absolut penest for unge, slanke damer – men hvilke kjoler er ikke det?” (HM 1913, 27, upag.). Beskrivelser av antrekk som best egnet for de slanke vitner om at en slank kropp var idealet. Et ideal som er like aktuelt i dagens uke- og moteblader.

Var man ikke slank, kunne man tilstrebe et slankt utseende gjennom påkledning. Dette var et gjennomgangstema i perioden 1910-1930. *Husmoderen* konstaterte i 1912 at: ”Men selv om moden kræver det, kan jo ikke alle saadan ganske pludselig blive kvit baade mave og hofter! Saa faar man prøve at hjælpe paa naturens fatale overflod ved at vælge façonner, som giver slankhed.” (HM 1912, 26, 30-31). *Allers* trøstet i artikkelen *Hvordan skal man klæ sig når man er tyk?* (1929) de fyldige med at: ”Om valget treffes med smak og omtanke og utpreget selvkritikk, vil man kunne opnå å komme til å se ut som om man var slankere enn tilfellet er.” (Allers 1929, 53(6), 44). Forfatteren advarte mot mønstrede stoffer og sterke farger, særlig storblomstrede stoffer, rutemønstre og tverrstriper. Derimot kunne striper og mønstre på langs ”gjør slank” dersom de var smale. Sterke farger henledet oppmerksomheten til kroppen, og trikotstoffer som fulgte kroppen og slik ”[...] fremhever dennes omriss på en ubarmhjertig måte” var heller ikke å anbefale (Allers 1929, 53(6), 44). Artikkelen var ledsaget av formanende bilder med formanende bildetekst: ”[...] Ikke sånn! [...] Men sånn!” (Allers 1929, 53(6), 44) (Fig. 9-10).

Bladenes råd omfattet som regel både valg av farger, stofftyper og -mønstre samt fasonger. I den tidligere siterte artikkelen *Er De høi, liten, tykk, tynn eller akkurat passe?* i *Urd* 1930 advarte ”S. K.” mot fasonger som fremhevet hoftene, og anbefalte bruken av store slag og plisseer for å kamuflere stor byste. Det var også viktig å ikke markere en fyldig midje: ”Ikke stram beltet.” (Urd 1930, 34(31), 493). *Hjemmenes Vel* anbefalte i *Moten og den tykke dame* (1924) å unngå ermeløse kjoler, tverrstriper og vannrette mønstre. Stive og blanke stoffer var heller ikke bra. Det ble fremholdt at mørke farger ga det slankeste inntrykket, strømper og sko burde være svarte eller i samme farge som kjolen. Drakten burde være minst mulig avdelt, lange linjer var best. Artikkelens mange formaninger ble avsluttet med den trøstende kommentaren: ”Tykkelsen har ingenting at si hvis klærne blir valgt med klokskap.” (HjVel 1924, 7(36), 4) (Fig. 11).

Også *Nordisk Mønster-Tidende* rådet sine lesere, tydeligst var to innrammede illustrasjoner på sidene med sømbeskrivelser. En rett kjole hadde overskriften ”Ta ikke belte på hvis De er korpulent” (N M-T 1928, 55(2), 10), mens en frakkekjole ble fulgt av rådet ”Skrå lukning på kjolen gjør skikkelsen slankere” (N M-T 1928, 55(2), 11) (Fig. 12-13). Modellpresentasjonen ble kombinert med en oppdragende overskrift. Man argumenterte for kjolenes fortreffelighet ved å belære leserne om idealet. Kvinnene på tegningene var ikke tykkere enn kvinnene som var avbildet i kjoler for ”vanlige” størrelser. Illustrasjonene fungerte mer som en oppfordring om hvordan man burde se ut, enn som en realistisk gjengivelse av målgruppens figurer. Idealet ble fremmet også når man henvendte seg til de som ikke passet inn i idealstørrelsene. Det var likevel mulig å tilpasse normen. Høsten 1926 beskrev ”Ching-Chong” den før omtalte jumperkjolen: ”Den nuværende mode er ikke mindst fordelagtig for den tykke dame, idet de rette skjulte folder og den vide overdel i høi grad bevirker et indtryk av slanke linjer.” (HjVel 1926, 9(43), 7). Øyet hadde vendt seg til moten, og den før så farlige fasongen var nå flatterende. Å definere en mote som slankende kan også ha vært en måte å legitimere bruken av nyeste mote for voksne eller fyldige damer.

”den ”ungdommelige” matrone”

”Vi er kommet langt bort fra den tid, da enhver gift kvinde iførte sig kappe og ”konehat” og den ”ungdommelige” matrone var et fænomen, man betragtet med en blanding av forundring og rædsel. Nu til dags sliter bedstemødre sine skosaaler op i danseselskaper, klær sig i knækorte skjorter, klipper sit haar, drikker som en kar og tér sig kort sagt som om tiden sto stille. (HjVel 1927, 10(30), 8).

I 1927 fremholdt forfatteren av artikkelserien *Middelaldrende!* i *Hjemmenes Vel* at ungdommens væremåte og utseende var blitt idealet for alle kvinner. Som forfatteren av et resignert innlegg om samtidens og ungdommens manglende respekt for de eldre konstaterte: ”Nutildags gjælder det at være ung!” (HjVel 1928, 11(14-15), 23). I så måte var det ikke overraskende at ”Dalila” i 1924 beskrev tidens stilige og elegante kvinner av ubestemmelig alder, og sammenlignet dem med barndommens hvithårede bestemødre med kniplingskappe da hun spurte ”Hvor er det blit av bedstemødrene?” (HjVel 1924, 7(jul), 33-34). Det var et tema i tiden at folk holdt seg bedre enn før. *Nordisk Mønster-Tidende* formulerte det slik i moterapporten *Kvinnen mellem firti og femti*:

I den nuværende generasjon er folk langt yngre å se til. Mange fruer ser lenge ut som om de var unge piker og de andre beholder tross alt det yngre utseende. Den større frihet, hele den [sic] nye levevis for skarer av kvinner, gir i mange tilfelle en vitalitet som den svunne tids kvinneslekt ikke kjente. (N M-T 1927, 54(12), 4).

Ungdom og vitalitet var tidens tegn, og moderne modne kvinner måtte gi et ungt inntrykk.

Olga Graff understreket nødvendigheten av å være moteriktig kledd:

Det betragtes ikke lenger nu – som i de gode gamle dage – som tom forfængelighet at klæ sig moderne. Det er tvertimot blit en nødvendighet nær sagt for alle som ikke vil stemples som agterutseilet, det er blit et forretningsprincip, et tegn paa at man holder sig à jour med tiden.

[...] moderne klær forynger – og ikke mindst netop naar den første ungdom er forbi. Da lægger gammeldagse klær aar til ens alder. Og det er netop ungdom vore dages forretningsliv kræver – livsenergi og virkekraft. Visdom har liten markedsverdi.

[...]. Overalt ropes paa ungdom – og moten blir en magt. [...]. (Urd 1920, 24(18), 214).

Forståelsen av, og synet på hvilken alder som var den ideelle var forandret.

Olga Brodkorb Christofersens tidligere omtalte beskrivelse av jumperkjolen understreket at slankhet var et kriterium for å følge moten. Den samme artikkelen ble avsluttet med følgende betraktning:

Før sa man: ”Hun er da virkelig for gammel til at ha en saan kjole.” Nu sier man: ”Hun er for tyk til at ha en saan kjole.”

Alder? Hvem snakker om den i forbindelse med klær. Ser man ung ut saa klær man sig ungdommelig, hvad enten man er 20 eller 60 aar. – Selvfølgelig. –”. (HjVel 1926, 9(17), 7).

Ideelt sett skulle man være ung og slank, men en middelaldrende kvinne kunne finne trøst og legitimering gjennom å være tynn. Dette fordi en slank kropp nærmest ble sett på som synonymt med ungdommelighet. Typiske er følgende sitater: ”For slanke, ungdommelige figurer er bajadereskjærfet [et bredt skjert rundt livet] fremdeles en klædelig modeartikel.” (Allers 1914, 38(14) tillegg), “[...] kjolen med langt liv, som er saa klædelig for ungdommelig slanke figurer [...]” (Allers 1921, 45(7), 29), ”For en slank, ungdommelig skikkelse vil denne kjolen være nydelig.” (Allers 1927, 51(7), 29).

Gjennom hele den undersøkte perioden ble ungdom ble fremstilt som synonymt med slankhet. I 1912 konstaterte *Allers* at: ”Den mode som holder paa at forsvinde kan betegnes som [...] særlig ungdommelig, og man har ingen væsentlig forskjjel gjort paa klædedragten til en ganske ung pike og til en nogenlunde slank dame paa 40 aar.” (Allers 1912, 36(45), tillegg). Moten krevde en slank kropp: ”Med de moter vi har nu for tiden, gjælder det mere end nogensinde at være slank, og at se ut som en backfisch, selv om man er opi de 40.” (Urd 1916, 20(34), 407). Som sitatet viser, var det i liten grad mulig å gripe ungdommen gjennom moten dersom kroppen var for tykk. Da måtte man ta til takke med egne, tilpassede modeller.

Nordisk Mønster-Tidende hadde i 1927 kjoler for *Kvinnen mellom firte og femti*: ”Linjene passer for den mere modne skikkelse, stoffene er roligere i farger og mønster, besetningen på en gang diskret og elegant. [...] moten er ganske umerkelig tillempet, [...]” (N M-T 1927, 54(12), 4) (Fig. 14). I 1930 viste bladet kjoler i store størrelser under overskriften *Den nye linjen for fyldigere skikkelser*. Også disse var enkelt pyntet, og ble beskrevet som ”[...] skapt til damer mellom 40 og 60 år!” (N M-T 1930, 57(3), 6). *Allers* kalte denne typen antrekk for ”fruekjoler” i 1926, og definerte dem som et motekompromiss for ”[...] alle litt fyldigere figurer og noget eldre damer [...]” (Allers 1926, 50(46), 33). I moteartiklene var det å være fyldig synonymt med ”godt voksen”. Fyldige yngre kvinner ble satt i bås med eldre kvinner i alle størrelser. Om de brukte fruekjoler vites ikke, men stadig belæring om kledelig påkledning for fyldige indikerer at mange forbrøt seg mot den ”gode smak”.

Aldersgruppen 40-60 var ikke den eneste som hadde egne klær, også de yngste kvinnenes klær ble skilt ut fra hovedstrømmen. Ungpikeklær var en egen genre i bladene, og kan sees som et utslag av oppfatningen om at moteklær var den unge gifte kvinnens privilegium (Brennkmeier 1973:273). *Urd* advarte i 1914 mot å sy ungpikenes selskapskjoler i ”voksne” stoff som silke og fløyel (*Urd* 1914, 18(2), 23). Klær til piker i alderen ca. 14-18 var kjennetegnet av mindre pynt, lysere farger og lettere stoffer. *Allers* oppsummerte dette slik: ”Det enkle er alltid det peneste til ungdommen, som eier saa megen charme og friskhet i sig selv at den ikke behøver at ty til ydre midler.” (Allers 1925, 49(52), 26). Ungpikerkjoler hadde gjerne mer vidde i skjørtene enn kjoler for voksne kvinner, og vide skjørt ble ofte beskrevet som ungdommelig (for eksempel: Allers 1920, 44(17), 29; Allers 1920, 44(44), 29). Ungpikemoten ble gjennomgående presentert som slank, det var svært få mønster til klær utformet spesielt for fyldige tenåringspiker. De måtte tilsynelatende velge mellom å bruke kjolemønstre for voksne, eller tilpasse ungpikemønstrene til egne mål. Å være ung var å være slank, og omvendt, noe som kom tydelig frem da Allers tilbød mønster til ”Pen ullkjole i klædelig fasong som passer både for unge piker og slanke fruer.” (Allers 1927, 51(12), 27). Alt kledde den tynne, også klær som man tidligere ble ansett som for gammel til å bruke. Man måtte likevel vokte seg vel for å overdrive, tidens ungdommelige matroner var et omdiskutert fenomen i samtiden. De ble sett på som et tegn på modernitet og fremskritt, men ble også kritisert og latterliggjort av vittighetsbladene (*HjVel* 1927, 10(23), 4). Det ungdommelige ideal var en vanskelig balansegang, som ved valg av klær risikerte man også her å fremstå som latterlig. At noen kvinner, ifølge omverdenen, feilet i dette prosjektet vitner kommentarer og innlegg i bladene om.

I et leserinnlegg i *Hjemmenes Vel* beskrev ”Niecen” damer som så unge ut bakfra, men som var ”[...] en drabelig skuffelse, fordi den farvede shingle gav løfter, som ikke blev indfridd.” (HjVel 1926, 9(39), 10). ”Skal vi finde os i denne konkurranse fra tanternes leir?” spurte hun. Niecen fremholdt sin ungdoms middelaldrende damer som idealet og beskrev dem slik: ”Gangen spænstig, skikkelsen ung og slank, dragten praktisk og letvindt, men alltid diskret.” (HjVel 1926, 9(39), 10). Sølvstenk i håret var bare flatterende og rynkene var ikke synlige: ”[...], før haaret kom av og dragten blev saa anstrengt ung.” (HjVel 1926, 9(39), 10). Faren for overdrivelser ble også understreket av signaturen ”Rosa” som i 1921 oppsummerte beskrivelsen av en ungdommelig kledd dame i 60-årene slik: ”Det synes mig saa haapløst, naar ældre folk vil forsøke paa at ta sig ut som bachfischer, [...]” (HjVel 1921, 4(37), 482). Forfatteren av artikkelserien *Middelaldrende!* understrekte at målet for skjønnhetspleie i 40-60-årsalderen var å fremheve alderens sjarm. Selv om modne kvinner var mer ungdommelige enn før, var det viktig å ta hensyn til egen alder: ”Ti kampen mot tid og slit, den fortvilede stræven for at ”synes ung” er ofte farlig, ofte latterlig og næsten altid forgjæves.” (HjVel 1927, 10(30), 8). Alderens egen sjarm hevdet også ”Ching-Chong” i artikkelen *Moter for damer som vedkjender sig at de er gamle*: ”Men det som frem for alt særpræger alderdommen er *værdighet*. Den som prøver å løpe fra alderen løper ogsaa fra værdigheten.” (HjVel 1927, 10(23), 4, 10). Bladenes anbefaling var at man etterstrebet en behersket ungdommelighet som ikke forsøkte å skjule den egentlige alder, samtidig som man gjorde det beste utav det man hadde. Ungdommelig var ikke det samme som ung, og man måtte utøve diskresjon og selvinnsikt ved valg av virkemidler.

4. Et borgerlig moteideal

For en borgerlig kvinne var det ikke nok å kle seg moderne for å bli ansett som velkledd, hun måtte også ta hensyn til sosiale normer om alder og figur. Her ble idealet om modernitet i klesstilen forbundet med borgerlige ideer om diskresjon, kledelighet, situasjon og kvalitet. Dette var særlig merkbart for middelaldrende kvinner. De mange rådene om å la moteendringene få etablere seg gjenspeiler de ulike standardene når det gjaldt alder og kroppsfasong. Bladenes bruk av motsetningspar som ungdommelig – anstrengt ung, kledelig – ukledelig, diskret – oppsiktsvekkende, ensrettet – individuelt viser hvor komplisert det ble å velge klær når idealene forandret seg. Mote og sosiale normer måtte forenes i et uttrykk som vitnet om modernitet, god smak og selvinnsikt. Dette ga nye muligheter, men åpnet også for usikkerhet.

Konservativ modernitet

De britiske motehistorikerne Christopher Breward og Caroline Evans definerer modernitet som den måten moderniseringsprosessen infiltrerer hverdagsliv og gjennomsyrrer sanseevnen (Breward & Evans 2005:1). Elizabeth Wilson definerer modernitet som fart, forandring og nyhet, og vektlegger at dette henger sammen med fremveksten av masseproduksjon (Wilson 2005b:10). Både Breward & Evans og Wilson tar utgangspunkt i den britiske sosiologen Anthony Giddens modernitetsteorier. I boken *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age* (1991) hevder Giddens at det sene 1900-tallet er preget av refleksivitet. En viktig del av det moderne samfunnet er evnen til å kontrastere det nye med det gamle, noe som gjør at valgmulighetene trår tydeligere frem. Tradisjon mister sin kraft mens livsstilsbegrepet vinner frem. Dagliglivet reorganiseres som en dialog mellom det lokale og det globale, noe som medfører at enkeltindividene i stadig større grad må navigere mellom et mangfold av muligheter når de foretar sine livsvalg (Giddens 1991:5). Giddens hevder også at det moderne samfunnet er et risikosamfunn. Økt kontroll med naturkrefter og refleksivitet gjør at enkeltindivid og samfunn i større grad enn før kalkulerer hvilke handlinger som gir best antatt resultat (Giddens 1991:28). Dette har gitt et daglig krav om valg, både i større sammenhenger og i form av dagligdagse beslutninger om for eksempel påkledning (Giddens 1991:14). For Giddens blir selvidentitet et produkt av det enkelte individets refleksivitet, den er derfor flyktig og foranderlig og må stadig reforhandles (Giddens 1991:52). Enkeltindividet får ikke lenger omfattende hjelp av tradisjon og lokalsamfunn til å utforme egen identitet, og må i økende grad selv bestemme innhold i eget livsprosjekt.

Giddens beskriver her den vestlige verden på tidlig 1990-tall, men det risikoanalyserende og refleksive moderne menneske har mye til felles med Chr. A. R. Christensens beskrivelse av ”etterkrigsgenerasjonen” i 1933. Han hevdet at ungdomsgenerasjonen ble desillusjonert av verdenskrigens grusomheter og ønsket å markere et skille, og beskrev den som realistisk og skeptisk, men ikke kynisk og negativ. Etter samfunnets totale nederlag var det mulig å bygge et nytt og annerledes samfunn: ”Vi fikk en brandtomt, men den var ryddet.” (Christensen 1933:131). Flere av disse trekkene er også tydelige i ukebladenes motestoff i tidsrommet 1910-1930. Der moteklær før hadde vært den unge gifte kvinnens privilegium, ble de nå en mulighet og plikt for kvinner i alle aldre. En ny tid uten tidligere generasjoners pynt og forløyethet skulle skapes. Det var likevel viktig å ikke bryte normen om diskresjon og selvbeherskelse. En borgerlig kvinne burde ikke være så moderne kledd at hun valgte oppsikt, men heller ikke så umoderne at folk la merke til henne. For å fremstå som en kvinne med god smak måtte hun kjenne kodene. Hva fremholdt så bladene som ”akkurat passe moderne” påkledning for en borgerlig kvinne i tidsrommet 1910-1930?

Det var ønskelig å være enkelt, individuelt og smakfullt kledd. Dette innebar at man forsøkte å fremheve kroppens fysiske fordeler og skjule ulemper. Man fulgte moten samtidig som den ble tillempet kroppens fasong. Dette idealet var allerede etablert i 1910, og sto like sterkt på 20-tallet. Det gjaldt å ta hensyn til egne forutsetninger: ”Den smagsikre dame vet, at valget av modifarver og faconer ikke maa ske paa bekostning av den personlige smag og klædelighet.” (Allers 1921, 45(11), 29). Det holdt ikke å velge klær som ga et utseende som i størst mulig grad tilsvarte normen for skjønnhet og modernitet, det måtte også være et uttrykk for egen personlighet: ”Kunsten ved at være moderne, er ikke at følge moden slavisk og bære det som alle andre har, den bestaar i at vælge det rette blandt modens frembringelser og tillempe det efter sin egen personlighet og smag. Først da kan man klæ sig.” (HjVel 1926, 9(43), 7). Det holdt ikke å kjøpe et komplett antrekk som designeren lovet var moderne, det måtte være *personlig*: ”Aldrig tar to personer sig like godt ut i samme kjole. Kjolen kan være saa skjøn og saa dyr, mangler det personlige præg, har den ingen succés!” (Urd 1927, 31(46), 733). Slik ble påkledningen både en test av evnen til å forstå og uttrykke modernitet, og av bærerens personlighet.

Det ble anbefalt å vente med nyanskaffelser til ungdommen hadde fulgt moten så lenge at omgivelsene fikk vent seg til det nye utseendet. Denne avventende innstillingen til nye

tendenser blir av den britiske litteraturviteren Alison Light beskrevet som ”konservativ modernitet”. I sin studie av mellomkrigstidens populære ukeblader og romaner fremholder hun at dette ikke innebar aktiv motstand mot endring, men derimot en forsiktig nedbremsing av endringstakten: ”The viability of gradualism, the ideal of ‘peaceful, smooth and painless’ changes, of harmonious or organic changes as opposed to violent revolutions or dismemberment, is the central intellectual and emotional paradox for Conservatives.” (Light 1991:17). Det er denne søken etter en gradvis, smidig og smertefri overgang som fremgår av kildenes formaning om å la ungdommen gå foran. Man skulle ikke la være å følge trendene, bare vente til synet av en moden kvinne i moteklær ikke ble for avstikkende i forhold til kvinnene rundt henne. Bladene vektla en borgerlig hovedstrøm i moten: klær som var moderne og elegante, men ikke oppsiktsvekkende eller ekstravagante.

Angstfylt mote

Den britiske designhistorikeren Alison Clarke har sammen med Daniel Miller valgt å se nærmere på motens angstfremkallende egenskaper. I artikkelen *Fashion and anxiety* (2002) hevder de at selv om klær åpner for å uttrykke individualitet vil det ofte være den større sosiale konteksten som styrer det faktiske valget. Også de ser mote som en folkelig praksis som kan oppstå på tross av motesystemets føringer. Med utgangspunkt i Bourdieus habitusbegrep hevder de at sosiale smakskriterier ikke bare eksisterer i større sosiale settinger, men også påvirker forbrukernes daglige estetiske valg (Clarke & Miller 2002:191-193). Heller enn å se mote som et individuelt inntrykk, fremholder de hvordan mote oppstår som et sosialt påtrykk om å unngå å stikke seg ut: ”In short, we will suggest that it is above all anxiety that determines what people actually wear.” (Clarke & Miller 2002:192). Mote tillegges så stor sosial betydning at valg av antrekk for mange kvinner blir en angstfylt og stressende handling. Begrepet ”komfort” hvordan kvinner forsøker å unngå denne angsten.

Ingun Grimstad Klepp understreker at det å være komfortabelt kledd innebærer mer passform. Å føle seg riktig kledd for anledningen, kledelig antrukket og kledd i samsvar med oppfatningen av egen alder er alle eksempler på normer som styrer valget av klær. Klepp påpeker at kravet om personlig stil er en veletablert norm som kolliderer med det like etablerte kravet om å kle seg som alle andre. Komfort er således et begrep som oppsummerer de mange og motstridende kravene som kvinner stiller til egen påkledning, og blir et mål på hvorvidt man lykkes eller ikke ved valg av klær (Klepp 2008:14-17). Det å ha en personlig klesstil er nært knyttet til det å kle seg kledelig, ifølge Klepp. Intervjuer med voksne norske

kvinner viste at de definerte kledelighet ut fra farger, fasonger og passform sett i forhold til kroppen. Ved å velge klær som skjulte det man oppfattet som figurfeil, ble kledelig et mål på hvorvidt man greide å få egen kropp til å gjenspeile det rådende kroppsidealet (Klepp & Storm-Mathiesen 2005:329). Kvinnene var opptatt av å kle seg etter alderen, og følte at mote hovedsakelig var et ungdomsfenomen. Selv om de var opptatt av å følge trender, gjorde de det i mindre grad enn før og i et langsommere tempo. Utfordringen var å finne klær som verken var for ungdommelige eller for gammelmodige. Å kle seg for ungt var uønsket, selv om en ungdommelig kropp ble sett på som en formildende omstendighet (Klepp & Storm-Mathiesen 2005:334-335). Ukebladenes fokus på en kledelig, alderstilpasset og individuell stil som ikke førte til at bæreren skilte seg ut vitner om at klesnormene Klepp oppsummerer for dagens kvinner også var gjeldende i perioden 1910-1930.

Idealer i endring

Skjønnhetsidealer påvirket egne vurderinger, Klepps informanter understreket betydningen av å velge klær som samsvarte med egne og andres forståelse av hva som var kledelig med tanke på figur og alder. I *Fashion and eroticism: Ideals of feminine beauty from the victorian era to the jazz age* (1985) beskriver den amerikanske motehistorikeren Valerie Steele idealkvinnen i tidsrommet 1900-1910 som høyreist og statelig (Steele 1985:218). Det var den formfullendte, gifte kvinnen på rundt 30 år som var forbildet, og ungepikekjolene ble gjerne utformet for å skjule en flat byste, smale hofter eller spisse albuer (Steele 1985:222-223). Utover 1910-tallet erstattet den unge piken fruene som ideal. Klærne skulle fremheve en slank og senesterk kroppstype med mindre bryst, slankere hofter og lengre ben (Steele 1985:227).

Kunsthistorikeren Anne Hollander hevder at et grunnleggende slankt ideal har hersket etter 1. verdenskrig (Hollander 1988:156). Hun påpeker at mellomkrigstidens ”moderne” utseende uttrykte et ideal der komfort og muligheten for bevegelse sto i høysetet, og hevder at kortere skjørt var vel så viktige som fraværet av korsett for å oppnå dette (Hollander 1988:152). 1920-tallets unge, slanke og veltrente kvinneideal ble forsterket og spredt av spillefilmens gjennombrudd (Warner 2005:82).

Marianne Thesander hevder at et gutteaktig ideal oppsto som følge av motstand mot tidligere skjønnhetskrav og kroppsholdninger. De kvinnelige formene ble nedtonet samtidig som kvinnekroppen ble synligere (Thesander 1994:127). Valerie Steele avviser at 1920-tallets ideal var androgynt som følge av likestillingsarbeidet: ”The feminine ideal of the Twenties was not so much ”boyish” as *youthful*.” (Steele 1985:239). Alle bladene var borgerlig

forankret, men varierte i synet på kvinnesaksarbeidet. *Husmoderen/Hjemmenes Vel* var skeptisk, mens *Nordisk Mønster-Tidende* og *Allers* hadde en generell og nøytral tone. *Urd* var derimot positiv og hadde tidligere også støttet draktreformarbeidet. Dersom moten kun var et utslag av feministiske idealer som slett ikke var selvfølgelige blant borgerskapets kvinner, ville den ikke da ha møtt større motstand både hos redaksjon og lesere? Artikler og mønstre tyder på at kvinnemoten var utslag av bredere samfunnsstrømninger enn det kvinnesaksarbeidet representerte. Marianne Thesander konstaterer at selv om feminismen er en viktig forklaring, må moten også sees som et uttrykk for tidens modernisme (Thesander 1994:121).

I *Moderne jenter: Tre generasjoner på vei* (2006) beskriver sosialpedagog Harriet Bjerrum Nielsen og psykolog Monica Rudberg bygdejentene som en gang på 1920- eller 1930-tallet tjente penger for å kunne kle seg moderne. Hun ville ikke se ut som sin mor, som med sid kjole og hårknote så ut som en gammel kone fra hun var 40 år gammel (Nielsen & Rudberg 2006:159). Et lignende argumenter fremholder den britiske kvinnehistorikeren Catherine Horwood. I *Keeping up appearances: Fashion and class between the war* (2005) refererer hun forfatteren Barbara Cartlands beskrivelse av sin tid som ung motedame – ”flapper” – på 1920-tallet. Cartland hevdet at denne moten ikke bunnset i et ønske om å ha et maskulint utseende, men derimot var et uttrykk for at man tok avstand fra eldre kvinners emosjonalitet. Etter å ha vokst opp med mødre kledd i edwardiansk enkeskrud med stort hår, store byster og store skjørt, viste man slik at man var en moderne kvinne som vektla modernismens ideal om saklighet og effektivitet (Horwood 2005:143). Det nøytrale Norge opplevde ikke de store skarene med sørgekledde krigsenker, men også her fikk den nye funksjonalistiske stilen fotfeste. Å være moderne kledd ble en måte å signalisere modernitet, endring og avstandtagen fra de etablerte ideene om samfunn, alder og kvinners roller. Damebladene fremholdt 1920-tallets såkalte ”guttemote” som en ungdommelig mote. Det uttalte målet var å se moderne ut, ikke å skape usikkerhet om kjønnsstilhørighet og roller.

Fokuset på ungdommelighet medførte at den ideelle alder for en kvinne falt fra 30- til 20-årene (Steele 1985:239). Samtidig viser bladenes moteartikler at en kvinne på 40 ikke lenger ble ansett som ”gammel”. Denne foryngelsesprosessen var et utslag av større samfunnsmessige endringer i forståelsen av alder. De britiske sosiologene Jay Ginn og Sara Arber bruker begrepet ”sosial alder” om et sett med sosialt konstruerte, aldersbaserte normer som regulerer holdninger og oppførsel. Som kjønnsnormer ivaretas disse av ideologier som

endres langsomt (Ginn & Arber 1995:7). Inndelingen i aldersgrupper og forståelsen av hva som er egnet og ”riktig” oppførsel for disse gruppene er således ikke biologisk gitt. Måten et samfunn forstår, forklarer og inndeler i ulike aldersgrupper er et utslag av ideologier og idealer. Normene for sosial alder gjennomskjæres av normer for kjønnsadferd (Bernard, Chambers & Granville 2000:17). De britiske aldringsforskerne Miriam Bernard, Pat Chambers og Gillian Granville hevder at særlig kvinner opplever sosialt press i forbindelse med aldring og utseende (Bernard, Chambers & Granville 2000:5). Kvinners skjønnhet og betydning er i stor grad knyttet til ungdom (Fairhurst 1998:261), og samfunnet har en tendens til ikke å ”se” middelaldrende kvinner (Bytheway & Johnson 1998:250). Kvinner har en større del av deres sosiale anseelse knyttet til utseendet enn menn. Synlig aldring og ideer om alderdom har dermed større potensiell innvirkning på kvinners liv.

I USA begynte aldring å få negative konnotasjoner av tilbakegang, svakhet og foreldelse på slutten av 1800-tallet (Hareven 1995:120). De amerikanske sosiologene Mike Featherstone og Andrew Wernick ser endringer i forståelsen av kroppen som en del av større historiske prosesser. Vitenskap har bidratt til at aldring, alderdom og død skifter innhold (Featherstone & Wernick 1995:3). Ungdom fikk forrang og ble idealisert, særlig den erotiserte ungdommelige kvinnekroppen (Featherstone & Wernick 1995:7). Den amerikanske kvinneforskeren Margaret Morganroth Gullette hevder at det er kulturen som elder, ikke alderen (Gullette 1997:4). Konsumsamfunnet og motesystemet konstruerer aldersidentitet gjennom å fremstille normer som ”kunnskap”. Ved å hevde at ulike aldre stiller ulike krav til påkledning og utseende, befestes disse forskjellene som sannheter (Gullette 1997:183). For Gullette blir middelalderen den alderen der fundamentet for eget selv bilde blir usikkert. Kulturpåvirkninger elder gjennom å fremstille tid og aldring som en tapsprosess der det etablerte selv bildet brytes ned (Gullette 1997:197). Dagens samfunn er negativt overfor kvinner over den reproduktive alder. Britiske kvinner som ble intervjuet om deres opplevelse av menopausen likte å fremstille seg selv som yngre enn den kronologiske alderen tilsa. Ved å være ungdommelig ble det mulig å opprettholde selv bilde og identitet i en periode der endring i egen kropp påvirket måten de så seg selv (Granville 2000:89). Fordi kulturpåvirkninger vektlegger sammenhengen mellom ungdom og attraksjon, særlig hos kvinner, vil kvinner ha mye å tjene på å ”strekke” ungdomstiden.

Tidsrommet 1910-1930 er to av de mest hendelsesrike tiårene i motehistorien. Sjelden har motebildet og klesnormene endret seg så raskt og omfattende. Idealalderen sank og

”middelaldrende” ble betegnelsen på årene mellom ung og gammel. Betegnelsen innebar en endring i selvbilde og identitet. Da overgangen til ”gammel” ble mindre markert, kunne ungdomstiden strekkes ut. Bladene påpekte at mens man før var gammel som 40-åring, kunne man nå være ungdommelig til man var nærmere 60. Kvinner som tidligere hadde hatt tydelige, aldersbaserte rammer for påkledningen, måtte nå finne nye måter å ivareta det borgerlige idealet om en diskret og uklanderlig påkledning. Bladenes fokus på smakfull påkledning minnet om behovet for selvinnsikt, på samme måte som hyppig vektlegging av personlig stil gjorde at kravet til å ha et tydelig formulert livsprosjekt og en egen identitet økte. De ca 20 årene mellom ung og gammel ble en gråsonerområde der kvinnene måtte avklare og justere eget selvbilde. Den moderne borgerlige kvinnen måtte navigere mellom det personlige og det upersonlige, det smakfulle og det smakløse, det moderne og det umoderne. Dette var en krevende og dyr aktivitet som stilte store krav til inntekt, kreativitet og ærlighet om eget utseende. Dermed blir dette også en periode der angsten for å velge feil tydeliggjøres. Man risikerte ikke bare å fremstå som latterlig, man avslørte også dårlig dømmekraft! Denne faren ble ikke borte med alderen, derimot ble fallgruvene flere. Da skulle klesdrakten uttrykke både ungdom og verdighet, personlighet og nøytralitet.

Samtidig bør man ikke undervurdere motens frigjørende muligheter. De nye klærne hemmet bevegelsene i mindre grad enn før. Kvinner kunne nå velge om de ville være høymoderne eller bruke fruekjoler. Ved å vektlegge ungdommelighet som egenskap heller enn kronologisk alder åpnet bladene for å bruke klær man tidligere hadde vært for gammel til. Dette kan ha vært en trøst for kvinner som følte seg akterutseilt av det nye aldersidealet, samtidig som at middelaldrende kvinner tilkjempet seg en plass i motebildet på egne premisser. Muligheten var nok også en belastning for noen, man ikke lenger kunne søke tilflukt i ”bestemorsklærne”. Umoderne påkledning kunne vekke oppsikt og føre til kritikk. Å navigere mellom moteretninger, aldersnormer og figuridealer ble for mange en tidkrevende og kostbar aktivitet. Forventningene om å være moderne kledd ble større, men bladene viser at man ikke godtok alle nye moter uten motforestillinger. Kvinnene ble påvirket, men hadde også påvirkningskraft. Mange ideer ble forkastet på grunn av kundenes tanker om hva som passet seg og var ønskelig. Dette var særlig tydelig i omtalen av haute couture. I en omskiftelig verden forhandlet de modne, borgerlige kvinnene frem et ideal de kunne leve med. Moten ble både alliert og motstander i prosessen med å få et verdig, men ungdommelig preg. De nye mulighetene krevde en høy grad av refleksivitet, og moten og dens hverdagslige fortolkning av klær var slik både angst- og lystfylt.

6. "Ungdom, sundhet, skjønhet."

Naar skjønhetspleien tillike er sundhetspleie, kan den gi, om end ikke "evig" saa dog livsvarig ungdom. Den betyr i vor tid saa meget mere, fordi det jo virkelig i vort aarhundrede er lykkedes videnskapen at forlænge den menneskelige levetid utover det gjennomsnittsmaal man i tidligere aarhundreder regnet med. At man, trods vor tids forcerede livstempo og trods det sterke slit paa al vor fysiske kraft, dog kan holde sig ung til det siste, [...]. (Urd 1927, 31(2), 27-28).

Dette skrev *Urds* huslege Britta Berner i 1927. I artikkelserien *Ungdom, sundhet, skjønhet* fremholdt hun betydningen av å holde seg ungdommelig lengst mulig. Artikkelen er preget av en forståelse av sin samtid som ny og moderne, med høyere tempo og flere muligheter enn før. Vitenskapen løste stadig nye problemer, også når det gjaldt pleie og vedlikehold av egen kropp og eget utseende. Ifølge Berner var det viktigste renslighet, og de beste medikamentene lys, luft og vann. Hun anbefalte daglig rensing av ansiktshuden om kvelden, morgenen burde starte med "aandedræts-gymnastik" etterfulgt av ansiktsmassasje og kroppsvask med badebørste og kaldt vann (Urd 1927, 31(2), 27-28). Belønningen for iherdig skjønnhets- og hygienearbeid var ungdommelighet som ga glød, sikret arbeidsplassen, ny giv i ekteskapet og en harmonisk livsinnstilling hos eldre. Ved å avstå fra usunne aktiviteter ville utgiftene til skjønnhetspleien raskt dekkes, i tillegg til å spare legehonorarer og medisintgifter. Et nytt kroppsideal skulle slik motvirke eventuelle negative effekter av den nye tids livsstil og tempo.

Berners artikkel gjenspeilte samtidens fokus på sosialhygiene der en rekke helse- og hygienemessige saker ble satt på dagsordenen. Moderne og rasjonelle metoder som bygget på naturvitenskapelige tenkemåter ble inkorporert i befolkningen slik at de endret holdninger og livsstil (Schiøtz 2003:270). Renslighet, ernæring og mosjon skulle gi den beste beskyttelsen mot sykdom og tidlig død: et sterkt og sunt legeme (Schiøtz 2003:260). Carl Stoltenberg, som skrev *Urds* legespalte før Berner tok over, understreket betydningen av egeninnsats:

Det er ingen tvil om at mange av de sygdomme og lidelser, som gjør vore legemer svake og slappe og stygge, de paadrar vi os selv ved likegyldighet og uforstand. Legemets kultur, glem heller ikke den. Hud og haar og tænder – [...] – og maver og muskler og nerver, alt maa det kultiveres. Lys og luft og vand og sund og nøgtern levemaate og gymnastik og sport skal gjøre legemet spænstig og la blodet banke friskt og lystig i pulsen. (Urd 1917, 21(4), 46-47).

Stoltenberg advarte mot bleksott og blodmangel som han beskrev som en fattigdomssykdom. Samtidig påpekte han at sykdommen også var utbredt blant overklassens damer og la skylden på bruken av korsett. Både folk med mangelfull ernæring og nattearbeid og privilegerte kvinner "[...] som hviler og biler og seiler og "speiler" og byder og nyder." fikk bleksott (Urd

1917, 21(4), 46-47). Et blekt og usunt utseende kunne dermed skyldes både mangel og overflod. I *Hvad siger speilet?* fremholdt Inger sammenhengen mellom skjønnhet og helse:

Den skjønnhet som fortryller og fængsler bestaar i noget mer end de ydre træk som er en tilfældig gave fra de uberegnelige guder eller en kostbar og kortvarig maske kjøpt paa et kosmetisk institut. Det er de harmoniske refleksvirkninger mellem legeme og sjæl som skaper skjønnhet. [...]. Hvorledes opnaaes det tiltalende utseende som uvilkaarlig avvæbner en hver antipati og taler ens sak paa en langt mer vindende maate end nogen advokat. Først og fremst ved et sundt levesæt. (HjVel 1926, 9(15), 4).

Skjønnhet var resultatet av et harmonisk forhold mellom kropp og sjel og et sunt levesett med nok søvn, morgengymnastikk, fornuftig kosthold og jevnlig bad som viktige ingredienser.

Artiklene gjenspeiler tidens tendens til å trekke paralleller mellom ”fysisk kultur” og fysisk skjønnhet. I en artikkel om gymnastikkens betydning for barns helse oppsummerte Fernanda Nissen kroppsfokuset slik: ”I min barndom fik sjælen mange ord og advarsler, men legemet burde helst ikke omtales.” (HjVel 1919, 2(10), 143-144). Hun tok til orde for at man skulle lære å forebygge helseproblemer, og oppsummerte dobbelthaker, hengebryst- og mager og dårlig holdning som ”[...] ikke bare vonde at se paa, men de svækker baade kraft og humør.” (HjVel 1919, 2(10), 143-144). Valerie Steele beskriver en stadig økning i fokuset på mosjon i amerikanske moteblader fra 1890-årene og utover. Bladene oppfordret ikke til trening, men understreket de helsemessige og skjønnhetsmessige fordelene ved sportsgrener som roing, ridning, svømming, spasering, sykling og gymnastikk. Man måtte likevel unngå å trene for mye, det ble sett på som usunt, lite attraktivt og maskulint (Steele 1985:223). Også i Norge skrev mote- og dameblader om de mange fordelene ved å mosjonere.

Moteidealet gjennomgikk store endringer fra 1910 til 1930, med et økende fokus på ungdommelighet og slankhet. Bladene beskrev gjentatte ganger moten som friere og mer praktisk, moten ga en fysisk opplevelse av egen kropp. Dersom mote og kropp har gjensidig påvirkning, burde dette gi seg utslag i synet på synet på kropp, bevegelse og utseende. Christensen beskrev tiden som opptatt av ”legemskultur” og ”skjønnhetspleie” i større grad enn før (Christensen 1933:171). I hvilken grad kan disse tendensene spores i tidens dame- og ukeblader? I de følgende kapitlene vil jeg se nærmere på samspillet mellom sport og kroppsideal, og hvordan modernitet førte til endringer i det overgripende skjønnhetsidealet.

7. Mosjon og sport

Gymnastikk ble fremholdt som en kilde til sunnhet og skjønnhet i hele tidsperioden 1910-1930. I 1912 fortalte *Husmoderen* om hvordan den aldrende skjønnheten Tante Thea lærte sine unge nieser at husarbeid var like effektiv trening som tidens gymnastikksystemer (HM 1912, 26, 186-187). Artikkelen gjorde det klart for leserne at mosjon var viktig, men det var ingen grunn til å bruke penger på diverse treningssystemer så lenge husarbeid var gratis og virket bedre. *Allers* fremholdt at det var mulig å trene uten treningsapparater. Selv om vinteren satte en stopper for fotturer, tennis og krocket kunne man fortsette innendørs: "[...] Legemet behøver ikke at miste den indvundne Elasticitet, [...]" trøstet de, og foreslo øvelser (Allers 1910, 34(44) tillegg). Senere ble en rekke treningssystemer presentert, blant annet mensendieck-gymnastikk, linjegymnastikk etter Müllers system og Elli Björkstens nye kvinnegymnastikk til musikk. Mensendieck-treningen fikk drahjelp da Elisa Platou laget "Urds hjemmegymnastikk", et treningsprogram på 6-7 minutter med tilhørende musikk på grammofonplate (Urd 1926, 30(8), upag.). Gymnastikk og annen lett mosjon ble fremholdt som aktiviteter egnet for alle aldersgrupper, sport var i større grad en ungdomsaktivitet.

Sport som fenomen vokste frem i løpet av den andre halvdel av 1800-tallet, da det ble moderne for byfolk å gå på ski, skøyter, ake, sykle, svømme, seile og spille tennis (Strømman 1994:18). Idrett og sport ble et tegn på at man var moderne (Gordon 2001:30). På 1920-tallet fikk også de bredere lag av befolkningen fritid (Lyngø 1993:21). En medvirkende årsak var at 8-timersdagen ble vanlig i arbeidslivet fra 1918-1919 (von der Lippe 1997:143). Den norske etnologen Asbjørn Klepp hevder at dette var en av de mest gjennomgripende endringene i norsk kultur på 1900-tallet fordi den etablerte arbeidsmoralen fikk et motstykke i en "gledesmoral" som vektla en uproduktiv og forlystende tidsbruk (Klepp 1993:17). Særlig ble skiløp populært. Matti Goksøyr skriver at skiløp på slutten av 1800-tallet ble en "nasjonal, folkelig aktivitet.". Gjennomgangen av minnemateriale viste at skigåing var fritidsaktiviteten som de fleste nevnte, uansett sosial bakgrunn. Dette førte til at byenes vinterfriluftsliv ble mer "naturlig" fordi skiløp best kunne utøves i de omkringliggende naturområdene (Goksøyr 1999:71). Som i Sverige førte dette til at naturen ble et symbol på nasjonal identitet og fellesskap hevet over klassegrensene (Frykman & Löfgren 1994:55). Naturen fikk positive konnotasjoner som kilde til sunnhet og friskhet.

Kvinnene deltok i sportsaktiviteter og konkurranser, men etter hvert som idrettsmiljøene ble større ble kvinnene mindre synlige i konkurransesammenheng. Den norske idrettshistorikeren Gerd von der Lippe forklarer dette med økt spesialisering og mulig underrapportering (von der Lippe 1997:122). Von der Lippe konstaterer at samtiden var positiv til at kvinner mosjonerte, men at konkurranseidrett var mer omdiskutert. Dette kan sees i sammenheng med ideer om kvinnekroppens egenskaper, men gjenspeiler også en generell skepsis til idrettskonkurranser (von der Lippe 1997:178-179). Det var en tendens til at kvinner ble skjøvet ut av idretter der styrke, spenst og utholdenhet sto i fokus, og oppmuntret til å utøve idretter med stilbedømming. Det var likevel akseptert at de konkurrerte i tennis og svømming, selv om disse idrettene ikke hadde stilkarakterer, mens de ble frarådet fra å delta i apparatturn og skihopp til tross for at disse idrettene hadde stilbedømming (Strømman 1994:30). Sportspresse, idrettsforeninger og leger vektla mosjon og stil fremfor utholdenhet og styrke, i ukebladene var det særlig legene som var aktive debattanter.

Idrett i dame- og ukeblader

I en todelt artikkel publisert i *Urd* 1915, kalt *Litt om kvindens legemsøvelser* hevdet dr. Peter Torgersen at kvinner ikke trengte eller tålte store fysiske anstrengelser, det var tilstrekkelig å få bevegelse. Kvinners ”legemsøvelser” måtte være hygieniske, ikke atletiske. Kvinnen var ikke skapt til hardt fysisk arbeid, eller ”trækdyrtilstanden” som han kaldte den (Urd 1915, 19(3), 28, 30). Som så mange andre leger i sin tid (Strømman 1994:119), mente Torgersen at unge piker ikke burde drive muskelutviklende trening (Urd 1915, 19(3), 28, 30). Han hevdet at frisk luft var viktigere enn fysisk aktivitet, og anbefalte idretter som kombinerte disse egenskapene, som tennis, skøyteløp, skiløp og svømming (Urd 1915, 19(4), upag).

Konkurranseidrett var utelukket. Også andre leger fremholdt disse idrettene som best egnet for kvinner, og advarte som Torgersen mot stort kraftforbruk (Strømman 1994:121).

Torgersen var ansatt som medisinsk sakkyndig av både Centralforeningen for Udbredelse av Idræt og Norges Riksforbund for Idræt, og han synes å ha hatt stor autoritet innen idretten (von der Lippe 1997:167). Det er derfor ikke overraskende at artikkelen også ble trykket i *Norsk Idrætsblad* samme år (Strømman 1994:119). Torgersens ry som autoritet synes å ha vært etablert blant *Urds* lesere, det kom ingen leserinnlegg som utfordret hans anbefalinger.

Dr. Carl Stoltenberg skrev samme år at unge piker i puberteten var ”legemlig svake” og måtte skånes (Urd 1915, 19(6), 70). Dr. Britta Berner fremmet lignende synspunkter 12 år senere i artikkelen *Lidelser i stilhet. Kvindehygienes kritiske punkt*: ”At der er sportsarter, som kvinder

aldrig vil komme til at egne sig for, selv om noen maaske kan utvikle sin muskelkraft saa sterkt, at de kan føre selve kraftprestasjonen igjennem, er en kjendsgjerning, som de fleste av os forlængst har forsonet os med.” (Urd 1927, 31(17), 268, 270). Hun advarte mot et stillesittende liv, samtidig som hun hevdet at store kraftanstrengelser var farlige. Begge deler kunne redusere helsen og føre til sykdommer, særlig betennelser i underlivet, på samme måte som å gå for tynnkledd og bruke undertøy som ikke kunne kokevaskes (Urd 1927, 31(17), 268, 270). Ingen av de tre legene møtte åpen kritikk i bladene. Antakelig talte de til menigheten, mens de som var uenige fortsatte med sitt. Hvilken oppfatning preget så ukebladenes øvrige artikler?

Mengden idrettsstoff i bladene var generelt beskjeden frem til 1926, da økte antallet artikler noe. Idrett var ikke hovedinnholdet i bladene, men av en såpass stor interesse at den med jevne mellomrom ble omtalt. Sportsstoffet besto av fotorevyer og enkeltbilder, artikler, petiter og debattinnlegg om kvinner og idrett, klesmønster og moterapporter om bekledning til sport og fritid. Det er forskjell i dekningen i de ulike bladene. *Allers* hadde et bredere fokus enn damebladene og det største utvalget av fotorevyer og enkeltbilder. *Allers* dekket all idrett, og hadde langt flere bilder av menn enn av kvinner, både som idrettsutøvere og i dagligliv forøvrig. *Nordisk Mønster-tidende*, *Urd* og *Hjemmenes Vel* hadde et kvinneperspektiv som også påvirket billedmaterialet. Kvinner sto i fokus, og det var kvinnelige idrettsutøvere som ble omtalt. De idrettskvinnene som hyppigst ble nevnt ved navn var Sonja Henie (kunstløp), Gertrude Ederle (svømming) og Suzanne Lenglen, Helen Wills og Molla Bjurstedt Mallory (tennis). Den norske historikeren Bodil Stenseth kaller dem pionerer på sportsarenaen, og de utkonkurrerte mannlige idrettsutøvere på avisenes og ukebladenes forsider (Stenseth 2002:22-24). De var sin tids idrettsikoner, en status de oppnådde gjennom oppsiktsvekkende gode resultater i idretter man aksepterte at kvinner konkurrerte i. Dette gjorde det mulig å tone ned de atletiske aspektene ved deres prestasjoner, samtidig som de ble et tegn på en ny tid og et nytt kvinneideal som vektla fysisk aktivitet. Det var likevel skiløp som ble hyppigst nevnt som mosjonsidrett, sammen med gymnastikk og turn.

Bladenes beskrivelse av kvinners sportsutøvelse gjenspeilte i stor grad de oppfatningene av kvinnekroppens begrensninger og evner som legene målbar i de samme bladene. Det var likevel unntak, som bladenes omtale av kvinners friidrettsdeltakelse. På slutten av 1920-tallet ble det tatt til orde for at kvinner også skulle kunne konkurrere i friidrett, en idrettsgren man lenge forsøkte å holde norske kvinner unna (von der Lippe (1997:235-236). Friidrettens fokus

på eksplosiv styrke og utholdenhet brøt med de etablerte normene for kvinners idrettsutøvelse. Friidrett for kvinner ble likevel omtalt i positive ordelag i bladene. *Urd*, *Allers* og *Hjemmenes Vel* hadde alle artikler der man fremholdt at det bare var et spørsmål om tid før norske kvinner konkurrerte i disse grenene. Utøverne ble omtalt som ranke, smidige og sterke, samtidig som de ble fremstilt som et forfriskende motstykke til tidens sminkede motedamer. Det ble også understreket at de konkurrerendes antrekk var kledelige, enkle og kvinnelige. I så måte er det tydelig at det ennå ikke var problemfritt med friidrettskvinner, bladene måtte berolige lesernes eventuelle frykt for at dette førte til ukvinnelighet. Bladene ga et inntrykk av at leserne var moderne kvinner som drev med sport og idrett. De var likevel ikke så moderne at de krevde kvinnelig deltakelse i friidrett, selv om de var åpne for tanken. Men uansett om man utfordret eller omfavnet de etablerte oppfatningene av kvinnekroppens fysiske muligheter og begrensninger, bidro den økte interessen for sport til å gjøre norske kvinner synlige på en ny måte både i ukeblader og i terrenget.

En praktisk sportsbekledning

I *Touristinder og andre sportspiker* (1961) beskriver Astrid Bugge hvordan stadig flere kvinner på slutten av 1880-tallet begynte å gå på (ski)tur. I de første årene ble dette gjort i dagligklær, men man begynte raskt å etterlyse mer praktiske løsninger. Eva Nansen ble berømt for sin skidrakt i 1890. Den hadde korte skjørt med bukse under, og påvirket utformingen av skiantrekk i nærmere 15 år (Bugge 1961:63). Reformbevegelsen lanserte en turdrakt i 1886, men den fikk ikke samme popularitet (Bugge 1984:19). Derimot slo det tilhørende ”reformundertøyet” bestående av ulltrøyer og reformliv an (Bugge 1984:21). Først rundt 1910 kom det en virkelig endring da vide knebukser ble akseptert påkledning til både turbruk og langrenn (Bugge 1961:116). Bruken av bukser blant kvinnelige skiløpere ble behørig dokumentert i Norsk Kvindesagsforenings blad *Nylænde* i 1911. I artikkelen *Divided skirt* kommenterte skribenten at kvinner iført moderne, side bukseskjørt ble plaget av pøbel på gaten i Paris og Madrid, mens ”norske unge damer” uforstyrret kunne gå på ski iført vidniggers og jakke til nedpå lårene (Nylænde 1911, 25(5), 73-74). Reformdraktarbeidets bortfall ble forklart ved å peke på at man hadde forutsett at endringen i kvinners klær i retning av det mer praktiske og behagelige ville komme ”[...] gjennom arbeidet og gjennom sporten.”. For *Nylændes* skribent var de nye skidraktene et skritt i retning av mer praktiske kvinneklær (Nylænde 1911, 25(5), 73-74). Lignende argumenter ble fremmet av britiske tilhengere av draktreform, sport spredte ideene om helse, frihet og politikk til nye grupper (Gordon 2001:37).

Allerede før 1910 brukte noen kvinner bukse på tur, særlig når de var på hytta og det var langt fra folk. Rundt 1910 begynte de å vise seg offentlig i dette antrekket (Bugge 1961:74-75). Ungdommen gikk foran: ”Det var de unge og helt slanke som først våget seg ut [i bukser].” (Bugge 1961:79). Vitsemakerne gjorde mange poeng ut av buksenes antatte ukledelighet og mulige innvirkning på damenes moral (Bugge 1961:78). De undersøkte bladene hadde få innlegg om buksedamer, men i 1912 var det anstrøk til debatt i *Husmoderen*. I innlegget *Skisport – skibukser* anbefalte ”Fru A.” damene å bruke skjørt over buksen, særlig når de hadde tatt av jakken: ”[...] da damerne som bekjendt er store i bagen og lidt kalvbenet, blir det vist ikke netop noget smukt syn.” (HM 1912, 26, 68). ”Sporten maa ikke fremmes paa kvindelighedens bekostning.” formante hun (HM 1912, 26, 68). Fruen fikk svar av ”Husfar” i neste hefte. Han var ikke negativ til damer i bukser og synes at mange kledde det. Bukser var likevel ikke for alle: ”Lad de unge og slanke damer faa bruge den, saa længe de tar sig ud i den; men lad de fede mest muligt gjemme sig bort under skjørtet.” (HM 1912, 26, 93-94). Husfar sa seg enig i Fru A. s håp om at sporten ikke skulle gå på bekostning av kvinneligheten, men understreket at kvinneligheten lå i oppdragelsen og ikke i antrekket (HM 1912, 26, 93-94). Heller ikke Husfar oppfattet sport som en trussel mot de etablerte oppfatningene av hva som var kvinnelig. Fokuset på kledelighet holdt seg. Da *Hjemmenes Vel* skrev om skidrakter i 1928 ble korte skjørt over buksene beskrevet som upraktiske og lite kledelige for dem med tykke ben: ”Det er ingen sak for den aaleslanke, slangemyke, at finde den rette sportsdragt. Hun er da næsten ogsaa altid pen og net. Det er vanskeligere for den som har en viss ufuldkommenhet i legemets arkitektur.” (HjVel 1928, 11(4), 7-8).

At buksebruken slo gjennom vitner bladenes mønstertjeneste om, og det var de norskeide bladene *Urd* og *Hjemmenes Vel* som førte an. Flere av mønstrene ble trykket på oppfordring. *Urd* brakte i 1912 mønster til ”en praktisk sportsdragt”, som besto av sid jakke, skjørt og bukse. Skjørtet kunne kneppes opp og brukes som cape i dårlig vær, når man ikke bar det over buksen for å ”[...] drage fra byen anstændig klædt i skjørt og jakke [...]” (Urd 1912, 16(40), 479). Mønsteret kom på oppfordring fra leserne etter at *Urd* hadde trykket et bilde av en slik drakt. Mange oppga at de særlig likte den praktiske skjørteløsningen. Drakten var akkurat det Fru A. foreslo i *Husmoderen* samme år, og etter populariteten å dømme hadde fruene mange meningsfeller. Det ble trykket flere tredelte skidrakter i årene fremover (HjVel 1920, 3(1), 10; Allers 1921, 45(34), 27; HjVel 1922, 5(12), 164) (Fig. 15). Også byens finere klesbutikker hadde skidrakter med bukser. Molstad & Co. hadde skidrakt bestående av jakke og bukse i sin

høstkatalog 1912 (Bugge 1961:75), og Steen & Strøm hadde tre skidrakter med jakke, bukse og skjørt i sin 1914-katalog (Steen & Strøm 1914).

Etter en heller beskjeden innsats på skisportens område, slo *Allers* i 1926 til med en helsides presentasjon av ”Praktiske drakter til vintersport”. Skidrakten besto av jakke og langbukser, alternativt korte bukser med skjørt over (Allers 1926, 50(7), 27). Samme år viste *Hjemmenes Vel* mønster til ”Moderne skidragt” med lange bukser (HjVel 1926, 9(8), 10). Betegnelsen ”moderne” indikerer at skiklær i økende grad var en del av motekretsløpet, men henspiller også på at man visste at man var i forkant av trenden. Etter 1. verdenskrig hadde skiløping igjen blitt populært blant den europeiske overklassen, og på begynnelsen av 1920-tallet laget etablerte motehus skidrakter med lange bukser (Johnston 2004:93). Det tok likevel tid før langbuksene ble enerådende. Samme år var eplenikkens og tunika mote i Norge (HjVel 1926, 9(44), 14; Urd 1927, 31(8), 127) (Fig. 16). I petiten *Langbukser og knæbukser og litt av hvert* (1927) kommenterte *Urd* den utenlandske moten:

Mens vi her hjemme nu fryder os over de nye skibukser i nickers-fasong, saa vide at vi kan ha en tønne rug i hvert bukseben, er man andre steder i Europa gaat til den motsatte yderlighed. Man er begynt at kopiere de maskuline langbukser, som er trange og naar helt til fotsaalen. Det er noksaa pussig at de i et utenlandsk blad betegnes som ”norsk model”. (Urd 1927, 31(5), 79).

”Norskheten” skyldtes antagelig at det norske herrelandslaget som gjorde seg bemerket i internasjonale skirenn var iført lange bukser (Bugge 1961:81). Den nye moten gjorde raskt sitt inntog i Norge. ”Ching-Chong” skrev i *Hjemmenes Vel* om lange bukser i *Fra St. Moritz til Nordmarka* (HjVel 1928, 11(4), 7-8) (Fig. 17), og noen uker senere viste samme blad mønster til ”Moderne benklær” (HjVel 1928, 11(9), 13). Mønsteret slo an, det ble trykket på oppfordring senere samme år (HjVel 1928, 11(43), 13) (Fig. 18).

I resten av Europa tok det lenger tid å få aksept for bukser til sportsbruk. Selv om det rundt 1910 var fasjonabelt å gå på ski i alpene, var det svært få kvinner som brukte bukser utover tindebestigersker (Strasdin 2004) og medlemmer av skiklubber (Johnston 2004). Først da skisport igjen ble moderne rundt 1920 ble bukser akseptabelt. Dette førte til at de også ble brukt utfor løypen (Johnston 2004:93-94). Bukser vant frem, men langsommere og i situasjoner som var mer atskilt fra daglig liv enn det som var tilfelle i Kristiania/Oslo. Liv Emma Thorsen beskriver ungdoms skikultur i Oslo på 1930-tallet som en morsom og uskyldig tid, og undrer om dette skyldtes at naturen ble sammenkoblet med sunnhet (Thorsen

1994:12-13). Dette kan i så fall forklare at man i så liten grad stilte spørsmål ved buksene; fordi de ble brukt i naturen var de per definisjon naturlige og moralske. Skisportens preg av lek kan også ha bidratt til å fjerne tvil: I USA i siste halvdel av 1800-tallet ble sportsklær som brøt med tradisjonell kvinnemote ikke sett på som en trussel fordi de ble knyttet til lek og moro (Gordon 2001:25). Kvinnenes bukser var likevel bare ”naturlige” i skiterrenget, noe bruken av skjørt over buksene gjenspeiler. På denne tiden ble klesmoten påvirket i retning av enklere og mer praktiske antrekk, og stoff og detaljer var tydelig inspirert av sportsklær (Arnold 2007). Dette var likevel ikke nok til å gjøre bukser til akseptert gateantrekk for norske kvinner. På 1930-tallet gjorde unge menn sportsklær til et all-round-antrekk. De unge kvinnene skilte derimot mellom å være ”små damer” på skolen og langs Karl Johan, og moderne sportspiker i skisporet (Thorsen 1997:63).

8. ”Den elastiske slankhed”

Faktum er i alle fald, at pariserinden for tiden tilsyneladende har aabent øie for, at der er noget, som er ligesaa vigtig som en smuk dragt, nemlig et friskt ydre. Derfor ødelægger hun ikke sin helbred ved at gaa ind i en spændetrøie, men prøver paa naturlig maade at bli af med overflødig fylde og umotivert belæg. Forsigtig diæt, bad og gymnastik forlener hende ikke alene med den elastiske slankhed, som et tætsluttende korset umulig kan gi hende, men tillige med en passende fylde over brystet og en glans i øiet, som kun betinges af en god helbred. (Urd 1909, 13(22), 262).

Dette skrev signaturen M. Fl. i *Urd* om moten anno 1909. Jeg har tidligere vist hvordan bladenes moteartikler vektla at de mest moderne kjolene bare burde brukes av unge, slanke kvinner. Eldre kvinner kunne likevel bruke svært moderne klær hvis de ga et ungdommelig inntrykk, noe slankhet bidro til. Sitatet viser at allerede før 1910 var det tilsynelatende blitt moderne å la diett og trening erstatte korsettet. Samtidig reklamerte *Korsetthuset Lauritz Bording* med at de hadde ”Landets bedste udvalg i elegante direkteirefaconger. For slanke og korpulente figurer. Specialfaconger.” (HM 1910, 24, upag.) (Fig. 19). Moteartiklene fremholdt en slank kropp, mens annonser vitnet om at mekaniske løsninger som korsett fremdeles var en populær metode for å forme figuren. Bladene skisserte slik ulike løsninger for å oppnå periodens ”tendens til slankhet” (Christensen 1933:171). Hvilke strategier fremholdt bladene for kvinner som ønsket å være moderne og ungdommelige slanke?

Figurformende undertøy

Det nye kvinneidealet løp sammen med en økende aksept for at kvinner drev med idrett på et moderat nivå. Sportsklær med fokus på funksjonalitet ga sportskvinnen en ny erfaring av egen kropp. Særlig førte skibukser til at kvinner fikk oppleve et friere bevegelsesmønster enn tidligere. Tendensen ble forsterket av at undertøy gjennomgikk store forandringer i den samme perioden, ikke minst bruken av figurformende undertøy. Tiårene før 1910 var preget av en kvinnemote som vektla smale midjer. Mange kvinner brukte korsett; en figursydd livform som ved hjelp av spiler og snøring strammet inn og støttet eller formet kroppen (*Norsk ordbok*). Bruken var ikke bare betinget av et ønske om slankhet, den hadde også en samfunnsmessig side. En korsettert midje var moderne og attraktiv, men vitnet også om at bæreren hadde kontroll over egen kropp og følelsesliv (Summers 2001:5). Slik fungerte korsettet som en markør for anstendighet (Steele 2001:51). I tillegg førte motens krav om tettsittende klær til at korsett var nødvendig for å gi kroppen den fasongen moten krevde (Pedersen 2000). Dermed brukte også tynne kvinner korsett. Valerie Steele forklarer korsettbruk ut fra motemessige årsaker, og hevder at kvinner sluttet å bruke korsett da moten

ikke lenger vektla en slank figur mer enn en bevegelig kropp (Steele 2001:162). Som ved reformdraktarbeidet forøvrig, var det kvinneidealet og ikke fornuften som førte til endringer.

Tidens økte fokus på fysisk aktivitet og en smidig kropp gjorde det aktuelt å finne andre undertøysløsninger. I USA tok unge piker av korsettet når de skulle på dans, fordi de nye danseformene krevde større bevegelighet enn før (Norland 2003:35). Særlig ble tangobølgen i 1914 fremholdt som en årsak, unge og slanke kvinner danset korsettløse eller iført egne tangokorsetter. Økt deltagelse i sport førte også til lanseringen av sportskorsett (Fields 1999:358-260). Moteartikler, mønstre og reklamer i bladene viser at i tidsrommet 1910-1930 var det stadig kvinner som brukte korsett, også i Norge. De nye tidenes krav og idealer gjorde seg likevel gjeldende. *Allers* konstaterte i 1920 at ”Mange modedamer med slank, smidig figur har allerede lagt korsettet paa hylden for bedre at bringe sin skikkelse og dragt i samklang med den orientalske tendens som længe har raadet i modens verden.” (Allers 1920, 44(44), 29). Skribenten var forøvrig sikker på at dette bare var en forbigående tendens, den figurnære moten ville sørge for at korsettene igjen kom til heder og verdighet. Bladenes mønstertilbud og artikler samt samtidige varekataloger viser at korsettene aldri gikk ut av bruk, men at utformingen av korsettene endret seg med hensyn til fasong og materialbruk.

Korsettmønstrene i *Nordisk Mønster-Tidende* viser et ønske om å tilby mønstre med hensyn til ulik kroppsfasong, alder og størrelse. I perioden 1911-1923 tilbød bladet minst ett korsettmønster hvert år med unntak av i 1917. De fleste av mønstrene ble tilbudt i standardstørrelser, men noen var beregnet på fyldige figurer (N M-T 1914, 41(3), 19; N M-T 1915, 42(9), 67; N M-T 1916, 43(2), 11; N M-T 1918, 45(14), 5; N M-T 1919, 46(4), 10; N M-T 1921, 48(4), 5) (Fig. 20-21). Størrelsene viser at korsett var et plagg som kvinner av alle fasonger burde eller kunne bruke. Likevel ser vi at det oppsto en differensiering, ikke minst i valg av stoff. Bruk av trikot, netting og elastiske deler reduserte støtten, men ga økt komfort. Trikot og elastikk ga mer føyelige konstruksjoner, mens netting gjorde korsettet svalere i bruk. Den høye forekomsten av korsetter i disse stoffene i den undersøkte perioden indikerer at ønsket om støtte var redusert til fordel for økt fleksibilitet. *Nordisk Mønster-Tidende* var i takt med internasjonale tendenser da de tilbød et ballkorsett i trikotstoff i 1913 (N M-T 1913, 40(23), 81) (Fig. 22). Tendensen ble likevel moderert av alder og størrelse. Flesteparten av mønstrene til de letteste og mykeste korsettene kom kun i de to minste størrelsene (N M-T 1912, 39(12), 93; N M-T 1913, 40(23), 81; N M-T 1914, 41(3), 19) (Fig. 23). Lett støtte var tilsynelatende kun mulig og ønskelig når det var lett å støtte. Etter 1923 ble korsett erstattet av

korsett, hofteholder (roll-on) eller strømpebelte i bladene. Det var fremdeles mange kvinner som brukte figurformende undertøy, men elastiske paneler hadde i stor grad erstattet spilene. Dette gjorde det mulig å få den ”elastiske slankheten” på en mekanisk måte. Idealet var likevel å være ”naturlig” slank uten å bruke ”spændetrøie”.

Fra korsett til trening og diett

”Linjen” er jo ikke bare ret, den er slank. Gutteskikkelser er den ideale figur; hofter, mave, barm – findes ikke! Altsaa maa man være spinkel og mager. Hvad gjør saa den *lubne*, for ikke at tale om den *fete* kvinde. Akkurat det samme som vore oldemødre og bedstemødre: snører sig efter bedste evne.

Det moderne korset er en sindrig sammensætning av hvalben og elastikkiler, snøreindredning, strømpestropper og stive blanchetter – den som blir strammet godt ind i det, har det neppe behagelig. (HjVel 1923, 6(jul), 3-5).

Ungdom eller ungdommelig slankhet som et kriterium for å bruke de nyeste motene, sammen med en idealisering av den sporty kvinnen gjorde at korsett ikke lenger var nødvendig for en borgerlig kvinne. Ifølge Valerie Steele begynte diett å erstatte korsett på 1920-tallet (Steele 1985:241). For mange ble likevel figurformende undertøy løsningen. Som sitatet viser ble stive korsetter og hofteholdere med spiler løsningen for kvinner som ikke kunne oppnå idealfiguren på annet vis. Lignende kommentarer kom i flere av moteartiklene i tidsrommet 1910-1930, blant annet i *Allers* 1911 (Allers 1911, 35(27), tillegg) og *Hjemmenes Vel* 1919 (HjVel 1919, 2(13), 181). Figurformende undertøy var blitt et nødvendig onde for den moteinteresserte, men fyldige dame. Likevel ga korsettet bare en begrenset løsning, den moderne elastiske mykheten var ikke oppnåelig. Det var andre løsninger som ble fremholdt som den beste veien til en moderne, slank kropp.

En moteartikkel fra 1925 ga følgende omtale av tidens figurnære mote: ”[Kjolen] er ualmindelig klædelig hvis man er nogenlunde høi og ikke altfor tyk. Men hvem er det sidste nu i dansens, gymnastikens og Mensendick’s [sic] systems guldalder?” (HjVel 1925, 8(4), 6). Fokuset på trening går igjen i hele den undersøkte perioden. Selv om artiklene begrunnet dette med velvære og helse, er det likevel tydelig at målet var en slank kropp. Helseargumentene synes helst å ha fungerte som en beskyttelse mot påstander om forfengelighet. *Allers* anbefalte i 1910 ”[...] en stadig Trænering av sit Legeme [...]” som løsningen på spørsmålet ”Hvorledes faar man en smuk Figur?” (Allers 1910, 34(27), tillegg). Figurformende undertøy beskrives ikke som en løsning, derimot fremholdt artikkelen at man måtte ta korsettet av før trening. Selv om damene brukte korsett var det trening som skulle gi en vakker figur. Denne

tendensen ble særlig tydelig på 1920-tallet, da stadig flere kvinner nøyde seg med å bruke brystholder og truse: ”For naturligvis har sport og gymnastik holdt hendes legeme slankt og spændstig.” (HjVel 1928, 11(33), 7). Ønsket om å være moderne slank og spenstig synes å ha vært enerådende, også eldre kvinner forsøkte å følge denne moten:

Hvorfor skal vi ”falde av” jevnt og sikkert alt naar vi har naad de 30? Hvorfor skal vi bære paa fettposer paa hofterne og faa hake i dobbelt format. Væk med dem! [...]. De gamle madamer paa 40 aar boner sine gulver, ligger paa fire og gnir hele spise-stuen, bare for selv at bli magre. Og 50-aaringerne tar forsigtig 10 minutters morgen-øvelser efter ”Urd”. (Urd 1921, 25(2), 23).

Artikkelens overskrift uttrykte tidens kroppsideal kort og effektivt: *Ungdom, legemsøvelse og skjønnhet*.

Britta Berner var mer skeptisk og advarte i artikkelen *Den slanke linje* mot ”det uniforme slankhetstyrani” som ikke tok hensyn til at kvinnekroppen kom i mange former og størrelser: ”Jeg personlig kjender damer i alle aldre, som hver morgen ruller sig selv rundt paa gulvtæppet i minst tyve minutter og sluker støv for sin ”slankhets” skyld.” (Urd 1926, 30(26), 373-375). For Berner var sunnhet den viktigste forutsetningen for skjønnhet: ”[...] den kvinde, som ødelægger sin sundhet for et motelunes skyld, kan kanskje komme tidsnok til at bli ”moderne[”], – men skjønn kan hun under ingen omstændighet bli.” (Urd 1926, 30(26), 373-375). Berner var likevel ikke blind for den nye motens krav til kvinnekroppen: ”I en tid da damernes kjoler knapt naar til knærne, og selv bestemødrene ikke lar sig avholde fra at vise sine ben slik som Vorherre nu engang har skapt dem, er synet av alle disse kvindelige ”undersaatte” ikke noen ublandet skjønnhetsnydelse.” (Urd 1927, 31(5), 77). Løsningen var i følge Berner muskeldannende gymnastikk, fetekur eller massasje.

Skepsisen mot slanking for motens skyld synes å ha løpt sammen med tanken om at kvinner burde unngå fysiske anstrengelser. Mange av artiklene vektla en middelvei. Ikke overdreven trening, men heller ikke et stillesittende liv. Sport var et ungdomsfenomen, for voksne kvinner var det moderat mosjon som ble fremholdt som ideelt. En populær løsning var morgengymnastikk i kombinasjon med hyppige spaserturer, eventuelt også hus- eller hagearbeid (HjVel 1927, 10(31), 8, 10; Allers 1928, 52(48), 46). Noen anbefalte et høyere tempo, og pekte slik sett fremover mot 1970- og 1980-tallets store joggebølge:

Naar nu dette [morgengymnastikken] suppleres med en god lang tur hver dag i saa nær springmarsjfart, som hensynet til det paa gaten passende tempo for en dame forlanger,

hvis man er nødt til at færdes i byen. Selvfølgelig er det bedst, om man kan springe utover en vei – er resultatet som sagt ufeilbarlig. (HjVel 1928, 11(42), 7-8).

Bladene ga ikke flere omtaler av denne art, så det spørres om anbefalingen fikk fotfeste, selv om det var på denne tiden at stadig flere kvinner deltok i friidrett, marsj- og løpsøvelser.

Ønsket om moderasjon og diskresjon kan forklare hjemmegymnastikkens popularitet. Dette var en privat aktivitet som var anbefalt av medisinske rådgivere og skribenter i bladene. Man var sunn og moderne, samtidig som man unngikk anklager om forfengelighet eller upassende fremferd for en dame. Den samme effekten hadde spaseraturen. Spaserdrakter var gjengangere i bladene og de ble stadig mer praktiske og sportslige. Å spasere var i tråd med dr. Torgersens anbefaling om moderat mosjon i friluft. Å gå til og fra butikk og arbeid ble den perfekte treningsformen for modne kvinner. Dermed var det mulig å mosjonere uten at man risikerte å bli anklaget for å overdrive og være ukvinnelig, i tillegg sparte man trikkepenger. Petiten ”Spaser!” fra 1928 er et godt uttrykk for dette synet. Her diskuterte en gruppe venninner i moden alder ulike måter å slanke seg på og gymnastikk, massasje og saltvannsbad ble nevnt. Overraskelsen var stor da Nini som ble beundret for sitt friske utseende og ungdommelige figur sa: ”Jeg bare spaserer jeg, [...]”. Venninnene lot seg inspirere til å gå hjem i stedet for å ta bussen: ”Alle spaserte de og var i straalende humør. Og hver og en gjorde vist op med sig selv, at kunde maalet: en mindre fyldig figur og et bedre almenbefindende opnaaes ved daglig spasing, ja da skulde der spaseres. Begynd!” (Urd 1928, 32(9), 141).

Å gå kombinerte kravet om moderat trening med idealene om å oppføre seg etter sin alder. Det ble dermed en sosialt akseptert form for mosjon for tidens godt voksne damer. Men som det nevnes i petiten var det ikke bare trening som kunne føre til en slankere kropp. Tiden hadde også et stort fokus på slankekurer og dietter, selv om dette ble sett på som en mer problematisk løsning:

Ibsens ikke ubekjendte ord ”etter skjønnhet hungrer tiden”, har nu en aktualitet som den gamle mester ikke hadde drømt om. Tiden – eller rettere: tidens kvinder – har optat hans ord i den allermest bokstavelige betydning, og *hungrer* sig virkelig til det ideal som nu opfylder skjønnhetsbegrepet. [...].

Vel – selvfølgelig skal jeg medgi at al overdrivelse eller rettere i dette tilfælde underdrivelse er av det onde. [...]. For litet og for meget fordærver alt. Men sikkert er det, at i dette tilfælde fordærver ”for meget” *mest*. For meget fett gjør et menneske uskikket til det daglige livs arbeide – gjør det uoplagt til al anstrengelse av baade fysisk og psykisk art. [...]. Vi merker hurtig hvor meget lettere og arbeidsoplagte vi føler os, nar vi blir av med en del av vor overflødighet. [...].(HjVel 1928, 11(42), 7-8).

Dette sitatet fra *Du er veiet og ---* (1928) av "Rex" vitner om en tendens som lenge hadde vært tydelig, ihvertfall i damebladene: slanking var blitt vanlig også blant folk som ikke var svært overvektige. Kritikken mot overdreven slanking ble likevel dempet gjennom å understreke at selv om det ikke var ønskelig å være for tynn, var det verre å være for tykk. For å være opplagt og sunn burde man derfor prøve å finne idealvekten. At dette var en problemstilling som opptok leserne vitner leserinnlegg og artikler om.

Selv om mosjon ble fremstilt som den foretrukne måten å gå ned i vekt på, kom det også stadig flere artikler om kosthold og slankekurer. I 1915 tok Carl Stoltenberg opp fedme i sin faste spalte i *Urd*. Han konstaterte at "Fra Nordkap til Lindesnæs er der i den senere tid strømmet ind brev til "Urd" med lidelsesfulde rop fra *tykke damer* om hjelp til at *bli tynde*." (Urd 1915, 19(10), upag.). Stoltenberg konstaterte at en jevn reduksjon i matinntaket var den beste løsningen, helst sammen med "megen legemlig bevægelse" som gymnastikk, sport og arbeide. (Urd 1915, 19(10), upag.). *Urds* anbefaling i 1922 var å unngå søtsaker og være forsiktig med karbohydrater. I tillegg burde man bevege seg i minst 2 timer hver dag, og redusere matinntaket: "Spis *litt* mindre for hver dag saa vil De snart ha vænnet Dem til at trænge mindre og føle Dem lettere og glaere tilsinds." (Urd 1922, 26(17), 238). Brita Berner fremholdt helseaspektet da hun veiledet i ulike former for slankekurer i artikkelen *Fornuftig avmagring* (Urd 1926, 30(37), 533). Artikkelen fikk raskt en oppfølger, *Endnu engang: Fornuftig avmagring*, der Berner konstaterte at den første artikkelen hadde ført til en rekke brev fra lesere. Hun så seg derfor nødt til å oppklare usikkerheter og fremholdt samtidig at en moderat livsstil gjorde slankekurer unødvendige (Urd 1926, 30(42), 612-613). Moderasjon ble jevnlig presentert som den foretrukne løsningen på hvordan å sikre "[...] bevarelsen eller opnaelsen av en ungdommelig og pen figur." (Allers 1924, 48(13), 26). I 1923 kommenterte *Urd* hvordan den slanke moten førte til at folk betalte for å slanke seg samtidig som høy inflasjon hadde ført til matmangel og sult i Tyskland. Bladets råd var å droppe sanatoriene, sulte seg hjemme og heller sende pengene til Tyskland (Urd 1923, 27(46), 612).

På midten av 1920-tallet økte mengden slankestoff, fulgt av advarslene mot overdrivelser og skadelig virkning. *Urd* beskrev kvinner som overdrev slanking av motehensyn: "Garçon-typen har været den ideelle. Og for at opnaa dette har kvinderne gjort de største ofre hvad spisingen angaar. Resultatet er blit at mange, særlig de unge, er blit underernært og bleksotige." (Urd 1925, 29(16), 229). Ifølge artikkelen førte det slanke idealet også til at "naive sjæle" kjøpte "avmagringsbelter" og -brystholdere i gummi (Urd 1925, 29(16), 229).

Bleksott (klorose) var kjent som en korsettrelatert sykdom (Dedichen 1961), og det var neppe tilfeldig at kvinner som overdrev slanking ble omtalt som ”bleksottige”. I *Hjemmenes Vel* ble de franske badstedenes typiske motedame fremstilt slik: “[...] i det aaletrange litt længere aftentoilette, [...], fremhæver hun først rigtig sin i forsagelse tilkjæmpede slankhet.” (HjVel 1924, 7(31), 7). Iveren etter å følge moten fikk et preg av dumhet, tydeligst var *Urds* kommentarspalte i februar 1925:

Skjønnhet i ære! men skjønnhet er identisk med sundhet, med det som er ekte naturlig, med stil. Men naar en kvinde sulter til hun blir som et benrangel, og paadrar sig alle slags sygdomme som tuberkulose, anemi, nervøsitet; [...] naar hun klær sig og danner sit legeme ikke efter de skjønne, enkle linjer som naturen og ens egen skjønnhetsans tilsier en, men efter et [sic] hvilketsomhelst modejournal, da er hun med respekt at melde en gaas og ikke det skjønnhetsideal av en kvinde hun gjerne vil være. (Urd 1925, 29(7), 98).

Naturen ble en garantisk for sunnhet og dermed også skjønnhet, samtidig som at bladenes mange understreking av dette idealet vitner om at mange valgte å bruke ”unaturlige” metoder for å oppnå den rette kroppsfasongen.

Det kunne være vanskelig å unngå overdrivelser for en moteglad dame, og de som falt utenfor idealet fikk stadige påminnelser om at deres figur ikke var den foretrukne: ”Mannequinerne ernæres fremdeles ved gjennemtrenk. Talen om at hoftene skulde komme tilbake var bare sladder.” (Urd 1930, 34(20), 317). Sitatet gjenspeiler bladenes ambivalente holdning til kroppsidealet: man ønsket å være moderne, men ikke på bekostning av sosiale normer. Kvinnen som lot moten gå foran helsen var tåpelig, disiplin var bare beundringsverdig når den ikke brøt med etablerte normer for god smak og sunn fornuft. Den avmagrede og hungrende motedamen sto i skarp kontrast til den ”naturlige” skjønnheten som mosjonerte, levde enkelt og var fornuftig påkledd. De overvektige var likevel mest ”fordærvet”. Tvetydigheten i idealet blir svært synlig når man sammenligner skjønnhetsartiklene med sportsmoteartiklene. Artiklene vektla at skibukser kun burde brukes av slanke kvinner, det var ikke nok å være veltrent så lenge man var bredere over baken enn det moten tilsa. Skjønnhetsartiklene formidler derimot et ideal der treningen dannet grunnlag for et kroppsideal som var slankt, men ikke for tynt. Kvinnene måtte finne en balansegang mellom krav om å være veltrent, men ikke for muskuløs, og slank, men ikke tynn. Da oppnådde man damebladenes ideelle ”naturlige” skjønnhet. At denne skjønnheten innebar bruken av ”unaturlige” midler tydeliggjøres ytterligere dersom man ser nærmere på de moderne kvinnenens ansikter.

9. Kosmetikk og skjønnhetspleie

Den [moderne skjønnhetspleie] er til dels innbefattet i hvad vi forstår med moderne personlig hygiene: bad, mosjon og friluftsliv, men der også en påtagelig utvikling av skjønnhetspleiens mer raffinerte og kunstige former: den nye permanentkrølling, sterkt øket forbruk av cremer, pudder, sminke, lebestift, parfymen, pomader og andre kosmetiske midler. En så utstrakt bruk av disse skjønnhetsmidler som en hvilken som helst dame av gjennomsnittet gjør idag, vilde for 14-15 år siden blitt betraktet som upassende, lettsindig og rent ut demimondent. Før kunde nok en virkelig "dame" ta en liten omgang med pudderkvasten i all diskresjon for ikke å bli for blank på nesen, men rouge, øienbrynsverte, lebestift og lignende remedier blev stort sett betraktet som syndens attributter, et tegn på lettsinn og parisisk frivolitet. (Christensen 1933:168).

Som dette sitatet fra Chr. A. R. Christensen viser, var mellomkrigstidens definisjon av skjønnhet sammensatt. Skjønnhet var ikke bare synonymt med sunnhet, det var også en egenskap som i stadig større grad kunne oppnås ved å ta i bruk tidens nye og forbedrede skjønnhetsmidler. Særlig kvinnenens ansikt vitnet om denne endringen. Såpe og hudkrem ble supplert med sminke. Stadig flere kvinner sminket seg, og de brukte flere typer sminke enn tidligere. Men også kroppen ble preget av den moderne skjønnhetspleien. I perioden 1910-1930 ble hårfjerningsmidler og deodoranter forsøkt etablert som en selvsagt del av skjønnhetspleien. Mange av dagens internasjonale kosmetikkmerker ble introdusert på 1920-tallet (Angeloglou 1970:120), og det begynte å bli vanlig med egne skjønnhetsspalter i damebladene (Black 2004:31). Det var særlig yngre kvinner som tok i bruk de nye midlene. Ved å bruke egentjente penger på tidens moteprodukter brøt de med etablerte oppfatninger om kvinnelighet og dannelse (Myrvang 2004b:138). Denne tendensen gjenspeiles både i artikler og annonser. Tegninger av unge, vakre kvinner solgte ikke lenger bare kasseroller, margarin og såpe – de reklamerte også for hudkremer, hårfjerningsmidler og deodoranter. Artikler som ga råd om valg og bruk av midler kom stadig hyppigere. Skjønnhetspleien var likevel ikke kun et ungdomsfenomen, den ble også fremstilt som en medhjelper i jakten på ungdommelighet.

"Skjønnhet gir lykke, Parba gir skjønnhet!"

Såpe hadde lenge figurert i annonsebilagene, og det ble fremholdt at de ikke bare vasket rent, men også pleiet huden. Lilleborg oppfordret: "La Lilleborg's [sic] Royal gjøre Deres hud vakrere." (Allers 1927, 51(16), 43). Andre typer hudpleie var senere ute, men fra midten av 1920-tallet økte annonsemengdene betraktelig, og det var hudkremene som dominerte.

"Fedora" som "[...] beskytter huden og forskjønner teinten." (Allers 1927, 51(17), 43), og Sterling Cosmetic spurte: "Er De så pen som De ønsker å være? En vakker hud er en kvinnes

største charme.” (Urd 1929, 33(25), upag.). Tydeligst var nok reklamene for Barnengens ”Parba”: ”Det er ikke forfængelighet at pleie sin skjønnhet, det er plikt!” (Allers 1927, 51(7), 43; Urd 1927, 31(27), 431) (Fig. 24-25). ”Parba” var et komplett skjønnhetssystem med ansiktsvask, nattkrem og dagkrem. Slagordet understreket de økte kravene til kvinners utseende, samtidig som det bidro til å nedtone preget av forfængelighet.

Reklamenes fokus på huden og hudens farge, trakk veksler på en etablert skjønnhetspraksis. Viktoriatidens kvinner kunne ikke bruke sminke dersom de ville bli oppfattet som anstendige, idealet var en ”naturlig” skjønnhet som reflekterte hennes uskyldighet og ømhet. Sminke ble oppfattet som en maske som kunne skjule alder, deformiteter eller sykdomstegn. En sminket kvinne var en kvinne som hadde noe å skjule (Söderberg 2001:29). Det var derimot populært og akseptabelt for kvinner flest å bruke midler som skulle gi vakrere hud uten å dekke den til (Black 2004:23). Det er dette skillet mellom natur og kultur, sant og falskt som kommer til uttrykk i annonsen for Colgates hudkremer:

Gi Deres teint en chance.

Colgates hudkremer er ingen tryllemidler. Like så lite som noen annen krem kan de gi Dem en skjønnhet De ikke har. Men om De med skjønnhet mener en frisk, hvit og smidig hud, da kan Colgate hjelpe Dem. [...]. Om dagen brukes Colgates Vanishing Cream, som er et ypperlig underlag for pudder og som hindrer støv og smuss i å trenge inn og tilstoppe porene. (Urd 1929, 33(jul/51) upag.) (Fig. 26).

Annonsen ble fulgt av en stor illustrasjon i art deco-stil av en ung og vakker kvinne. Som i viktoriatiden skulle også 1920-tallets kvinner tilsynelatende kun forbedre sitt utseende, ikke omskape det fullstendig. Reklamen antydte også at skjønnhet var tilgjengelig uansett ansiktstrekk, fordi den definerte skjønnhet som frisk, hvit og smidig hud. Gjennom forbruk av kremer ble man vakker på en ”naturlig” måte. Bruken av sminke var økende, men likevel omdiskutert. Å reklamere for produkter som forsterket og forbedret medfødte egenskaper på en måte som ikke fremsto som malt, bidro til å gi skjønnhetsproduktene legitimering som en viktig del av tidens jakt på sunnhet og skjønnhet. Colgate-annonsen viser likevel at pudder var blitt vanlig, det var et salgsargument at kremene var gode som underlag for pudder. Allerede i 1920 var bruk av pudder blitt akseptert selv for modne kvinner (Cristensen 1933:5-6). Det var likevel langt færre reklamer for pudder, enn for kremer.

I tillegg til å bygge på viktorianske ideer om sminke som unaturlig, understreket reklamene den nye koblingen mellom sport, sunnhet og skjønnhet. Kosmetikkannonsenes favoritt var den moderne kvinnen med sotete øyne og bøttehatt, men sportspiken var også svært populær.

Reklamene for Nivea-krem var rettet mot aktive kvinner og illustrasjonene viste den moderne unge kvinne på skøyter (Urd 1930, 34(5), 81) (Fig. 27), ski (Urd 1930, 34(7), 113) og i badedrakt (Urd 1929, 33(24), upag.). Nivea-piken var en naturlig og sporty skjønnhet: ”Også i overskyet vær. Nivea-creme. Og så ut i det fri! Til sport! Til spill! Det gir en frisk hud og en vakker brun teint.” (Urd 1930, 34(25), upag.) (Fig. 28). Parba understreket at deres varer ikke bare var for den moderne motedamen, også sportskvinnene burde bruke Parba: ”Norsk pike, frisk og sund. Herdet og veltrenet og uten engstelse for vær og klima. [...]. Ved Parba-preparatens hjelp holder hun huden myk og frisk i allslags vær.” (Urd 1930, 34(12), upag.) (Fig. 29). Bruken av kosmetiske produkter ble beskrevet som en viktig del av sportsutøvelsen. Nivea-krem var ikke forfengelig, den var en nyttig turkamerat og en garantist for at sunn sportslighet innebar skjønnhet. Uten krem kunne huden bli skadet av vær og sol og bli mindre frisk og myk. Mosjon måtte suppleres av skjønnhetsmidler, kulturen garanterte at naturen kom til sin rett.

Denne dobbeltheten blir særlig tydelig i de nye midlene for kroppssleie som dukket opp på bladens annonsesider i løpet av 1920-tallet. Et av de disse var hårfjerningskremen. I 1924 understreket en annonse for kjemisk hårfjerning at mekanisk hårfjerning lenge hadde vært en del av forfengelige kvinners skjønnhetsprogram (Allers 1924, 48(14), 29). Få år senere vitnet en omfattende reklamekrig mellom ”Veet” og ”Taky” om at markedet for hårfjerningsmidler var verd kjempe for, også i Norge. Veet understreket at den hårløse damen var ”lekker” (Allers 1925, 49(44), 41) (Fig. 30), mens Danseren Harry Pilcer utdypet hva en kvinne uten Taky-krem risikerte: ”En dame er ikke helt skjønn hvis hun har haar i ansiktet, paa hals, armer eller ben.” (Allers 1927, 51(21), 47). For å leve opp til den erfarne og berømte mannens skjønnhetskrav måtte synlige hår fjernes. Det nyttet ikke å forsøke å skjule hårene, senere samme år spurte Taky: ”Haar og dun paa benene som ofte ses tvers igjennem strømperne. Har De lagt merke til, hvorledes dette skjemma selv den vakreste dame?” (Allers 1927, 51(38), 39) (Fig. 31). Enda større fokus hadde armhulene – mange annonser viste en kvinne med løftede armer og hårløse armhuler. Veet lovet at: ”Damer som danser, som bader, som spiller tennis, ja i grunden alle damer, vil finde VEET en hurtig, behagelig og tilfredsstillende løsning paa det vanskelige spørsmåal, fjernelsen av overflødig haar.” (Allers 1927, 51(42), 47). Hårfjerning var dermed ikke bare nødvendig til kveldsbruk, også den sportende dame måtte tenke på slikt når hun var iført ermeløs tenniskjole (Allers 1926, 50(22), 39) (Fig. 32) eller badedrakt (Allers 1926, 50(50), 39) (Fig. 33). Hårløse armhuler ble knyttet opp til hygiene, det var ikke tilfeldig at reklamene understreket at Veet *vasket* vekk overflødig hår

(Allers 1930, 54(19), 45) (Fig. 34). En ledigere mote som viste mer kropp enn tidligere førte slik til at friheten ble strammet inn på andre områder. Bladenes artikler snakker lite om å fjerne kroppshår, men tid om annen nevnes ansiktshår. I 1919 advarte *Hjemmenes Vel* mot hår på overleppen og i artikkelen ga en medarbeider i bladet oppskrift på hårfjerning med voks. (HjVel 1919, 2(42), 552).

Armhulene fikk stor oppmerksomhet på denne tiden, også lukt måtte nå unngås. På 1800-tallet begynte det britiske borgerskapet å markere avstand til arbeiderklassen gjennom å tilstrebe en luktfri kropp og tilværelse (Classen, Howes & Synnott 1994:83). Britiske deodorantreklamer i mellomkrigstiden brukte en lett form for paranoia som salgargument: Lukt kunne ikke sees i speilet, det var derfor best å være føre var (Classen, Howes & Synnott 1994:183). På slutten av 1920-tallet ble det reklamert hyppig for deodorantmerket "Odorono" i *Urd*. Ordlyden vektla at produktet ga frihet: "En bekymring mindre. Større frihet[,] flere muligheter. Ingen kan nekte at ubehagelig lukt virker mere frastøtende enn noget annet. Odorono betyr derfor en bekymring mindre for alle som før led av ubehagelig fuktighet under armene." (Urd 1929, 33(21), upag) (Fig. 35). Det ble tydelig at: "Under armene er det svake punkt [...]" (Urd 1929, 33(27), upag.). For de som ikke følte seg truffet av annonsene kom følgende formaning: ""Den plage har jeg da sloppet" mener De selv – men er nu det så sikkert? En dame må nutildags være uangrikelig velpleiet. Men når nu alle er mere eller mindre tilbøielig til transpirations-odeur i armhulen? Vann og sepe nytter ikke." (Urd 1930, 34(23), upag.). Annonsen understreket at folk flest svettet, dermed burde man sikre seg med "Odorono" selv om man ikke merket svettlukten selv. Britta Berner tok også opp spørsmålet. I *Generende transpiration. Et par raad i sommervarmen* (1927) påpekte Berner at svetting var naturlig, men hadde sosiale følger: "[...] den sterke svedutsondring er et minus der i givet tilfælde kan virke hemmende paa vedkommendes selskabelige og sociale karriere." (Urd 1927, 31(33), 524, 526). Hun trakk frem svettelukt fra kvinners armhuler som spesielt problematisk, og understreket faren for at kvinnen ikke merket det selv. I så måte gjenspeilte Berner "Odorono"-reklamene, også hun understreket behovet for å være føre var. Selv om det å svette var naturlig, hadde svettelukten blitt et problem i en tid som idoliserte "naturlig" skjønnhet.

Bladene gjenspeiler fremveksten av en profesjonell kosmetikkbransje. Oppskrifter på hjemmelaget kosmetikk ble erstattet av reklame for etablerte merker. Utvalget økte også, det var ikke lenger nok med såpe og 100 tak med hårbørsten. Dette vitner pakkelisten i artikkelen

Så går vi over sjø og land - - - (1929) om. Til en "rasjonell skjønnhetspleie" trengtes blant annet følgende:

En fet, rensende krem til å fjerne dagens støv og absorberende bløte papirservietter til å tørre den av med. Pudder (rouge og lebestift?). Ansiktsvann til å lukke porene og friske huden. En god dagkrem. Dessuten trenger du: Bomull. Talkum. Barberapparat eller en depilatoire. Odorono. Uunværlig. Tandbørster og pasta. Vaskekluter. Såpe for hårdt vann. Middel mot solbrenthet. " (Urd 1929, 33(28), 447-448).

Pakkelisten er svært lik en moderne liste, og har de fleste av dagens "nødvendigheter" med: hudpleie, sminke, hårfjerningsmidler, deodorant, tannbørste og solkrem. Listen har preg av luksus, artikkelens undertittel er "Juan-les-Pins i juni.". Det var nok de færreste av leserne som i 1929 dro til den franske riviera. Likevel fikk mange av de nevnte produktene et gjennomslag som nødvendighetsartikler i løpet av perioden, importen og forbruket av kosmetikk ble fordoblet fra 1920 til 1933 (Christensen 1933:168). En gjennomgang av norsk handelsstatistikk viser en stadig økning i posten for "Pomade og sminke" (fra 1925 "Pomade, sminke og tannpasta m.v."). I 1910 ble det importert 5921 kilo, i 1915 12178 kilo, i 1920 36591 kilo, i 1925 42750 kilo og i 1930 72058 kilo (*Norges handel 1910-1930*). I en periode med store svingninger i kjøpekraften, økte importen av kosmetikk kraftig. Selv om sminke var omdiskutert i mellomkrigstiden, ikke minst utenfor byene, var leppestift, pudder og deodorant blitt vanlig i 1940-årene (Nielsen & Rudberg 2006:246). Bladenes artikler viser at bruken av sminke ble stadig mer uproblematisk i tidsrommet 1910-1930, samtidig som de bidro til dette gjennom å omtale sminke i positive vendinger.

"Hvorfor ikke dekke mulige mangler ...?"

Kun faa finder nu om stunder et friskt, saapeskuret ansigt med et par venlige øine attraaværdig. Men hvis det samme ansigt dækkes av et diskret pudderlag, faar litt sort farve paa de hvite bryn og vipper og mundens linjer trukket svagt op med rødt – da er det straks, om ikke vakkert, saa dog "interessant". Og hvorfor ikke? Hvorfor ikke dekke mulige mangler og fremhæve mulige fortrin paa en lempelig og smagfuld maate? Der er en milevid forskjel paa det med delikatesse soignerte ansigt og det uhyggelige produkt av last og unatur, vi vel alle en og anden har møtt: De hvit-sminkede kinder, belladonnaøinene under blaa laak med vipper sammenklæbet av sort kosmetik og munden som en blodig flænge i det hvite. (HjVel 1923, 6(jul), 3-5)

Denne betraktningen kom i artikkelen *Den moderne Eva og hendes vaaben* av "Iben". Hun var ikke fremmed for sminke, og fremholdt at et ansikt sminket på rett måte kunne forskjønne. Det var likevel ikke et mål å skjule vennlige øyne, kun få dem til å bli mer interessante. Skjønnhetsrådene i bladene viser at det var vanligere med pudder enn det annonsemateriellet

indikerer. Sminke var ikke lenger ensbetydende med et lastefullt liv. Brukt på rett måte kunne den forsterke og forbedre den naturlige skjønnheten. Å bruke kosmetikk var å realisere sitt potensial.

I følge bladene ble sminke vanlig i alle sosiale lag i løpet av 1920-tallet: ”Om fabrikkpiken eller arbeiderhustruen har aldrig saa litet at rutte med, har hun litt tilovers til kosmetiske toiletgjenstande, som saa at si er nødvendig for at ansees for at være velsoignert.” (HjVel 1924, 7(4), 7-8). Sminke var en del av kroppspleien, det daglige toalettet, og ikke et utslag av forfengelig og umoralsk pyntetrang. Forfatteren understreket at selv om en kvinne var klok, begavet og prektig måtte hun også kunne kle seg og frisere håret, hvis ikke ville hun bli ”[...] ubehagelig distancert av det mest ubetydelige, innskærkede lille væsen med pariserklær og chic frisyre.” (HjVel 1924, 7(4), 7-8). De nye mulighetene innebar også nye farer. M. A. K. i *Urd* fokuserte likevel mest på mulighetene. I artikkelen *Den grimme elling* (1928) ble det understreket hvordan rett bruk av sminke kunne forskjønne et mindre pent ansikt (Urd 1928, 32(31), 474). Her var det kosmetikkens demokratiserende egenskaper som sto i fokus; med sminke kunne den stygge andungen forvandles til en vakker svane. Sminke var også vanlig i følge ”S. K.”. Hun konstaterte i artikkelen *Hvad den moderne skjønnhetspleie kan utrette at*: ”Som før nævnt blomstrer sminken paa alle kinder.” (HjVel 1924, 7(4), 7-8).

Artiklene vektla diskresjon og måtehold i omgangen med sminke og det ble understreket at feil bruk så unaturlig og stygt ut. *Urds* Jeanette Storm konstaterte i 1924 at fransk kosmetikk var en viktig del av ”toilettehusholdningen”, for å hjelpe med å bedre utseende på en ”[...] diskret og smagfuld maate, [...]” (Urd 1924, 28(10), 143). Som med klær, mosjon og diett var det selvbeherskelse som var garantien for et vellykket resultat. Noen år senere gjentok hun behovet for moderasjon da hun refererte til moten med å barbere øyenbrynene og tegne dem opp med en tynn blyantstrek: ”Det kan se pikant ut, men jeg tror, vi bør holde os i skindet.” (Urd 1927, 31(23), 365, 367). Britta Berner understreket at: ”[...] et par altfor tydelig malte øyenbryn kan gjøre selv det mest indtagende ansikt latterlig.” (Urd 1927, 31(3), 46, 48). Flere artikler understreket spesifikt faren ved å bruke for mye sminke når man var gammel. ”Ching-Chong” skrev om pudder og sminke: ”Der er gamle damer som bruker det, men det er næsten i alle tilfælder avskrækkende.” (HjVel 1927, 10(23), 4, 10). Hun fremholdt oppfriskende profesjonell ansiktsmassasje som et velegnet alternativ. Mer malerisk var skribenten ”Sfinx” i sin beskrivelse av eldre kvinners sminkebruk:

I en parfymeforretning stod forleden en bedaget dame paa trekvart aarhundre foran speilet og prøvde læbestift, - i høire haanden hadde hun en blodrød en, i venstre en av de næsten sorte som brukes av filmstjerner. Hun strøk en kraftig mørk strek på underlæben og en blodrød paa overlæben, aapnet munden litt og smilte til sig selv med en to-tre rader blændende blaahvite perletænder – hun mindet om eventyrheksen som spiste smaabarn. (HjVel 1928, 11(18), 10).

Som med påkledning var det viktig å ikke overdrive, faren for å vekke latter eller forferdelse var alltid til stede. Og størst risiko løp de godt voksne kvinnene.

Følgende råd kom i den første av tre artikler om skjønnhetspleie for modne kvinner med tittelen *Middelaldrende!*:

Det bedste en kvinde mellem firti og seksti kan gjøre er at se tingen i øinene: hun er ikke længere ung, men hun kan ved hjælp av en [sic] fornuftig levevis, en omhyggelig legemspleie og – en god del resignation bevare sit legeme friskt og sundt, sit ansigt tiltrækkende, sit sind ungt – kort sagt bevare sin kvindelige charme helt ut i alderdommen. (HjVel 1927, 10(30), 8)

Forfatteren påpekte at mange kvinner jaget kritikkløst etter ungdom. Det var usunt og ufornuftig å danse ”nætter igjennem” og delta på lange anstrengende skiturer og ”fly omkap” med sine voksne barn på tennisbanen. Det var heller ikke ønskelig å bruke allverdens piller, remedier og skjønnhetsintitutter for å se ung ut: ”Som regel møtes ”den gamle kokette” kun med spot og latter [...]!” (HjVel 1927, 10(30), 8). All skjønnhetspleie var likevel ikke uegnet for modne kvinner. Britta Berner ga også en utførlig innføring i hudpleie og bruk av sminke, farging av hår og gymnastikk i den før nevnte artikkelserien *Ungdom, sundhet, skjønnhet* (Urd 1927, 31(2), 27-28; Urd 1927, 31(3), 46, 48; Urd 1927, 31(4), 62; Urd 1927, 31(5), 77). Berners sminketips var omfattende og hun tok for seg leppestift, øyenbrynsstift, vippefarge og pudder. For de som følte at sminke, trening og et sunt levesett ikke var nok, fantes sterkere lut. Et av de mer ekstreme utslagene av tidens økte interesse for skjønnhetspleie var fremveksten av kosmetisk kirurgi.

”Ingen som ikke selv vil behøver nu at være styg længere.”

Hittil har vi været vant til at der eksisterte baade pene, mindre pene og stygge mennesker. [...]. Dette er det nu slut med. Den moderne skjønnhetspleie er i rask utvikling og der fremstaar stadig nye specialister paa omraadet – den ene mer vidunderlig end den anden. At der gik an aa fuske naturen litt i haandverket med hensyn til rynker, føflekker, fedme og magerhet samt skifte haarfarge efter aarstid er en kjendt og gammel affære. Det er nok ganske anderledes epokegjørende opfindelser som er foregaaet i skjønnhetspleiens verden. Ingen som ikke selv vil behøver nu at være styg længere. Damer som starter med alle mulige diskvalifikationer som styg næse

eller hodeform, for tynde eller ingen øienbryn, tykke ankler, stritt haar m.m. kan omskapes til skjønheter. (HjVel 1924, 7(4), 7-8)

Dette skriver S.K. i artikkelen *Hvad den moderne Skjønhetspleie kan utrette* som sto på trykk i *Hjemmenes Vel* i 1924. S.K. henviste til innretninger som "[...] sætter form paa platfot, tar væk hængekinder og dobbelthake samt forbedrer næsens fasong [...]", og konstaterte at dersom dette ikke hjalp kunne man oppsøke "[...] en av de saakaldte "plastiske" specialister, hvorav der findes mange i utlandet og som ommodellerer hode og ansigt efter smag og ønske." (HjVel 1924, 7(4), 7-8). Urds faste motekorrespondent i København, Jeanette Storm, kommenterte i artikkelen *Pariserinden og vi: Hud og haar* det økende tilbudet av kirurgiske løsninger for å få et vakrere utseende, og nevnte parafinvoksbehandling, ansiktsløfting og kjemisk peeling (Urd 1924, 28(10), 143). Metodene nevnes også i de andre bladene. *Hjemmenes Vel* beskrev allerede i 1919 forfengelighetens pris da de omtalte to norske venninner i 40-årene som dro til København og fikk sprøytet inn parafinvoks i ansiktet for å fjerne rynker. Voksen smeltet og vandret i ansiktet da damene senere samme år fikk høy feber på grunn av spanskesyken (HjVel 1919, 2(42), 552). Resultatet var voksklumper på hals og nesetipp, og disse måtte fjernes kirurgisk. Damene hadde fått "vokskreft", en vanlig bivirkning etter at parafinvoksen ble populær etter 1900. I USA førte dette til at de fleste velansette legene hadde sluttet å tilby denne behandlingen i 1920 (Haiken 1997:22).

Parafinvoks beholdt sin popularitet noe lenger i Europa, Storm omtalte den i 1924 (Urd 1924, 28(10), 143). I 1927 var det derimot slutt, artikkelserien *Middelaldrende!* i *Hjemmenes Vel* beskrevet parafinvoks som "[...] et desperat middel, som kun gir en overfladisk og kortvarig effekt." (HjVel 1927, 10(31), 8, 10). Kosmetisk kirurgi fikk derimot positiv omtale i den samme artikkelen, og ble ansett som relevant også for det norske markedet. En omtale av Gyda Jessops skjønnhetssalong nevnte fru Jessops plan om utvidelse: "[...] med en klinik i skjønnhetskirurgi, hvor en kjendt Oslo-læge skal utføre den i utlandet saa bekjendte "lifting-operation" hvorved hele ansigtshuden løftes op [...]" (HjVel 1926, 9(33), 7, 10). Hvorvidt planene ble gjennomført nevnes ikke i noen av kildene, de forteller heller ikke om hvem den kjente Oslo-legen var. Siden klinikken ikke omtales i senere blader er det å anta at planene ikke ble realisert. I så fall var det ikke på grunn av manglende entusiasme i damebladene. I 1930 fremholdt Olga B. Christofersen kirurgiens fordeler: "Det er sannelig enestående at man faktisk kan bestemme sitt eget utseende!" (Urd 1930, 34(30), 477). Det ble i liten grad stilt spørsmål ved faren ved inngrepene, utover Britta Berners understreking av at de var som

operasjoner å regne og at lege derfor måtte konsulteres (Urd 1927, 31(3), 46, 48). I så måte var det betegnende når den ene av artiklene i serien *Middelaldrende!* avsluttet med å konstatere at: "[...] disse nye og delikate operationer har én feil: de koster *for* mange penge og er altsaa ikke tilgjengelige for enhver." (HjVel 1927, 10(31), 8, 10). Prisens differensierende virkning understrekes også i artikkelen *Den grimme elling* (1928) i *Urd*. Her konstateres det tørt at "Rike damer kan få utrettet det utrolige m.h.t. å rette skjeve neser, bleke sin hud etc. etc. men for oss almindelige mennesker stiller det sig litt anderledes." (Urd 1928, 32(31), 474). Skjønnhetsoperasjoner fremsto slik mer som en trøst om at løsninger fantes, enn som en reell løsning for majoriteten av leserne.

"Naturlig" skjønnhet

Et menneske, der ubehersket gir efter for enhver tilfældig lyst til tobak, alkohol, søte sager, frugale maaltider, "middagssøvn" paa alle døgnets tider, luner av enhver art, kan aldrig faa saa meget tak i sig selv, at der kan bli tale om en rationel legemspleie. Vil man se ut som et moderne menneske, maa man leve som et moderne menneske, - man maa ha selvdisciplin. Tidens løsen er netop: Ungdom, sundhet, skjønnhet; vil De vedbli at nyde livet som en "Bøflevemand" av den gamle skole eller som en nordisk efterligning av haremsdametypen, vil De ganske naturlig sakke bakut. (Urd 1927, 31(4), 62).

Sitatet er hentet fra Britta Berner, som oppsummerte den moderne skjønnhetsforståelsen i del 2 av *Ungdom, sundhet, skjønnhet. Legemspleiens smaa finesser*. Det nytelsesorienterte mennesket var en levning fra fortiden, nå var det selvbeherskelse som gjaldt. Selvdisciplin hadde lenge vært en viktig del av det borgerlige ideal både fysisk og psykisk, hos Berner ble det også et tegn på modernitet. *Allers* veiledet noen år før i *Hvordan den kvindelige figur bevares slank og spenstig* i sin faste spalte *Raadgiver for hus og hjem*. Det ble konstatert at: "Mange damer planter sig selv i fet jord og tilfører sit legeme altfor megen næring. Derav kommer svulmende former, tapet av elasticitet og bevægelighet. Vil man være god mot sin figur skal man indføre litt av spartanernes enkle og praktiske levevis." (Allers 1924, 48(13), 26). Løsningen var et enkelt kosthold, nok søvn, fem minutters morgengymnastikk samt daglige spaserturer. Slik ville man oppnå eller bevare en "ungdommelig og pen figur." (Allers 1924, 48(13), 26). Her ble disiplinen knyttet til et førmoderne og veletablert ideal for nøysomhet og selvbeherskelse: spartanerne. Klassiske forbilder hadde fremdeles en funksjon.

Selv om bladene oppmuntret leserne til å ta i bruk de nye mulighetene for å oppnå et moderne utseende som mosjon, kosmetikk og skjønnhetspleie bød på, var de likevel forankret i

tradisjonelle borgerlige verdier. Dette kommer tydelig frem i de artiklene og innleggene som kritiserte den moderne skjønnhetspleien. I 1920 hevdet *Hjemmenes Vel*: ”Her i Norge er vi begyndt at drive en del ”legemskultur” eller la os heller kalde det ”legemsdel” kultur. Vi manikurer og pedikurer, vi har hodemassage og ansigtsmassage og vi bruker ”skjønnhetsmidler” i massevis.” (HjVel 1920, 3(6), 73). Forfatteren konstaterte at dette kun var en erstatning for ”den egentlige legemskultur”, som besto av trening og en sunn livsstil (HjVel 1920, 3(6), 73). En leser skrev i *Hjemmenes Vel* i 1924 *Litt kontra den moderne skjønnhetspleie*. Hun mente at artiklene om moderne skjønnhetspleie var interessante, men fryktet at de ville ta lesernes oppmerksomhet bort fra bladets mer sosialt orienterte artikler. Hun stilte seg særlig negativ til bruken av kosmetiske midler for å motvirke effekten av aldring eller usunt levevis. Man burde fokuserte på indre kvaliteter, alderen innhentet en før eller siden uansett: ”Likesaagodt at resignere i tide og heller prøve at lægge vegt paa at forskjønne sit indre menneske, saa at en god, kjærlig og medfølende sjæl kan lyse ut av ens øine og kaste glans over rynker og andre aarenes merker.” (HjVel 1924, 7(16), 10). Det var likevel mulig ”ved naturlige midler” å ”vedlikeholde sit ytre”, og hun foreslo gymnastikk, kaldt vann, såpe, frisk luft, passe mosjon, enkelt levesett, nok søvn og fornuftig klesdrakt (HjVel 1924, 7(16), 10). Til tross for innskriverens bekymring, var de fleste artiklene ikke så langt unna hennes ståsted. Kosmetikk og skjønnhetspleie var kun et tillegg. En sunn sjel i et sunt legeme var utgangspunktet.

Lisa Monrad Johansen beklaget at norske kvinner hadde begynt å kopiere de franske damenes sminkebruk. Hun hevdet at den friske norske luften gjorde kinnene røde og øynene klare og spurte: ”Hvorfor bruke kunstige midler naar naturen selv besørger forskjønnelsen?” (Urd 1928, 32(18), 284). *Allers* faste spalte *Rådgiver for hus og hjem* understreket at: ”Skjønnheten fremkommer ikke ved å male lebene røde og pudre ansiktet, men ved at hver især pleier sin hud og sitt hår således at det bevares op gjennem årene.” (Allers 1929, 53(32), 42). ”Inger” rådet om skjønnhet i *Hjemmenes Vel* i 1926. I artikkelen *Hvad siger speilet?* hevdet hun: ”Det er de harmoniske refleksvirkninger mellem legeme og sjæl som skaper skjønnhet.” (HjVel 1926, 9(15), 4). Idealet fikk likevel et svært praktisk utslag i artikkelen da Inger spurte: ”Hvorledes skal da ansigtet og legemet kunde bli den klare tankes og det varme hjertes speil? Hvorledes opnaaes det tiltalende utseende som uvilkaarlig avvæbner en hver antipati og taler ens sak paa en langt mer vindende maate end nogen advokat.” (HjVel 1926, 9(15), 4). Hun avsluttet med følgende oppfordring: ”Skjønnhet er en tilfældig gave, men den indre skjønnhet kan ethvert menneske dyrke i sig og bringe i samklang med hele sit væsen, [...] denne levende

skjønnhet som er betinget av legemets og sjælens sundhet [...].” (HjVel 1926, 9(15), 4). En vakker sjel alene var ikke lenger nok, kun i harmoni med kroppen oppnådde man *levende* skjønnhet. Løsningen var ifølge forfatteren et sunt levesett med nok søvn, mosjon og passelig matinntak. Sminke burde man unngå, ihvertfall utenlandske merker fulle av kvikksølv. Da burde man heller bruke olivenolje, ”coldcreme” eller plantefett med sitrønsaft. Pudderet burde være rent rispudder (HjVel 1926, 9(15), 4). Det var tydeligvis vanskelig å unngå kosmetikken, selv for erklærte motstandere. Gjennom trening, livsstil og hygiene ville naturen komme til sin rett i et velpleid utseende, selv en naturlig skjønnhet krevde (kropp)s kultur.

Den påståtte unaturen i den ”moderne skjønnhetspleien” var for mange ikke verre enn metodene som ble brukt for å oppnå tidligere tiders skjønnhetsideal. I artikkelen *Den moderne Eva og hendes vaaben*, avviste ”Iben” klagerne ved å påpeke at ”hele vort civiliserte liv” var unaturlig, og at det var bedre at det kunstferdige kom som ”maling og sværte” enn som usunne og skadelige korsett (HjVel 1923, 6(jul), 3-5). For Iben var skjønnhetspleie og ideal uadskillelig fra klesmoten, og hun var ikke alene om dette synet. ”Ching-Chong” hevdet i *Hjemmenes Vel* at: ”Til den moderne dragt hører ogsaa pudder og sminke.” (HjVel 1927, 10(23), 4, 10). *Allers* understrekte samspillet mellom klær og utseende:

Hvad nytter vakre, velsydde kjoler, legante [sic] hatter, hansker og sko, når den som bærer dem ikke selv er på høide hermed i retning av det som kalles legemskultur med pleie av hår og hud. Å være velpleiet og soignert gir i det ydre uttrykk for noe av det som bor i det indre, og det er derfor enhver kvinnes plikt å strebe efter det. Hermed menes dog ikke dette å være sminket, for det kommer først i annen rekke og må foretaes med stor omhu og smak. Men det[,] det kommer an på er å prøve å få ens hår, hud og tenner, hender og føtter i tide underkastet den pleie og omhu som alene bevarer mot forfall. Tidens tann gnager ubarmhjertig! Det er nødvendig å være på sin post og ta op kampen før det er forsent. (*Allers* 1929, 53(32), 42).

Moteriktige klær kunne ikke veie opp for et upleid utseende, kun iherdig og målrettet innsats for kropp og helse kunne gi det fullkomment moderne utseendet. Sminke var et underordnet element som bare kunne forsterke effekten av kroppspanning. For å bruke de moderne klærne måtte kroppen og utseende stå i stil. Skjønnhetspleie var nødvendig for å gi den rette effekten. En umoderne, udisiplinert kropp ble ikke vakker av sminke og moteklær – fundamentet måtte være på plass. Moderasjon og selvbeherskelse var kriterier for et moderne utseende.

En annen type kritikk som hyppig ble fremmet var at det moderne kvinneidealet førte til en ensretting av kvinnes utseende. Også på dette området var Britta Berner aktiv. I *Sindets skjønnhetspleie* refererte hun en samtale med en av ”de store østerrikske psykiatikere”, som

beklaget seg over at alle mote-, sports-, film- og teatertidsskriftene viste bilder av kvinner som så tilnærmet like ut. Det snevre skjønnhetsidealet førte til et kjedelig og upersonlig utseende (Urd 1928, 32(13), 197-198). Dette var ikke nye toner fra Berner, i 1927 advarte hun mot at en ”altfor ensartet moderne kvindetype” førte til at den ”individuelle egenart” ble utvisket (Urd 1927, 31(5), 77). Olga Brodtkorb Christofersen understreket derimot den moderne skjønnhetspleiens demokratiske egenskaper: ”På dette tidspunkt i verdenshistorien kan vi alle bli skjønnheter hvis vi vil ta det strev som følger med det.” (Urd 1930, 34(30), 477). ”S.K.” hevdet det samme og refererte tidligere tiders forhold: ”De mindst begunstigede fikk trøste seg med at ”den er vakker som handler vakkert”, hvilket undertiden kunde være en mager nok trøst.” (HjVel 1924, 7(4), 7-8). Leserne var overveiende positive. *Hjemmenes Vel* startet en omtale av Connie Skaus skjønnhetsalong i 1925 slik: ”At dømme efter alle de spørsmåal som løper ind til bladet angaaende skjønnhetspleie maa denne være [et] meget aktuelt tema.” (HjVel 1925, 8(1), 8). Skjønnhetsmetodene som ble tilgjengelige og akseptert å bruke i tiårene etter 1900 ble oppfattet som nyttige. De demokratiserte skjønnheten og bidro til å gjøre det mulig å bevare et ungdommelig utseende lengst mulig, i en tid som idealiserte ungdom: ”Rigtignok er det et gammelt ord som sier noget saant som at: godhet bestaar, men skjønnhet forgaar. Imidlertid gjør den moderne skjønnhetspleie den sidste paastand tilskamme og faar skjønnheten til at vare næsten like længe som godheten.” (HjVel 1926, 9(33), 7,10).

Skjønnhetsbudskapet hadde tilsynelatende slått igjennom, ansiktet var hjertets speil. Det ble dermed viktig å sikre at skjønnheten varte like lenge som godheten. Økte muligheter for de mindre fagre ble ledsaget av økt sosialt press om å være, om ikke vakker, så i alle fall interessant. I bladene ble ungdom, skjønnhet og helse tilnærmet synonyme begrep, noe som åpnet for en økende moralisering overfor de som ikke levde opp til idealene. Dette kommer tydelig frem i Milly Berghs diskusjon med en parfymeriinneholder som hadde vært på innkjøpstur i Paris. Oslo-damene av 1926 ble beskrevet som ”Smidige og slanke og klarøiede. Med sikkerhet og grasiøst fotlag,[...]”, og årsaken var sporten. Parfymeriinneholderen var likevel ikke fornøyd med damenes utseende, de hadde dobbelthaker! Milly Berg konstaterte: ”Det med tvehake er en mangel paa skjønnhetssans – en slags ugudelighet ogsaa. Damerne vil spise sine mange smørbrød og kaker.” (HjVel 1926, 9(13-14), 5). Der man før hadde bekymret seg for de velpleide kvinnenenes moral, var det nå de kvinnene som ikke brukte alle tilgjengelige midler som ble refset. Utseende ble et bevis på at man hadde borgerlig måtehold.

10. Et borgerlig skjønnhetsideal

I tiårene rundt 1900 ble det stadig vanlig å vektlegge koblingen mellom sunnhet og skjønnhet. ”Legemspleie” skulle garantere helse, ungdommelighet og skjønnhet langt inn i alderdommen. Det ble ønskelig å mosjonere, og sport ble en anerkjent og akseptert aktivitet også for kvinner. Moteklær og sportsklær påvirket hverandre gjensidig i frembringelsen av mindre hemmende undertøy og klær. Hemmende og skadelige korsetter ble erstattet av slanking og trening. Selv om sportsklærne påvirket moteklærne, ble skillet mellom sport og gate opprettholdt. Kvinner kunne bare bruke bukser i sports- og fritidssammenhenger. Sunnhetsidealet ble supplert med en interesse for skjønnhetspleie. Nye produkter ble introdusert, og etablerte, men omdiskuterte produkter ble akseptert. Sminke ble en viktig del av den moderne kvinnens repertoar, selv om ideen om ”naturlig” skjønnhet styrte bruken. Den undersøkte perioden ble en tid da borgerlige kvinner måtte forholde seg til de mange endringene det nye skjønnhetsidealet medførte.

Ny kroppsbruk – ny klesbruk

Gratie er likeledes et av de begreper som tiden har ændret; vore bestemødre danset menuet, vi danser charleston! Moderne kvinder har sammen med de maskuline moter tillagt sig visse gutteaktige bevægelser, der er et slag i ansigtet paa al gratie. Det er saa meget mere syndig som vi med vore sportstrænede legemer og vore fordomsfrie anskuelser netop burde være banebrytere for en ny kvindegrotie, der ga uttryk for det beste i vor personlighed. Endnu engang: Hvad er vor tids kultur andet end selvbeherskelse? (Urd 1927, 31(5), 77).

Sitatet er hentet fra dr. Britta Berners artikkel *Ungdom, sundhet, skjønnhet. Legemspleiens smaa finesser*. Ifølge Berner hadde hver epoke sin foretrukne estetikk, også når det gjaldt kroppens bevegelser. Derfor burde tidens økte interesse for sport føre til en kroppsbruk som forente kvinnelighet med modernitet. Sosialantropologene Noel Dyck og Eduardo P. Archetti understreker betydningen av sport når det gjelder å produsere og uttrykke kroppslig identitet. Bevegelser og fastlagte handlingsmønstre uttrykker eksisterende sosiale arrangementer og kulturelle ideal, men de kan dermed også bidra til å skape og fremme nye forståelser (Dyck & Archetti 2003:1). Den amerikanske filosofen Iris Marion Young hevder i essayet *Throwing like a girl* (1990) at kvinners fysiske handlingsmønstre er et utslag av sosiale og historiske faktorer (Young 1990:142). Kroppsbruk vitner om et samfunns forståelse av kjønn, samtidig som at endringer i praksis også kan bidra til endringer i oppfatningen av hva hun kan og bør tillate seg (Young 1990:154-155). Berners moderne gratie var slik et uttrykk for endringer i kroppsbruk og synet på kjønn.

Bladene fortalte om kvinner som gikk på ski, svømte og spilte tennis, og moteartiklene hevdet at tidens kortskjørtede og enkle kvinnemote ga et ny og friere bevegelsesmønster. Den norske etnologen Kari Telste beskriver hvordan unge borgerlige kvinner i Christiania i tiårene rundt 1900 økte sitt sosiale og geografiske handlingsrom gjennom spasering. Når de promenerte på strøket kombinerte de vedtatte normer for ærbar oppførsel med økt synlighet i det offentlige rom (Telste 2002:18). Telste beskriver også hvordan ”Christiania-piken” vakte oppsikt med sine moderne, til tider avantgardistiske klær, sin sportslige fremtoning og sin tilsynelatende frigjorte og utvungne omgang med de unge mennene (Telste 2002). Flere avisartikler fra 1916 og 1917 (Lochmann 1924:233-238) fremholdt at ”Kristianiadamen” også gjorde seg bemerket gjennom et ganglag som var ”[...] mere resolut end helt kvindelig.” (Lochmann 1924:235). Dette ble forklart som et resultat av de unge damenes sportslighet, ideen om en ”ny kvindegatier” var tydeligvis ikke helt etablert på denne tiden.

Skiløp påvirket ikke bare ganglaget, den økte også kvinnes aksjonsradius, særlig etter at Holmenkollbanen ble etablert i 1889 (Thorsen 1997:52). Serveringssteder og peisestuer som Frognerseieren og Ullevålsseter ble yndede samlingssteder, selv om kritiske røster fremholdt fyll og risikoen for at man kunne risikere å omgås demimonden uten å vite det (Bugge 1961:68-69). Bekymringen for forfriskningenes beskaffenhet og damenes ærbarhet viser at allerede før 1900 var skiturene i ferd med å bli en sosial begivenhet. Den ivrige skiløperen Laurentius Urdahl advarte mot at søndagens skitur ”[...] bliver til noget lignende af Karl Johans-Spadsering, en Forfængeligheds-Promenade, saa det hele gaar ud paa at skaffe sig et ekstravagant og opsigtsvækkende Skitoilette.” (Sikkert etter Bugge 1961:68). Å gå på ski var ikke bare sunn og uskyldig fritidsmoro, det var også en måte å vise seg frem på og treffe venner og bekjente av begge kjønn. I mellomkrigstiden ble det stadig vanligere at kjønnene omgikk hverandre sosialt (Hellesund 2003:180). Fotografier vitner om søndagsskiturens preg av møtested. Den store mengden skiløpere fotografert av Wilse utenfor Frognerseieren i 1912 (Bugge 1961:75) viser hvor populært det var å gå på ski. Sport, særlig skigåing, ble en arena der unge kvinner kunne utfordre normene for korrekt oppførsel uten å risikere å bli utstøtt. Serveringsstedene ble en alternativ promenade i helgene. Ved å tøyne reglene gjennom frimodig, men synlig omgang med unge menn, og deltagelse i sport som påvirket kroppens bevegelsesmønster, skapte de unge pikene et nytt kvinneideal. Kristianiapiken, senere Oslopiken, ble betegnelsen på den unge, sporty og slanke kvinnen.

I artikkelen *I rörelse: Kropp och modernitet i mellankrigstidens Sverige* (1992) drøfter Jonas Frykman sammenhengen mellom kroppslig handling og ideenes implementering. Han påpeker at moderniseringen av Sverige ikke hadde vært mulig uten det han kaller "[...] den mentale eller fysiske beredskapen [...]." (Frykman 1992:30). Med utgangspunkt i Svenska Gymnastikförbundets eksplorative medlemsvekst i 1930-årene, viser han hvordan den nye åpenheten førte til et ønske om å endre hverdagsliv og fysiske vaner. Gymnastikkentusiasmen kom samtidig med fremveksten av sport, friluftsliv, speiderbevegelse og nudister, alle preget av kjekk åpenhet og kameratskap mellom kjønnene (Frykman 1992:32). En sunn kropp ga en sunn sjel, og naturen ble den viktigste kilden til dette (Frykman 1992:33). Det økte fokuset på kroppen bidro også til å skape skillelinjer til forrige generasjoner. "Enkelhet" og "naturlighet" ble betegnelsen på en ny kroppsbruk som skulle gi et bedre liv enn tidligere generasjoners (Frykman 1992:35). Frykman hevder at dette ble begynnelsen på en omorganisering av sansene: "Främförallt: här lär sig människor att göra kroppen lyhörd för olika propåer, krav och möjligheter. Föränderligheten som organiserade princip börjar med att man gör kroppen mottaglig." (Frykman 1992:35). Endringer i kroppsbruk skapte nye sanseintrykk som åpnet for nye ideer. Reformforsøk fra styrende hold i form av økt helsefokus løp sammen med endringer i folks hverdagsliv og kroppsbruk, med den fremvoksende middelklassens modernitetsvilje som en viktig pådriver (Frykman 1992:39). Dermed ble kroppslige erfaringer en premissleverandør for at nye ideer om kropp og helse fikk fotfeste, samtidig som at de offentlige styringstiltakene drev praksisendringen fremover. Frykman oppsummerer dette slik: "Förändringen blev möjlig tack vare att den möttes av transformerande processer underifrån." (Frykman 1992:40).

Den amerikanske antropologen Thomas J. Csordas studerer kroppens historie. Han viser hvordan kroppspleiens formål har endret seg fra åndelig frelse til økt helse, og til slutt: som kilde til sosial mobilitet og status (Csordas 1994:2). Flere av disse forståelsene blir tydelige i mellomkrigstiden. Kroppen blir en kilde til økt helse, samtidig som at tidens skjønnhetsideal ga personer med en slank og sunn kropp status. Slik ble kroppen et møtepunkt mellom offentlig sunnhetspropaganda og det personlige identitetsprosjekt. Den nederlandske antropologen Anna Alten hevder at den vestlige verden ser kroppen som en arena for politikk og styring, fordi kroppen oppfattes som et objekt som kan formes. Hun ser likevel kroppen som mer enn et utslag av kulturelle normer; den er også en materialisering av individets tolkning av de kulturelle normene (Alten 1997:55). Slik blir kroppen en kilde til deltagelse og motstand der den enkelte kan vise hva hun mener om samfunnets fysiske skjønnhetsideal.

Samtidig er normene såpass sterke at kroppen også kan bli kilde til sterk nederlagsfølelse i de tilfellene man ikke evner å uttrykke det man ønsker med kroppen. Kommentaren om de ”ugudelige tvehakene” viser at vår tids oppfatning av fete kropper som udisiplinerte, grådige og ukonvensjonelle (Adam 2001:40), allerede var etablert i mellomkrigstiden.

Med utgangspunkt i de borgerlige norske kvinnes endrede fysiske fremferd vil jeg hevde at mosjon og sport bidro til å skape grobunn for nye tanker og ideer om hva en borgerlig kvinne kunne og burde være, og hvordan hun kunne fremstå i det offentlige rom. Kroppslige handlinger dannet utgangspunktet for større endringer, særlig når disse handlingene ble utført på en måte og i en ramme samtiden oppfattet som akseptabel. Gjennom å tøyne grensene for det aksepterte kunne meninger reforhandles og normer endres. De fysiske handlingene løp sammen med ideologiske strømninger og skapte grobunn for nye forståelser. De unge Oslokvinnene på 1930-tallet oppga ikke selv forebyggende helsearbeid som en grunn til å drive sportsaktiviteter, å gå på ski var en morsom måte å være sammen med venner på. Begrepet ”naturlig” var en vanlig måte å beskrive denne generasjonens væremåte og kroppsideal, og ”naturlighet” ble et nøkkelord i 1930-tallets retorikk. Den funksjonalistiske ideen påvirket både interiør, arkitektur, mote og kroppen; 1930-tallets moderne menneske hadde en kropp påvirket av slanking, trening og kort hår. Dette indikerer at helseidealet var blitt så etablert, at man ikke tenkte over at det var en grunn til å gå på ski. Skigåing var simpelthen noe man gjorde (Thorsen 1997:60-61). Sett i forhold til Frykmans teorier kan man si at 1930-tallets skikultur var deler av et nytt handlemønster som bidro til å legge til rette for moderne tanker om klær, kropp og helse. Selv om man ikke aktivt søkte endring, førte etableringen av nye normer til at modernitetens idealer ble implementert og fikk et fysisk uttrykk. Dette fysiske atferdsmønsteret ble etablert i tiårene rundt 1900, og fikk omfattende innvirkning på ideene om kvinners kropp og klær allerede på 1910-tallet.

Få hovedsteder bød på muligheten til å drive med skigåing i samme grad som Oslo. Skiklær var noe man brukte når man var bortreist og omgitt av andre skigåere. De to sfærene møttes sjelden, reisen til og fra fungerte som en overgang mellom den moteriktige hverdagen og den sportslige skigåingen. I Oslo var det mindre avstand mellom disse to virkelighetene, på Holmenkollbanen møttes bymote og sportsmote jevnlig. ”Ski-Oslo” var likevel ikke ”promenade-Oslo”. Aksepten av buksedamene hang nok mye sammen med at Oslomarka i stor grad ble oppfattet som en egen sone der reglene for korrekt og kvinnelig påkledning var annerledes enn på Karl Johan, til tross for den relative fysiske nærheten. Skibukser ble

oppfattet som en praktisk løsning og ikke som et samfunnsnedbrytende fenomen. Damer i bukser var akseptert så lenge det fremgikk tydelig at de var på vei til sports- eller fritidsaktiviteter. Den britiske motehistorikeren Rebecca Arnold påpeker at da kvinner begynte å bruke langbukser i begynnelsen av 1930-årene skjedde dette i situasjoner som ble ansett som trygge og velkjente både med tanke på sted og personer. Dette forhindret at påkledningen ble sett på som et brudd på skikk og bruk (Arnold 2007:121). Også norske kvinner startet med å bruke bukser når de var på skiferie med familie og venner. Etter hvert begynte de å bruke dem i mer offentlige omgivelser i nærheten av byen. Samfunnets normer for riktig klesbruk gjaldt ikke på vei til skiløypene, og det hjalp nok også at mange valgte å ha skjørt over buksen på vei til og fra. Etter bladene å dømme aksepterte leserne bruken av bukser til sport, diskusjonene om skidrakter dreide seg tilsynelatende mer om forfengelighet enn anstendighet.

Natur og kultur

Skjønnhets- og kroppspleien gjennomgikk store endringer i tiårene etter århundreskiftet 1900. Mest synlig var nok den økende aksept for bruken av sminke. Bladene målbare flere syn: de trykte leserinnlegg som var negative, samtidig som de trykte annonser for produktene og artikler som ga råd og tips om hvordan å sminke seg. Sett under ett inntar bladene en mellomposisjon: skjønnhet var i utgangspunktet et resultat av en sunn livsførsel, og sjelens skjønnhetspleie var like viktig som kroppens. Sminke var en måte å forsterke effekten av livsførselen. Dette gjenspeiles av at artiklene vektlegger at sminken burde være diskret lagt. Som trening og moteklær ble sminke beskrevet som en nødvendig del av et moderne utseende, og som alltid var moderasjon garantien for et elegant og smakfullt resultat.

Konservativ modernitet skulle gi en gradvis og umerkbar overgang til det nye. Samtidig var nok denne overgangen mindre brå enn sminkens kritikere ga uttrykk for. Therése Andersson påpeker at det ikke var uvanlig for 1800-tallets svenske kvinner å sulte seg, drikke eddik og arsenikk, male blodårer blå og pudre seg for å oppnå tidens eteriske, korsetterte og bleke skjønnhetsideal (Andersson 2006:35). Ulike samfunn og historiske epoker har hatt ulike oppfatninger om hva som er vakkert. Rebecca Popenoe hevder at skjønnhetsidealer er dypt forankret i et samfunns kulturelle verdier og sosiale strukturer (Popenoe 2004:1). Det sene 1800-talls "naturlige" ansikt var dermed like kulturelt som 1920-tallets ansikt. Naturlig skjønnhet sto sterkt både i viktariatiden og på 1920-tallet. Der 1800-tallet vektla et tilsynelatende usminket og upudret ansikt, understreket 1920-tallet en kropp uten bruk av

korsett eller andre figurformende plagg. Den ideelle naturligheten forflyttet seg fra ansikt til midje og hofter. Kroppen var likevel ikke naturlig i den forstand at den ble presentert slik den faktisk var. Bladenes fokus på disiplineringstiltak som trening, diett, hygiene, hårfjerning og bruk av deodorant viser at den ekte naturlige skjønnheten fremdeles trengte hjelp av en diskret dose kultur.

Bruken av pudder kan sees som en brobygger mellom de to idealene. Viktoriatidens kvinner burde kun bruke kremer for å forbedre huden, og det var også pleiende kremer det ble reklamert mest for i 1910-1930. Pudder ble i økende grad beskrevet som en del av hudpleien. Det fremhevet hudens skjønnhet, mens lepestift og rouge endret på utseendet. Selv om også lepestift og rouge ble omtalt som aksepterte forskjønnelsesmidler mot slutten av 1920-tallet, vitner bladene fokus på moderasjon om at sminke fremdeles var omdiskutert. Målet var å forhindre et "malt" utseende, for å skape avstand mellom et moderne sminket ansikt og tidligere tiders "belladonnaøyne". Bladene fremmet en norm for sminkebruk der borgerlig dannelse garanterte at man ikke ble feiltolket av sine omgivelser. En moderne skjønnhetspleie innebar både kultur og natur, men først når kunstige midler ble brukt med grunnlag i etablerte borgerlige normer kunne man oppnå den moderne "naturlige" skjønnheten som bare en omhyggelig og omfattende kropps- og hudpleie kunne gi.

Karakter og personlighet

Johan Söderberg ser overgangen fra det "naturlige" til det sminkede ansiktet som et tegn på moderniseringsprosesser. Han tar utgangspunkt i den amerikanske kulturforskeren Warren I. Susman (Söderberg 2001:29). Susman studerte amerikanske selvhjelps bøker utgitt i tiårene rundt 1900, og hevdet at det på midten av 1910-tallet skjedde en overgang fra "karakter" til "personlighet" (Featherstone 1994:123). Der karakteren ble sett på som rotfast og alvorlig, var personligheten dynamisk og dramaturgisk (Söderberg 2001:29). Evnen til å gjøre inntrykk på sine omgivelser ble oppvurdert, og kosmetikk ble et nyttig hjelpemiddel for å forbedre det visuelle inntrykket (Söderberg 2001:12). Therése Andersson siterer den amerikanske historikeren Samantha Barbas som i sin studie av filmstjernekulden hevder at fokuset på personlighet også kan sees som et skifte fra "dybde" til "overflate": "Positiva värden som tidigare förknippades med inre egenskaper förflyttades till yttre kvalitéer, och omskrevs till just charm och "good looks"." (Andersson 2006:32). Filmbladene artikler med skjønnhetsråd fra 1920- og 1930-tallets filmstjerne fremstilte kosmetikk som: "[...] teknologier för självuttryck, där självet kan konstrueras och förändras efter eget tycke." (Andersson 2006:32).

En foranderlig personlighet ble viktigere enn den medfødte karakteren, det moderne mennesket kunne slik påvirke og endre sitt utseende.

Det kan synes som et paradoks at idet man begynte å vektlegge personlighet og individualitet, økte samtidig klagen om en ensretting av utseendet. En forklaring er at bedre levekår for majoriteten av befolkningen medførte at flere enn før hadde råd til å følge moten, slik at andelen mennesker med moderne utseende økte. En forklaring kan ligge i forståelsen av skjønnhet som forankret i større kulturelle faktorer. Forskning viser at det som ansees som vakkert svært ofte er det gjennomsnittlige (Popenoe 2004:3). Skjønnhetsidealer er kulturelle konstruksjoner med stor makt, og de etterstrebes derfor av mange (Etcoff 1999:233). I tiårene etter 1900 ble den sminkede, moderne kvinnen blikkfang i annonser og reklame (Peiss 2001:15). Fotografiet hadde allerede åpnet for å sammenligne eget utseende med andres (Andersson 2006:29). Nå medførte film og reklame til at skjønnhetsidealet ble synligere i større grad enn før. Flere muligheter og økt synlighet medførte et press på mellomkrigstidens kvinner om å leve opp til idealet (Söderberg 2001:75). Ifølge den australske kvinneforskeren påvirket reklamer og filmstjerner kvinners praksis (Conor 2004:8).

Større frihet innebar at flere kvinner enn før var synlige i gatebildet når de gikk til og fra arbeid og oppgaver utenfor hjemmet. Reklamer og dags- og ukepressen avbildet hyppig unge vakre kvinner med et moderne utseende. Sammenligningsgrunnlaget var blitt større. Flere kvinner enn før opplevde å få sitt utseende gransket og vurdert når de gikk på gaten. Det er heller ikke utenkelig at gatereklame, ukebladstativer og butikkvinduer med naturtro utstillingsdukker bidro til at kvinnene i større grad vurderte eget utseende. Butikkenes speilglassvinduer viste frem et ideal samtidig som de forbigående kvinnene så seg selv reflektert i glasset. Ens eget utseende ble slik projisert over på utstillingsdukkene, noe som åpnet for sammenligning. Bladenes fokus på personlighet og hvordan denne kunne uttrykkes og tydeliggjøres gjennom en endring i skjønnhetspraksis bærer preg av den refleksiviteten som Anthony Giddens fremholder som et tegn på moderniseringsprosessen. Ved å kopiere idealkvinnenes utseende ble representasjonene kroppsliggjort gjennom en endring i egen praksis. I en tid da flere enn før kunne delta i jakten på skjønnheten er det ikke overraskende at ensretting ble resultatet, det vanlige ble enda vanligere gjennom tilgangen til kosmetiske midler.

Sminkens maskerende egenskaper ble ikke bare fremstilt som negativ. Allerede før 1. verdenskrig beskrev skjønnhetshåndbøker sminke som en måte å beskytte ens indre livet mot en påtrengende omverden. For å slippe at omgivelsene avslørte alle sinnsstemninger, var det tillatt å bruke diskret sminke for å skape det ansiktet hun ønsket å vise (Söderberg 2001:98). Masken var ikke bare en løgn, men også en beskyttelse. Den økte bruken av sminke kan slik ha bidratt til å skape en barriere mot omverdenen i en tid da klærne ble tynnere, kortere og løsere (Söderberg 2001:112-113). I så måte blir det mindre paradoksalt at korsettene ble avløst av sminke, kroppen var ikke lenger beskyttet i samme grad som før. Forklaringen forsterkes av tidens fokus på kroppshår og kroppslukt. En vanlig forklaring på det hårløse kvinneidealet har vært at en hårløs kropp forbindes med ungdom (Basow 1991:86; Tiggeman & Kenyon 1998:873). Andre teorier har vektlagt at kvinners hårideal har vært motsatt av menns, og derfor har fungert som en måte å tydeliggjøre den biologiske forskjellen (Synnott 1987:410; Basow 1991:86). Fjerning av kvinners kroppshår har også blitt oppfattet som en måte å temme kvinners seksualitet i offentlighetens øyne (Basow 1991:86). Mindre er skrevet om hvordan fjerning av kroppshår og svettelukt på samme måte som sminke kan ha vært en måte å håndtere en stadig mer påtrengende omverden. Kritikerne av den moderne tids ensrettede utseende understreket at det gjorde kvinnene kjedelige og upersonlige - anonyme. Ved å tone ned kroppens "personlighet" gjennom å fjerne hår som vitnet om alder og/eller transporterte duft, forsterket man det sminkede ansiktets intimitetsbarriere. Samtidig førte denne praksisen til at man ikke bare så moderne ut, man utførte moderne handlinger. Opplevelsen av nye former for behag og ubehag ga kroppslige sanseinntrykk som kunne knyttes til en følelse av modernitet.

Kroppslige erfaringer av modernitet

Sport ble en pådriver i endringen i synet på kvinnekroppen i den undersøkte perioden, og ble forsterket av et yngre skjønnhetsideal. Sportsinteressen gikk også hånd i hånd med kroppsidealet. Trening ble fremholdt som den beste måten å oppnå den ettertraktede ungdommelige slankheten på. En veltrent kropp var en moderne kropp, og dette idealet fant gjenklang i etablerte borgerlige normer om disiplin og selvforbedring. Selv om sport utvidet synet på hva man kunne iføre seg uten å være uanstendig, førte den ikke til en romsligere oppfatning av skjønnhet. Idealet forandret seg, men ikke presset om å følge idealet. Det holdt ikke å være sporty og i god form. Var man for tykk eller gammel falt man utenfor, både på gaten og i løypen. Begrepet "veltrent" dukker i liten grad opp når man beskriver hvem som burde bruke bukser, det var slankhet som gjaldt. Slanking var mer omdiskutert, her var det

fare for å fremstå som forfengelig heller enn fornuftig. Sultekurer ble kritisert, mens sunn ernæring og en fornuftig diett ble et ideal. Selv om helseaspektene ved trening og kosthold gjerne ble fremholdt, fikk de preg av å fungere som en legitimering av fokuset på egen person. Helseidealet ble innbakt i skjønnhetsidealet.

Skjønnhet ble fremstilt som en kvinnes plikt og privilegium. Det fantes så mange hjelpemidler at det "bare" var et spørsmål om disiplin. Artikkene understreket at selv om man manglet konvensjonell skjønnhet, kunne man ha stil og personlighet. Dette var likevel avhengig av at man var velpleid, et ustelt ytre ble ikke tolket som et tegn på personlig stil og individualitet. Blussende kinn og klare øyne var tidens "naturlige" skjønnhetsideal, og ordbruken bar bud om at man nå var frigjort fra tidligere tiders hemmende og skadelige korsett og krinoliner. Samtidig var naturbegrepet like snevert som skjønnhetsidealet. Kun når utseendet var i tråd med idealet ble man definert som naturlig vakker. Kropper som brøt med det slanke og veltrente forbildet var preget av ukultur og manglende modernitet. Natur og kultur ble garantister for hverandre: naturlig skjønnhet kunne kun oppnådd gjennom kulturelt funderte idealer om disiplin og måtehold. Det var like kritikkverdig å være "naturlig" uskjønn på grunn av manglende "legemskultur", som å være kunstig vakker gjennom sminke og klær. Kun når klærne og sminken forskjønnet en kropp formet av borgerlige idealer om helse og livsstil var man naturlig skjønn.

Det nye idealet hadde en demokratiserende effekt. Selv om man ikke hadde råd til omfattende profesjonell skjønnhetspleie ble kosmetikk billigere. Sammen med rådene om bruk av disse produktene, ble det mulig for kvinner å hjelpe seg selv. For kvinner med begrenset økonomi ble det enklere å ha en fasjonabel figur når denne skulle være slank. Reduksjon i matbudsjettet fant støtte i bladens utsagn om at folk flest spiste for mye. Oppfordringene til spasing bidro til å redusere transportkostnadene, og skigåing krevde få investeringer i forhold til mer mondéne sportsgrener som tennis. Skigåing ga folk flest tilgang til dens symbolske verdier som nasjonalt ikon og sunn aktivitet, og dens fysiske egenskaper i kraft av mosjon og kroppslige erfaringer av sosialt og geografisk handlingsrom. Økonomi og ideal forsterket slik sett hverandre. For de som verken hadde ungdom eller slankhet fantes det en rekke strategier, der den eksklusive løsningen var kuropphold, skjønnhetsbehandlinger og i noen få tilfeller plastisk kirurgi. Resten tok i bruk mer tradisjonelle midler som klær og figurformende undertøy. De tradisjonelle løsningene fikk likevel et preg av nederlag; synlig høy alder eller udisiplinert fedme førte til et utseende der det moderne ble nedtonet.

Det er likevel vanskelig å utpeke sportstrenden som hovedårsaken til endringene i motebildet forøvrig. Like sannsynlig er det at moteklær og sportsklær inngikk i en vekselvirkning. Korte skjørt og ledig passform ble jevnlig fremholdt som årsaken til en ny og friere kroppsbruk i moteartiklene. Moderne klær kan slik sett ha gitt kroppen en følelse av frihet. Samtidig inspirerte sporten til et større fokus på det praktiske og komfortable i moteklærne. Modernitet ble en fysisk erfaring. Det var likevel ikke likegyldig hva man hadde på seg. Idealene forsterket hverandre, naturlighet og skjønnhet ble et tospann som påvirket både sport og daglig virke. Det ble stilt estetiske krav til idrettsutøvelsen, som burde utøves av en hårløs og velduftende kropp i en moderne og kledelig drakt, og krav om naturlighet til gateutseendet, der sminke og klær kun skulle forsterke effekten av den friske huden og spenstige kroppen.

Kvinnene i mellomkrigstiden opplevde et betydelig krysspress. Kroppen burde formes ved hjelp av trening og diett, og idealet var å være ”naturlig” slank. Redusert matinntak og lett mosjon stemte overens med et borgerlig nøysomhetsideal og gjenspeilte ideen om det handlekraftige individ som gjennom viljestyrke og selvfornektelse nådde de målene han/hun hadde satt seg. Moderasjon ble normen, særlig for modne kvinner. Midler som lovet rask effekt uten egeninnsats ble kritisert. Det samme ble uvettig slanking som kunne føre til en tynn og fasongløs kropp. Slankhet var ikke nok, det måtte være den rette formen for slankhet. Det var ikke nok å ha et moderne utseende, for å lykkes i sitt forsett måtte kvinnene oppnå utseende på den rette måten. Sunnhet ble en garanti for skjønnhet, og skjønnhet ble fremholdt som et tegn på sunnhet. Dette innebar at idealet i stor grad ble det samme, uavhengig av hvilke av kvalitetene man vektla. Kun ved å aktivt definere seg selv som umoderne kunne man komme unna kravene til utseendet, samtidig ville et slikt valg lett stemple en som like usunn, unaturlig og ufornuftig som 1800-tallets krinoliner og korsett. Det er dermed mulig å hevde at presset om konformitet økte, selv om de mange virkemidlene tilsynelatende vitnet om et videre og mer oppnåelig ideal enn før. Ved å åpne for bredere deltakelse fikk idealet større betydning. Mulighetene ble flere, men presset økte.

Del 3. Kropp, klær og sansning – avsluttende drøfting

Perioden 1910-1930 var preget av brudd med førkrigstiden, også når det gjaldt kvinners utseende. Bladene gjenspeiler en trinnvis justering av borgerlig habitus i retning av de nye idealene. Praksis i form av påkledning, skjønnhetspleie og kroppsbruk, og diskurs i form av ideer om en vel trent, sunn og ungdommelig kropp, fant støtte i etablerte normer om selvbeherskelse, disiplin og moderasjon. Nye mål skulle oppnås med etablerte virkemidler. Gjennom mosjon og diett, skjønnhetspleie og påkledning skulle borgerlige kvinner oppnå et moderne utseende tilpasset alder og størrelse. Ledigere klær og kroppsbruk ga kvinner større frihet enn før, men friheten ble temperert av skjønnhetskravene. Man burde ikke kaste korsettet dersom kroppen ikke var slank og vel trent, ikke bruke nyeste mote dersom man ikke var ungdommelig, ikke sminke seg før huden under var velpleid og ånden lyste i øynene. Dersom man overdrev i sin higen etter idealet vakte man oppsikt på en måte som ikke var ønskelig etter borgerskapets normer. Slik ble mote, kroppsbruk, kosmetikk, skjønnhetsideal, enkeltindividet, den sosiale gruppen og storsamfunnet alle aktører i et skjønnhetsnettverk. Aktørene er objekt og subjekt samtidig, de påvirker og påvirkes av hverandre, bevisst og ubevisst.

Med utgangspunkt i Bourdieus "habitus"-begrep er det grunnlag for å si at både den borgerlige idéverden og valget av praksis – handling – forandret seg. I hvert fall tilsynelatende. Det er også mulig å hevde at de borgerlige normene fant ny styrke da en statisk karakter ble erstattet av en dynamisk personlighet. Gjennom egeninnsats skulle man bli et vakrere, sunnere og mer helstøpt individ. Selv om resultat og metoder forandret seg, var formålet fremdeles det samme. Utseendet skulle formidle at man ikke bare så ut som gruppen, man tenkte, handlet og prioriterte også som den. Skjønnhetsidealet bidro til at borgerlig habitus ble opprettholdt, formidlet og reforhandlet. Der viktoria tidens tilsynelatende mangel på sminke vitnet om karakter og sjelsdybde, ble mellomkrigstidens diskret sminkede ansikt et tegn på individualitet og personlighet. En økning av kvinners frihet og valgmuligheter førte dermed ikke til at oppfatningen om at utseendet reflekterte ble sjelen ble endret. Krav og muligheter økte proporsjonalt. Rimeligere og mer brukervennlige skjønnhetsmidler, og billigere og mer praktiske klær, førte til at flere kvinner enn før kunne tilstrebe tidens skjønnhetsideal. Dette økte forventningene om at hun gjorde nettopp dette. Skjønnhet var å være velstelt. Et uheldig ytre kunne dermed ikke lenger skjule en vakker sjel – nå vitnet det bare om manglende disiplin eller kunnskap.

Mellomkrigstidens komfortable og avslappede eleganse må i så måte ha medført en betydelig mengde stress og ubehag for den usikre kvinnen. Rådene og formaningene om hvordan å velge riktig indikerer at langt fra alle kvinner følte at de nye idealene var enklere å forholde seg til enn de gamle. Damebladenes beskrivelser av faren for å avsløre en pinlig mangel på selvinnsikt viser at mange kvinner fryktet å trå feil. Artikkene fremholdt likevel det positive i situasjonen, var man villig til å lese seg til ny kunnskap kunne de mange nye mulighetene føre til økt skjønnhet og helse. Tidens dameblader ble en arena for å reforhandle borgerlig habitus, og ”god smak” var kjennetegnet på dannelsen. Innlegg, artikler og reklamer bidro til å understreke muligheter og fastlegge hvem som burde gjøre hva, hvordan og hvorfor. Modernitetens utseendemessige ”tapere” hadde lengre skjørt, enklere antrekk, mer løstsittende kjoler, gikk med mørkere farger, brukte mindre sminke og mer penger på skjønnhetspleie enn de unge, tynne og vakre. Utseendets betydning medførte at disse kvinnene risikerte å fremstå som blasse og pregløse. Kun ved å skjule seg i mengden gjennom et uklanderlig smakfullt og diskret utseende kunne middelaldrende kvinner av borgerskapet delta i modernitetens skjønnhetssamfunn. Usynligheten beskyttet mot latterliggjøring.

Damebladene kvinner var gjennom sin smak, omtanke og utpregede selvdisiplin slett ikke flappere. De var flapperen slik hun burde bli, når modenhet og erfaring fikk preget henne nok til at hun innordnet seg den etablerte kjønnskomplementære samfunnsordningen. Den moderne kvinnen, slik hun fremstår i tidens dameblader, skulle ivareta et tradisjonelt ansvar på moderne vis. Gjennom en langsom integrering av nye ideer skulle de borgerlige verdier stå rustet til å møte en ny tid. I så måte ser vi forbindelseslinjer fremover både til 1950-tallets husmorkultur og til det sene 1900-tallets slanke- og mosjonsbølger. Møtet mellom den modne borgerlige kvinnen og flapperidealet viser at motesystemet ikke nødvendigvis har så stor makt som kritikerne hevder. Kundene vil i stor grad tilpasse idealutseendet til egne ideer om komfort. I et samfunn som vektlegger individualitet blir dette et spørsmål om hvor mye man er villig til å ofre for å leve opp til et skjønnhetsideal. Da noen av de modne kvinnene på 1920-tallet valgte å tone ned moten heller enn å slanke seg, viser dette at motens makt er høyst variabel. Den bør likevel ikke undervurderes – det nedtonede kvinneidealet vitner ekstra tydelig om viljen til å være moderne. Tilpasninger ble foretatt fordi det ikke var et alternativ å forkaste moten. I så måte var, og er, motens og skjønnhetsidealets makt stor.

Endringer i habitus medfører også endringer i sanseopplevelsene. Koppopleieprodukter og sminke ga andre duftopplevelser, sport og løstsittende klær forandret bevegelsesmønsteret. Tykkere blader, flere filmer og en stadig mer profesjonell reklamebransje gjorde at blikket endret seg. Det var flere ting å ønske seg, flere kvinner å sammenligne seg med. Forbruk åpnet slik for å etablere nye ideer. Bladene viser likevel at reformforsøk ikke ble mottatt og implementert uten spørsmål. Eksisterende normer garanterte at idealene ble oppnådd på borgerskapets premisser; gjennom målrettet innsats, uten overdrivelser eller overfladiske tiltak. I så måte er det ikke overraskende at borgerlig habitus preget den fremvoksende middelklassen, her møtte det beherskede borgerskapet den disiplinerte arbeiderklassen. Mellomkrigstidens moderniseringsprosjekt skapte slik sett et tydelig skille mellom det disiplinerte og det udisiplinerte, det moderate og det nytelsesglade, planlegging og impuls. Natur ble kultur, disiplin og kontroll kilden til en naturligere skjønnhet enn det naturen hadde forlent den enkelte med.

Også i dag står idealet om naturlig skjønnhet sterkt. Helseargumentene forsterker fremdeles idealet, og gir det en styrke som varer så lenge man er opptatt av helse. Idealet dreier seg likevel i stor grad om skjønnhet, en ettertraktet egenskap som får sin verdi i kraft av å være sjelden. Forståelsen av skjønnhet som definert med utgangspunkt i det vanlige kan forklare idealets levedyktighet. Ved å være basert i normalitet fremstår det som oppnåelig for majoriteten av innbyggerne i det samfunnet det fremtrer i. Samtidig er den vakre normaliteten så sjelden at idealet forblir ettertraktet. Et ”naturlig” skjønnhetsideal baserer seg på enkeltindividets mulighet til å bli en vakrere versjon av seg selv. Ved å vektlegge egeninnsats blir idealet plausibelt for majoriteten. Det blir slik sett fristende å delta i ”skjønnhetsspillet” – innsatsen er liten i forhold til gevinsten. Helsebringende handlinger gjør både pen og sunn. Samtidig åpner bruken av kosmetikk for en enkel og rimelig forbedring av medfødte egenskaper. Det er tilsynelatende ingen grunn til å delta i spillet, ikke minst fordi spillet har flere premiegrupper. Selv om man ikke blir vakker, kan man bli ”interessant” eller vel trent. Samtidig ligger det en lovnad om økt vinningsjans dersom man opprettholder innsatsen, idealet vektlegger jevn og langsiktig innsats som kilden til suksess.

Muligheten for å vinne i kombinasjon med delgevinstene oppfordrer til deltakelse. Ikke minst fordi man får et snev av skjønnhet idet man tar i bruk skjønnhetens attributter. Ved å tilpasse eget utseende etter normen nærmer man seg det ”vanlige” og skjønn. Man blir i så måte tilnærmet usynlig selv om resultatet ikke er optimalt. Et ukyndig pudret ansikt blir mindre

oppsiktsvekkende enn et usminket, når alle kvinnene rundt dem bruker sminke. Å stille seg utenfor spillet vil dermed fordre stort mot fordi man tydelig markerer avstand til majoritetsidealet. I så måte fører kravet om individualitet og personlighet til en ensretting. Alle skal realisere eget potensial, men målestokken er den samme for alle. Muligheten for å påvirke er størst i endringsprosesser, det er da nye løsninger og mål skal fremforhandles. Endringene i mote- og skjønnhetsideal i perioden 1910-1930 fremstår i så måte som en forspilt sjanse. De nye idealene åpnet for en videre definisjon av skjønnhet, dersom man hadde nøyd seg med å vektlegge betydningen av å være velpleid og veltrenet. Idet disse verdiene ble knyttet til ideer om alder og størrelse mistet man muligheten til å gi skjønnhetsbegrepet en bredere plattform. Målestokken forble den samme, skjønnhetsidealet ga med den ene hånden og tok med den andre. Resultatet er merkbart også i dagens samfunn. Ung og slank er idealet, og modne kvinner foretar mer og mindre angstfylte valg preget av smak, omtanke og utpreget selvkritikk.

Del 4. Vedlegg

Illustrasjoner

Fig. 1

HM 1910, 24, 102

Fig. 2

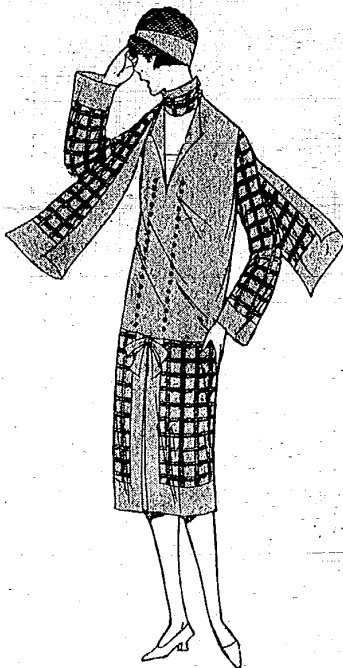
Allers 1915, 39(34), 20

Fig. 3

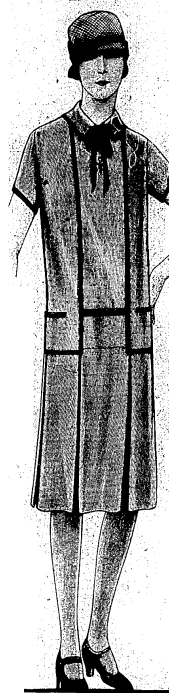
N M-T 1920, 47(14), 6

Fig. 4

Urd 1925, 29(22), 317

Fig. 5

N M-T 1926, 53(18), 6

Fig. 6

N M-T 1930, 57(19), 3

Fig. 7

N M-T 1928, 55(2), tillegg

Fig. 8

Urd 1927, 31(6), 94

Fig. 9

Fig. 1. Ikke sånn! Fig. 1 a. Men sånn!

Allers 1929, 53(6), 44

Fig. 10

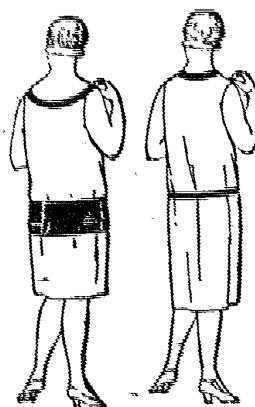

Fig. 4. Bredt belte gjør tykk. Et smalt belte er langt å foretrekke.

Allers 1929, 53(6), 44

Fig. 11

HjVel 1924, 7(36), 4

Fig. 12

Ta ikke belte på hvis De er korpulent.

N M-T 1928, 55(2), 10

Fig. 13

Skrå lukning på kjolen gjør skikkelsen slankere.

N M-T 1928, 55(2), 11

Fig. 14

N M-T 1927, 54(12), 4

Fig. 15

Nr. 1. Sportsdragt
for Damer.

Benklær.

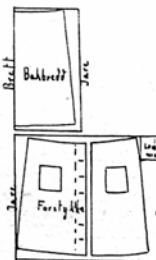
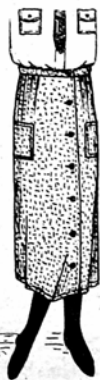
Materiale: M. 1,40 av 1,20
bredde. Tøiet lægges dobbelt
paatvers og mønstret lægges
paa som tegningen viser.

Den øverste kant paa ben-
klærnes for- og bakkbredd be-
lægges med et stykke av
stoffet tat paa skraa. Ben-
klærnes nederste kant rynkes
sammen til ca. 35 cm. og paa-
syes en 8 cm. bred linning.
Forbredden knappes paa bak-
bredden.

Bluse.

Materiale: M.
2 av 80 cm. bred-
de læg tøiet dob-
belt paalangs og
placer mønstrene
som tegningen vi-
ser. Forstykket
rynktes til bære-
stykket.

Skjørt.

Materiale: M.
1,90 av 1,20 cm.
bredde. Læg tøiet
dobbelt paalangs i
bakkbreddens læng-
de, kutt av og læg
resten av tøiet i
hele bredden. Her-
paa placeres møn-
strene som tegningen viser. Langs
knapningen belægges skjørtet paa
begge sider med ca. 10 cm. bredt bløt for og et belæg
av selve stoffet.

HjVel 1920, 3(1), 10

Fig. 16

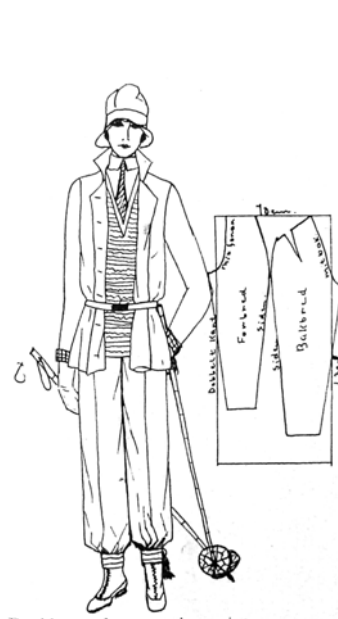
Urd 1927, 31(8), 127

Fig. 17

HjVel 1928, 11(4), 7

Fig. 18

HjVel 1928, 11(43), 13

Fig. 19

HM 1910, 24, upag.

Eneste Specialforretning

i

Korsetbranchen.

Landets bedste Udvalg i
elegante Direktoirafaconger.

For slanke og korpulente Figurer

Specialafaconger.

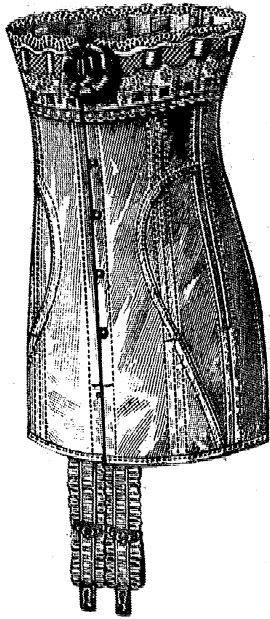
Korsethuset

Lauritz Bording

35 Akersgaten 35

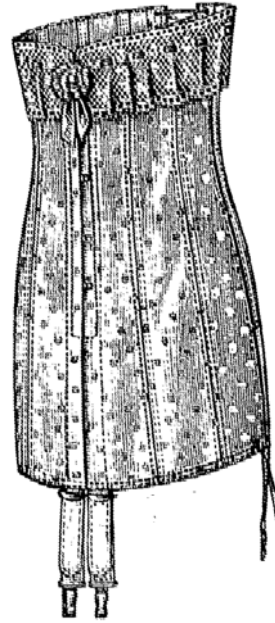
Günthergaarden.

Fig. 20

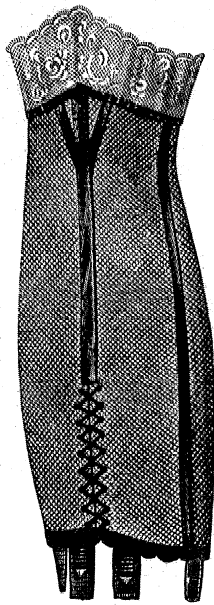
N M-T 1914, 41(3), 19-21

Fig. 21

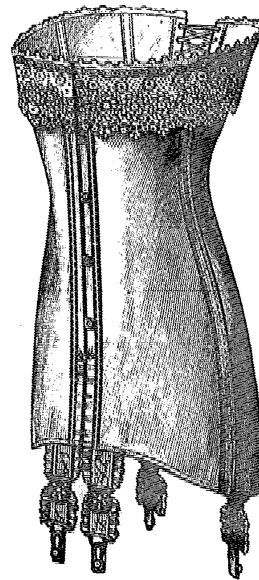
N M-T 1918, 45(14), 5, 10-11

Fig. 22

N M-T 1913, 40(23), 81

Fig. 23

N M-T 1912, 39(12), 93

Fig. 24

„Det er ikke forfængelighed at pleie sin skjønhed, det er plikt!“

Hun er fornøjet med resultatet av „PARBA“ skjønhetspleie:

Om aftenen vask i lunkent vand med den fete nøytrale Parba Sæpe. Derpaa forsigtig indgnidning med Parba Coldcrème (natocrème). Om morgenen fjernes coldcrèmen med litt bomuld fugtet i Barnengens Kølnevand. Derpaa omhyggelig indgnidning med Crème Parba (dagcrème).

Barnengens
Parba
FOR
PENERE
HUD

ELLINGSEN

Allers 1927, 51(27), 37

Fig. 25

Tandberg.

„Det er ikke forfængelighed at pleie sin skjønhed, det er plikt!“

Skjønhed er bestandig afhængig av den rene vakre teint, som opnaaes ved daglig at anvende

Barnengens
Parba
FOR
PENERE
HUD

ELLINGSEN

Urd 1927, 31(27), 431

Fig. 26

Gi Deres teint en chance

Colgates hudkremer er ingen tvilsmåler. Like så lite som noen annen krem kan de gi Dem en skjønnhet De ikke har. Men om De med skjønnhet mener en frisk, hvit og smidig hud, da kan Colgate hjelpe Dem. Husk hver aften Colgates Cold Cream. Den behøver ikke å masseres inn, men inngnis med lette støk fra midtlinjen av ansiktet og utover. La den sitte på i noen minutter, og fjern den deretter med et blott håndkle. Derpå inngnis huden igjen med Cold-krem for natten. Om dagen brukes Colgates Vanishing Cream, som er et opprørig underlag for pudder og som hindrer støv og smuss i å trenge inn og tilstoppe porene. Begynn idag med denne skjønnhetsmetode, som er så enkel å følge, og hvis velgjørende virkning De snart vil konstatere.

Store tube kr. 1.60 — Edne, tube kr. 0.85.
Våre parafarmakreter kr. 2.00 — kr. 3.00.
Karl Fjellstad & Co., Oslo
Var god send oss gratis en prøvetube Colgates Cold Cream.
Navn: _____
Adresse: _____ C. L. F.

Colgate's COLD CREAM

Urd 1929, 33(jul/51), upag.

Fig. 27

På sure vinterdager og under sport — glem ikke NIVEA-CREME

Anvend Nivea-Creme som forebyggende middel; et tynt lag er nok til å beskytte Deres hud mot å bli sprøkken, skjor og rødflammet. Takket være sitt innhold av Eucerit trenger Nivea-Cremen helt inn i huden, styrker den, glatter den, gir den et friskt og ungdommelig skjel. Bare Nivea-Cremen inneholder det med hudfettet beslektede Eucerit og herpå beror dens egenartede virkning.

NIVEA-CREME etterlater ingen glans.
Esker: 30, 60 ars. kr. 1.50, 2.00. Tuber: 80 ars. kr. 3.00.
REPRESENTANT: ALF NØLKE AS, PARKVEIEN 52 — OSLO

Urd 1930, 34(5), 81

Fig. 28

Også i overskyet vær NIVEA-CREME

Og så ut i det fril! Til sport! Til spill! Det gir en frisk hud og en vakker, brun teint, for selv om solen ikke skinner, så virker luft og vind. Men skal De utsette Deres kropp for solens stråler, må den være tørr — og på forhånd godt innsatt med Nivea-Creme! Da kan De unngå de ubehageligheter og smerter som følger med å bli solbrent. Nivea-Creme er den eneste hudkrem som inneholder Eucerit og derpå beror dens virkning.

Esker: 30, 60 ars. kr. 1.50, 2.00. Tuber: 80 ars. kr. 3.00.
REPRESENTANT: ALF NØLKE AS, PARKVEIEN 52 — OSLO

Urd 1930, 34(25), upag.

Fig. 29

Norsk pike, frisk og sund. Herdet og veltrent og uten engstelse for vær og klima. Crème Parba og Parba Sepe er hennes trofaste venner og beskyttere. Ved Parba-preparatens hjelp holder hun huden myk og frisk i allslags vær.

Parbanges Parba FOR FENERE HUD

Urd 1930, 34(12), upag.

Fig. 30

HVOR LEKKER HUN ER!

Takket være Veet-kremen skjønnes ikke hendes vakre utseende av overflødig hær. Likesom henved 2 millioner andre damer har hun klart at bli kvitt de uskjønne hær ved å bruke Veet. Denne parfymerte, fløielsbløte, krom, fierner haarene som ved trolddom. De smører kremen direkte paa venter noen få minutter, skyller av med vand, og haarene er forsvundet. Tilfredsstillende resultat garanteres. Skaf Dem en tube straks og De vil aldrig mere få bruk for gammeldagse depilatorier eller barbermaskiner, som kun gjør at haarene vokser hurtigere og tettere. Pris for almindelig tube kr. 3.20 og for dobbelt størrelse kr. 6.00. Eneforhandlere: Mejlænder, Holme Midelfart A S, Oslo.

Allers 1925, 49(44), 41

Fig. 31

Haar
og
Dun
paa
Benene
som ofte ses
igjen-
nem strøm-
perne.

Har De lagt merke til, hvorledes dette skjønner selv den vakreste dame? Med den nuværende mode er det absolut nødvendig at fjerne alle synlige haar og dun. Men her bevirker barberhøvelen at haarene kom igjen stadig fortere og silvere, hvilket var meget uheldig. Desuden forårsaket barberhøvelen nupper og irritasjon og etterlot sorte prikker. De vanlige depilatoier fukter meget vondt og er kompliserte at tilberede. Opfinnelsen av TAKY-parfymeri-creme, som anvendes ganske som den kommer ut av tuben, tillater nu alle elegante damer paa 5 minutter — det spiller ingen rolle hvor eller naar — at fjerne disse haar og dun og at gjenne hvite og glatte armer og ben. TAKY-opløser haarene helt ned til røtterne, og de kommer bare langsomt igjen, finere og mindre, og slutter ofte med at forsvinde helt.

TAKY er tilsalgs i alle parfumerier og koster kr. 2.50 pr. tube. Generalagenter for Norge: Clausen & Scheel A/S, Toldbodgt. 40, Oslo. Kun tuber med det røde garanti-segl er garantert ekte. Alle andre er etterligninger.

Allers 1927, 51(38), 39

Fig. 32

Ikke et haar
kun noen faa minutter

Før Veet-kremen blev opfundet, var der ingen tilfredsstillende metode til at bli kvitt de overflødig haar som sledegger et smukt utseende. Barber-apperater gjør at haarene vokser hurtigere og tettere, og almindelige depilatoier er giftige og smertefulde. Veet er en parfymert, fiskebløt krem som næsten fuldstændig har fortrengt disse gamle, daarlige metoder. Læg bare Veet-kremen direkte paa, vent nogen faa minutter, skyl ned vand og haarene er forsvundet som ved trolddom. Tilfredsstillende resultat garanteres. Brukes av av henved 3 millioner damer. Pris for almindelig tube kr. 2.40 og for dobbelt størrelse kr. 4.40. Importører: Mellemstred, Holme, Midelfart A/S, Oslo.

Veet er den originale haarfjerne-krem. Veet Dem for efterligninger og dærligere erstatningsmidler — de er ofte dyrere enn Veet.

Allers 1926, 50(22), 39

Fig. 33

EN KVINDE
SOM ER VED
BADESTED ELLER
PAA LANDET

kan ikke undgaa kritik. Hun maa derfor foruten sin charme ha en hvit hud uten synlige haar og dun. Til opnaelse herav maa man ikke benytte sig av barberkniven som irriterer huden, fremkalder nupper og etterlater sorte prikker, eller de almindelige haarfjerningsmidler, som er indviklet i tilayningen, lugter vondt og som ofte gjør huden rød. For at kunne bli helt ut indtagende, anvender alle soignerte kvinder nu TAKY. Denne parfumerie creme anvendes ganske som den kommer ut av tuben, og fjerner i løpet av 5 minutter og paa hvilketsomhelst sted alle fine og grove haar. TAKY-opløser haarene helt ned til røtterne og gjør huden bløt og hvit uten sorte prikker. TAKY er økonomisk, uskadelig og tørrer ikke i tuben.

Parisercremen Taky, patentbeskyttet i Frankrike, er tilsalgs i alle parfumerier og koster kr. 3.— pr. tube. Kun en størrelse, den største og mest fordelagtige til prisen. Generalagenter for Norge: Clausen & Scheel A/S, Toldbodgt. 40, Oslo.

Allers 1926, 50(33), 39

Fig. 35

En bekymring mindre
større frihet
flere muligheter —

INGEN kan nekte at ubehagelig lukt virker mere frastøtende enn noget annet. Odorono betyr derfor en bekymring mindre for alle som før led av ubehagelig fuktighet under armene. Odorono passer for alle. Den ruginrøde Odorono til almindelig bruk, to ganger ukentlig. Den nye, farveløse Odorono No. 3 mild er for særlig fin hud og kan brukes hverannen dag eller oftere, når det trenges. Odorono er gnei å benytte, dyttes bare på med en bomullsdott.

Pris for begge sorter kr. 2.—, stor flaske kr. 3.50.
Eneforhandler for Norge:
Leiv Engelschjøn A/S, Oslo.

ODO-RO-NO

Urd 1929, 33(21), upag.

Fig. 34

Vask vekk
overflødig hår
på denne utmerkede og
lettevinte måte.

- 1 Smør på Veet — en behagelig og virkelig søtt duftende krem — direkte fra tuben.
- 2 Etter noen øieblikk, vask den vekk og håret er borte som ved trolddom.
- 3 Etterlater huden vidunderlig bløt og hvit uten spor av hår eller skygger.
- 4 Den er ganske enkel å trygg og behagelig i bruk, ingen ubehagelig lukt, ikke den minste irritasjon.
- 5 Veet brukes av over fire millioner kvinner i alle deler av verden.

Alle parfumerier fører Veet til kr. 3.00 og 1.75 pr. tube.
En liten prøvetube vil bli sendt Dem mot innsendelse av 40 øre i frimerker til Mellemstred, Holme, Midelfart, A/S (Avd. A. 6), Rosenkrantzgate 3, Oslo.

Allers 1930, 54(19), 45

Kilder

Ukeblader

Allers (1910-1930):

Allers 1910, 34(27), tillegg
Allers 1910, 34(44), tillegg
Allers 1911, 35(27), tillegg
Allers 1912, 36(45), tillegg
Allers 1914, 38(14), tillegg
Allers 1914, 38(19), tillegg
Allers 1915, 39(34), 20
Allers 1920, 44(5), 37
Allers 1920, 44(17), 29
Allers 1920, 44(44), 29
Allers 1921, 45(7), 29
Allers 1921, 45(11), 29
Allers 1921, 45(34), 27
Allers 1922, 46(22), 9
Allers 1924, 48(13), 26
Allers 1924, 48(14), 29
Allers 1925, 49(44), 41
Allers 1925, 49(52), 26
Allers 1936, 50(22), 39
Allers 1926, 50(33), 39
Allers 1926, 50(39), 15
Allers 1926, 50(46), 33
Allers 1926, 50(50), 39
Allers 1927, 51(7), 29
Allers 1927, 51(7), 43
Allers 1927, 51(12), 27
Allers 1927, 51(16), 43
Allers 1927, 51(17), 43
Allers 1927, 51(21), 47
Allers 1927, 51(27), 37
Allers 1927, 51(38), 39
Allers 1927, 51(42), 47
Allers 1928, 52(48), 46
Allers 1929, 53(6), 44
Allers 1929, 53(32), 42
Allers 1930, 54(19), 45

Hjemmenes Vel (1919-1929)

HjVel 1919, 2(10), 143-144
HjVel 1919, 2(13), 181
HjVel 1919, 2(42), 552
HjVel 1920, 3(1), 10
HjVel 1920, 3(6), 73
HjVel 1920, 3(9), 119-120
HjVel 1921, 4(31), 303-304
HjVel 1921, 4(34), 440

HjVel 1921, 4(37), 482
HjVel 1922, 5(12), 164
HjVel 1922, 5(43), 595-596
HjVel 1923, 6(jul), 3-5
HjVel 1924, 7(4), 7-8
HjVel 1924, 7(16), 10
HjVel 1924, 7(31), 7
HjVel 1924, 7(36), 4
HjVel 1924, 7(jul), 33-34
HjVel 1925, 8(1), 8
HjVel 1925, 8(4), 6
HjVel 1926, 9(8), 10
HjVel 1926, 9(13-14), 5
HjVel 1926, 9(15), 4
HjVel 1926, 9(17), 7
HjVel 1926, 9(19), 7
HjVel 1926, 9(33), 7,10
HjVel 1926, 9(39), 10
HjVel 1926, 9(43), 7
HjVel 1926, 9(44), 14
HjVel 1927, 10(1), 4
HjVel 1927, 10(14), 4
HjVel 1927, 10(23), 4-10
HjVel 1927, 10(30), 8
HjVel 1927, 10(31), 8, 10
HjVel 1928, 11(4), 7-8
HjVel 1928, 11(9), 13
HjVel 1928, 11(14-15), 23
HjVel 1928, 11(18), 10
HjVel 1928, 11(33), 7
HjVel 1928, 11(42), 7-8
HjVel 1928, 11(43), 13

Husmoderen (1910-1918)

HM 1910, 24, upag.
HM 1912, 26, 30-31
HM 1912, 26, 68
HM 1912, 26, 93-94
HM 1912, 26, 137
HM 1912, 26, 186-187
HM 1913, 27, upag.
HM 1914, 28(9), 96-97
HM 1914, 28(20), 222
HM 1915, 29(20), 237-240
HM 1918, 32(12), 187

Husmorbladet (1929-1930)

HB 1929, 2(2), 28
HB 1930, 3(6), 128, 130

Nordisk Mønster-Tidende (1910-1930)

N M-T 1912, 39(12), 93
N M-T 1913, 40(23), 81
N M-T 1914, 41(3), 19
N M-T 1915, 42(9), 67
N M-T 1916, 43(2), 11
N M-T 1918, 45(14), 5
N M-T 1919, 46(4), 10
N M-T 1920, 47(14), 6
N M-T 1921, 48(4), 5
N M-T 1925, 52(8), 3
N M-T 1926, 53(18), 6
N M-T 1927, 54(6), 3
N M-T 1927, 54(12), 4
N M-T 1928, 55(2), 10
N M-T 1928, 55(2), 11
N M-T 1928, 55(2), tilleg
N M-T 1930, 57(3), 6
N M-T 1930, 57(19), 3

Nylænde (1910-1927)

Nylænde 1911, 25(5), 73-74
Nylænde 1912, 26(3)

Urd (1910-1930)

Urd 1909, 13(22), 262
Urd 1910, 14(2), 22
Urd 1910, 14(38), 455
Urd 1912, 16(40), 479
Urd 1913, 17(34), 424-425
Urd 1914, 18(2), 23
Urd 1915, 19(3), 28-30
Urd 1915, 19(4), upag.
Urd 1915, 19(6), 70
Urd 1915, 19(10), upag.
Urd 1916, 20(34), 407
Urd 1917, 21(4), 46-47
Urd 1920, 24(1), 10-11
Urd 1920, 24(16), 190-191
Urd 1920, 24(18), 214
Urd 1921, 25(2), 23
Urd 1922, 26(17), 238
Urd 1923, 27(9), 125-126
Urd 1923, 27(46), 612
Urd 1924, 28(10), 143

Urd 1925, 29(7), 98
Urd 1925, 29(16), 229
Urd 1925, 29(22), 317-318
Urd 1926, 30(8), upag.
Urd 1926, 30(26), 373-375
Urd 1926, 30(37), 533
Urd 1926, 30(42), 612-613
Urd 1926, 30(43), 626-627
Urd 1926, 30(44), 640
Urd 1927, 31(2), 27-28
Urd 1927, 31(3), 46, 48
Urd 1927, 31(4), 62
Urd 1927, 31(5), 77
Urd 1927, 31(5), 79
Urd 1927, 31(6), 92
Urd 1927, 31(6), 94
Urd 1927, 31(8), 127
Urd 1927, 31(12), 184
Urd 1927, 31(17), 268, 270
Urd 1927, 31(23), 365, 367
Urd 1927, 31(27), 431
Urd 1927, 31(33), 524, 526
Urd 1927, 31(46), 733
Urd 1928, 32(9), 141
Urd 1928, 32(12), 183
Urd 1928, 32(13), 197-198
Urd 1928, 32(14), 213
Urd 1928, 32(18), 284
Urd 1928, 32(31), 474
Urd 1929, 33(7), 99
Urd 1929, 33(21), upag
Urd 1929, 33(24), upag.
Urd 1929, 33(25), upag.
Urd 1929, 33(27), upag.
Urd 1929, 33(28), 447-448
Urd 1929, 33(jul/51) upag.
Urd 1930, 34(4), 54
Urd 1930, 34(5), 81
Urd 1930, 34(7), 113
Urd 1930, 34(12), upag.
Urd 1930, 34(20), 317
Urd 1930, 34(23), upag.
Urd 1930, 34(25), upag.
Urd 1930, 34(30), 477
Urd 1930, 34(31), 493
Urd 1930, 34(34), 541
Urd 1930, 34(40), 638-639

Varekataloger

Steen & Strøm 1914 *Jubilæumskatalog*

Litteratur

- Aalten, Anna. (1997). Performing the body, creating culture. I: Kathy Davis (Ed.), *Embodied practices: Feminist perspectives on the body* (41-58). London: Sage
- Adam, Alison. (2001). Big girl's blouses: Learning to live with polyester. I: Ali Guy, Eileen Green & Maura Banim (Eds.), *Through the wardrobe: Women's relationships with their clothes* (39-51). Oxford: Berg
- Aldrich, Winifred. (2003). The impact of fashion on the cutting practices for the woman's tailored jacket 1800-1927. *Textile history*, 34(2), 134-170
- Amézquita, Camilla Christie. (2001). *Funksjonalisme og den kvinnelige livsverden – en industrikulturell fortelling sett ut fra bladet URD: Hovedoppgave i idéhistorie*. Oslo: Universitetet i Oslo
- Andersson, Therése. (2006). *Beauty box: Filmstjärnor och skönhetskultur i det tidiga 1900-talets Sverige*. Stockholm: Stockholms universitet. (Acta universitatis Stockholmiensis: Stockholm cinema studies; 3)
- Angeloglou, Maggie. (1970). *A history of make-up*. London: Studio Vista
- Arnold, Rebecca. (2007). Modern fashions for modern women: The evolution of New York sportswear in the 1930s. *Costume*, 41, 111-125
- Aune, Kristin. (1997). *Kvinnelighet i mellomkrigstiden – sett gjennom et utvalg blader og tidsskrifter: Hovedfagsoppgave i Historie*. Bergen: Universitetet i Bergen
- Avdem, Anna Jorunn & Melby, Kari. (1985). *Oppe først og sist i seng: Husarbeid i Norge fra 1890 til i dag*. Oslo: Universitetsforl.
- Ballaster, Ros, Beetham, Margaret, Frazer, Elisabeth & Hebron, Sandra. (1991). *Women's world: Ideology, femininity and the woman's magazine*. Houndsmills: MacMillan
- Barber, Bernard & Lobel, Lyle S. (1973 [1952]). Fashion in women's clothes and the American social system. I: Gordon Wills & David Midgley (Eds.), *Fashion marketing: An anthology of viewpoints and perspectives* (357-367). London: George Allen & Unwin.
- Basow, Susan A. (1991). The hairless ideal: Women and their body hair. *Psychology of women quarterly*, 15(1), 83-96
- Bernard, Miriam, Chambers, Pat & Granville, Gillian. (2000). Women ageing: Changing identities, challenging myths. I: Bernard, Miriam, Phillips, Judith, Machin, Linda & Davies, Val Harding (Eds.), *Women ageing: Changing identities, challenging myths* (1-22). London: Routledge
- Black, Paula. (2004). *The beauty industry: Gender, culture, pleasure*. London: Routledge
- Blå fremmedordbok*. (nettversjon). Kunnskapsforl. Lokalisert 29.09.08 på internett: <http://www.ordnett.no>
- Blumer, Herbert. (1973). Fashion: From class differentiation to collective selection. I: Gordon Wills & David Midgley (Eds.), *Fashion marketing: An anthology of viewpoints and perspectives* (327-340). London: George Allen & Unwin. Opprinnelig utgitt 1969
- Bourdieu, Pierre. (1995). *Distinksjonen: En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax
- Brenninkmeyer, Ingrid. (1973 [1963]). The diffusion of fashion. I: Gordon Wills & David Midgley (Eds.), *Fashion marketing: An anthology of viewpoints and perspectives* (259-302). London: George Allen & Unwin. Utdrag fra Ph.D. thesis *The sociology of fashion*, avgitt ved Universitetet i Lausanne 1963
- Beward, Christopher. (1999). Patterns of respectability: Publishing, home sewing and the dynamics of class and gender 1870-1914. I: Barbara Burman (Ed.), *The culture of sewing: Gender, consumption and home dressmaking* (21-31). Oxford: Berg
- Beward, Christopher & Evans, Caroline. (2005). Introduction. I: Christopher Beward & Caroline Evans (Red.), *Fashion and modernity* (1-7). Oxford: Berg.

- Brück, Ulla. (2005). Inledning. I: Bo G. Nilsson (Red.), *Påklädd, uppklädd, avklädd: Om kläder, kropp och identitet* (9-19). Stockholm: Norstedts Akademiska Förl.
- Bugge, Astrid. (1961). *Touristinder og andre sportspiker: Blad av sportsdraktens og kvinne-emansipasjonens historie*. Oslo: Tanum
- Bugge, Astrid. (1984). *Reformdrakten i Norge: Trekk av en historie om kropp, klær og kvinnesak*. Oslo: Norsk Folkemuseum
- Burke, Peter. (2004). *What is cultural history?* Cambridge: Polity
- Burman, Barbara. (1999). Made at home by clever fingers: Home dressmaking in Edwardian England. I: Barbara Burman (Ed.), *The culture of sewing: Gender, consumption and home dressmaking* (33-53). Oxford: Berg
- Bytheway, Bill & Johnson, Julia. (1998). The sight of age. I: Sarah Nettleton & Jonathan Watson (Eds.), *The body in everyday life* (243-257). London: Routledge
- Christensen, Chr. A. R. (1933). *Det hendte igår: En skildring av efterkrigstidens Norge*. Oslo: Tanum
- Clarke, Alison & Miller, Daniel. (2002). Fashion and anxiety. *Fashion theory*, 6(2), 191-214
- Classen, Constance, Howes, David & Synnott, Anthony. (1994). *Aroma: The cultural history of smell*. London: Routledge
- Conor, Liz. (2004). *The spectacular modern woman: Feminine visibility in the 1920s*. Bloomington: Indiana University Press
- Crane, Diana. (1999). Clothing behavior as non-verbal resistance: Marginal women and alternative dress in the nineteenth-century. *Fashion theory*, 3(2), 241-268
- Csordas, Thomas J. (1994). Introduction: The body as representation and being-in-the-world. I: Thomas J. Csordas (Ed.), *Embodiment and experience: The existential ground of culture and self* (1-24). Cambridge: Cambridge University Press
- Dedichen, Hans Gabriel. (1961). Klorose og korsett. *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, 81(17), 1060-1068
- Diesen, Emil. (1917-21). *Norsk industri- og næringshaandbok: 8-9 Lær-, tekstil- og gummiindustrien*. Kristiania: [S.n.]
- Dyck, Noel & Archetti, Eduardo P. (2003). Embodied identities: Reshaping social life through sport and dance. I: Noel Dyck & Eduardo P. Archetti (Eds.), *Sport, dance and embodied identities* (1-19). Oxford: Berg
- Encyclopedia Britannica* (nettversjonen). Kunnskapsforl. Lokalisert 13.04.08 på internett: <http://search.eb.com/>
- Entwistle, Joanne. (2000a). Fashion and the fleshy body: Dress as embodied practice. *Fashion theory*, 4(3), 323-348
- Entwistle, Joanne. (2000b). *The fashioned body: Fashion, dress and modern social theory*. Cambridge: Polity
- Entwistle, Joanne & Wilson, Elizabeth. (2001). Introduction: Body dressing. I: Joanne Entwistle & Elizabeth Wilson (Eds.), *Body dressing* (1-9). Oxford: Berg
- Etcoff, Nancy. (1999). *Survival of the prettiest: The science of beauty*. New York: Doubleday
- Fairhurst, Eileen. (1998). 'Growing old gracefully' as opposed to 'mutton dressed as lamb': The social construction of recognising older women. I: Sarah Nettleton & Jonathan Watson (Eds.), *The body in everyday life* (258-275). London: Routledge
- Featherstone, Mike. (1994). *Kultur, kropp och konsumtion: Kultursociologiska texter i urval och översättning av Fredrik Miegel och Thomas Johansson*. Stockholm: Symposium
- Featherstone, Mike & Turner, Bryan S. (1995). Body & society: An introduction. *Body & Society*, 1(1), 1-12
- Featherstone, Mike & Wernick, Andrew. (1995). Introduction. I: Mike Featherstone & Andrew Wernick (Eds.), *Images of ageing: Cultural representations of later life* (1-15). London: Routledge

- Fields, Jill. (1999). 'Fighting the corsetless evil': Shaping corsets and culture, 1900-1930. *Journal of social history*, 33(2), 355-384
- Fraser, Mariam & Greco, Monica. (2005). Introduction. I: Mariam Fraser and Monica Greco (Eds.), *The body: A reader* (1-42). London: Routledge
- Frykman, Jonas. (1992). I rörelse: Kropp och modernitet i mellankrigstidens Sverige. *Kulturella perspektiv: Svensk etnologisk tidskrift*, 1(1), 30-42
- Frykman, Jonas & Gilje, Niels. (2003). Being there: An introduction. I: Jonas Frykman & Nils Gilje (Eds.), *Being there: New perspectives on phenomenology and the analysis of culture* (7-51). Lund: Nordic Academic Press
- Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar. (1994). *Det kultiverte mennesket*. Oslo: Pax
- Giddens, Anthony. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity
- Gilje, Nils. (2006). Fenomenologi, konstruktivisme og kulturforskning: En vitenskapsteoretisk diskusjon. *Tidsskrift for kulturforskning*, 5(1), 5-22
- Ginn, Jay & Arber, Sara. (1995). 'Only connect': Gender relations and ageing. I: Sara Arber & Jay Ginn (Eds.), *Connecting gender and ageing: A sociological approach* (1-14). Buckingham: Open University Press
- Goksøyr, Matti. (1999). "Det lille klunk i sækken". I: Bjarne Rogan (Red.), *Norge anno 1900: Kulturhistoriske glimt fra et århundreskifte*, 69-85. Oslo: Pax
- Gordon, Sarah A. (2001). "Any desired length": Negotiating gender through sports clothing, 1870-1925. I: Philip Scranton (Ed.), *Beauty and business: Commerce, gender, and culture in modern America* (24-51). New York: Routledge
- Granville, Gillian. (2000). Menopause: A time of private change to a mature identity. I: Bernard, Miriam, Phillips, Judith, Machin, Linda & Davies, Val Harding (Eds.), *Women ageing: Changing identities, challenging myths* (74-92). London: Routledge
- Gripsrud, Jostein. (1999). *Ukepressens kulturelle og samfunnsmessige betydning*. Oslo: Foreningen Norsk Ukepresse
- Gullette, Margaret Morganroth. (1997). *Declining to decline: Cultural combat and the politics of the midlife*. Charlottesville: University Press of Virginia.
- Hagemann, Gro. (1988). *Lavtlønnsyrker blir til: Kvinnearbeid og kjønnskillier i søm og telekommunikasjon 1870 – 1940*. Oslo: Universitetet i Oslo. Avhandling (doktorgrad) - Universitetet i Oslo, 1989
- Haiken, Elizabeth. (1997). *Venus envy: A history of cosmetic surgery*. Baltimore The Johns Hopkins University Press
- Hareven, Tamara K. (1995). Changing images of aging and the social construction of the life course. I: Mike Featherstone & Andrew Wernick (Eds.), *Images of ageing: Cultural representations of later life* (119-134). London: Routledge
- Hellesund, Tone. (2003). *Kapitler fra singellivets historie*. Oslo: Universitetsforl.
- Hoffstad, E. (1938-40). E. Hoffstad (Red.), *Illustrert norsk næringsleksikon: (Hvad er hvad i næringslivet?)*. Oslo: Yrkesforl.
- Hollander, Anne. (1988). *Seeing through clothes*. New York: Penguin
- Horwood, Catherine. (2005). *Keeping up appearances: Fashion and class between the wars*. Stroud: Sutton
- Jacobson, Maja. (1994). *Kläder som språk och handling: Om unga kvinnors användning av klädseln som kommunikations- och identitetsskapande medel*. Stockholm: Carlssons
- Jeffreys, Sheila. (2005). *Beauty and misogyny : harmful cultural practices in the West*. London: Routledge. (Women and psychology)
- Jensen, Inger. (1980). *Når tid sover du'a mor? Kvinners arbeid og levekår på Vesterøy i Hvaler, 1900 til 1940: Magistergradsavhandling i etnologi*. Oslo: Universitetet i Oslo

- Johansen, Kristin. (1999). Fin de siècle-feminismen og husmorbevegelsen. I: Bjarne Rogan (Red.), *Norge anno 1900: Kulturhistoriske glimt fra et århundreskifte*, 243-256. Oslo: Pax
- Johnston, L. (2004). She and ski: The development of women's ski outfits, 1880-1930. *Costume*, 38, 86-99
- Keane, Webb. (2005). Signs are not the garb of meaning: On the social analysis of material things. I: Daniel Miller (Ed.), *Materiality* (182-205). Durham: Duke University Press
- Keane, Webb. (2006). Subjects and objects. I: Christopher Tilley, Webb Keane, Susanne Küchler, Michael Rowlands & Patricia Spyer (Eds.), *Handbook of material culture* (197-202). London: Sage
- Kjeldstadli, Knut. (1990). *Oslo bys historie: Bind 4: Den delte byen: Fra 1900 til 1948*. Oslo: Cappelen.
- Kjeldstadli, Knut. (1996). Habitusser og andre troll – på sporet av vår egen underjordiske: En kommentar til Pierre Bourdieus begrep om habitus. *Dugnad*, 22(3), 3-22
- Kjellberg, Anne. (2000). *Mote. Trender og designere Oslo 1900-2000*. Oslo: Huitfeldt.
- Klepp, Asbjørn. (1993). Den mangetydige fritiden. I: Asbjørn Klepp & Liv Emma Thorsen (Red.), *Den mangfoldige friheten* (7-20). Oslo: Ad Notam
- Klepp, Ingun Grimstad. (2000). *Fra eggvendte laken til festlig lapp på baken: Råd og teknikker for å økonomisere med tekstiler 1900 – 2000*. Lysaker: Statens institutt for forbruksforskning. (Arbeidsrapport; 3)
- Klepp, Ingun Grimstad. (2001). *Hvorfor går klær ut av bruk? Avhending sett i forhold til kvinners klesvaner*. Lysaker: Statens institutt for forbruksforskning. (Rapport; 3)
- Klepp, Ingun Grimstad. (2004). Farlige farger. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 4(15).
Lokalisert 30.09.08 på internett:
<http://www.sifo.no/page/Publikasjoner//10081/53822.html>
- Klepp, Ingun Grimstad. (2007). Reparasjon og gjenbruk i 1900-tallets håndarbeidsbøker. I: Kari-Anne Pedersen, Kari Telste & Morten Bing (Red.), *Bruk, kast – og bruk igjen* (163-183). Oslo: Norsk folkemuseum. (By og bygd; 40)
- Klepp, Ingun Grimstad. (2008). *Clothes, the body and well-being: What does it mean to feel well dressed?* Oslo: Statens institutt for forbruksforskning. (Oppdragsrapport; 1)
- Klepp, Ingun Grimstad & Storm-Mathisen, Ardis. (2005). Reading fashion as age: Teenage girls' and grown women's accounts of clothing as body and social status. *Fashion theory*, 9(3), 323-342
- Latour, Bruno. (1995). Mixing humans and nonhumans together: The sociology of a door-closer. I: Susan Leigh Star (Ed.), *Ecologies of knowledge: Work and politics in science and technology* (257-277). Albany: State University of New York Press. Publisert under pseudonym: Jim Johnson
- Latour, Bruno. (1996). *Vi har aldri vært moderne: Essay i symmetrisk antropologi*. Oslo: Spartakus
- Leopold, Ellen. (1993). The manufacture of the fashion system. I: Juliet Ash & Elizabeth Wilson (Eds.), *Chic thrills: A fashion reader*, 101-117. Berkeley: University of California Press
- Light, Alison. (1991). *Forever England: Femininity, literature and conservatism between the wars*. London: Routledge.
- Lindsøe, Anne Brit. (1981). *Nylønde 1887 – 1927: En presentasjon av tidsskriftet: Hovedoppgave våren 1981*. Institutt for Nordisk språk og litteratur. Oslo: Universitetet i Oslo
- Lochmann, A. (1924). *Kristiania og omegn i utklipp: 1. samling*. Kristiania: i kommisjon hos Cammermeyer

- Lyngø, Inger Johanne. (1993). Å komme bort fra byen til landlige omgivelser: Fritid som sosial sak og hytteøyene i Indre Oslofjord. I: Asbjørn Klepp & Liv Emma Thorsen (Red.), *Den mangfoldige friheten* (21-31). Oslo: Ad Notam
- Melby, Kari. (1995). *Kvinnelighetens strategier: Norges Husmorforbund 1915-1940 og Norges Lærerinneforbund 1912-1940: Dr. philos.-avhandling i historie*. Trondheim: Universitetet i Trondheim. (Skriftserie, 4/97).
- Miller, Daniel. (1997). Why some things matter. I: Daniel Miller (Ed.), *Material cultures: Why some things matter* (3-21). London: UCL Press
- Miller, Daniel. (2005a). Introduction. I: Susanne Küchler & Daniel Miller (eds.), *Clothing as material culture* (s. 1-19). Oxford: Berg
- Miller, Daniel. (2005b). Materiality: An introduction. I: Daniel Miller (Ed.), *Materiality* (1-50). Durham: Duke University Press
- Myrvang, Christine. (2004a). Pengenes alder og ansikter: Kjøpefest og dannelse under første verdenskrigs jobbetid. I: Christine Myrvang, Sissel Myklebust & Brita Brenna (Red.), *Temmet eller uhemmet: Historiske perspektiver på konsum, kultur og dannelse* (93-136). Oslo: Pax
- Myrvang, Christine. (2004b). Flapperfeminismens konsumetos: Konsum som opprør og frigjøring på 1920-tallet. I: Christine Myrvang, Sissel Myklebust & Brita Brenna (Red.), *Temmet eller uhemmet: Historiske perspektiver på konsum, kultur og dannelse* (137-200). Oslo: Pax
- Myrvang, Christine. (2004c). Ting av sin tid: Produksjon, konsum og design 1920-1960. I: Christine Myrvang, Sissel Myklebust & Brita Brenna, *Temmet eller uhemmet: Historiske perspektiver på konsum, kultur og dannelse* (201-261). Oslo: Pax
- Nielsen, Harriet Bjerrum & Rudberg, Monica. (2005). *Moderne jenter: Tre generasjoner på vei*. Oslo: Universitetsforl.
- Norges handel 1910*. (1911). Kristiania: Det statistiske centralbyrå. (Norges offisielle statistikk; V. 151)
- Norges handel 1915*. (1917). Kristiania: Det statistiske centralbyrå. (Norges offisielle statistikk; VI. 97)
- Norges handel 1920*. (1922). Kristiania: Det statistiske centralbyrå. (Norges offisielle statistikk; VII. 36)
- Norges handel 1925*. (1926). Oslo: Det statistiske centralbyrå. (Norges offisielle statistikk; VIII. 7)
- Norges handel 1930*. (1931). Oslo: Det statistiske centralbyrå. (Norges offisielle statistikk; VIII. 172)
- Norland, Betsey. (2003). Class comfort: The transition from the corset to the brassiere, 1910-1930. *Popular culture review*, 14(1), 31-44
- Norsk ordbok* (nettversjon). Kunnskapsforl. Lokalisert 29.09.08 på internett: <http://www.ordnett.no>
- Palmer, Alexandra. (1997). New directions: Fashion history studies and research in North America and England. *Fashion theory*, 1(3), 297-312
- Partington, Angela. (1993). Popular fashion and working-class affluence. I: Juliet Ash & Elizabeth Wilson (Eds.), *Chic thrills: a fashion reader* (145-161). Berkeley: University of California Press
- Pedersen, Kari-Anne. (2003). Fra korsett til silikoninnlegg. I: Liv Hilde Boe og Anne-Sofie Hjemdahl (Red.), *Kropp og klær* (8-22). (By og bygd; 37)
- Pedersen, Kari-Anne. (2007). Å sy seg sin egen identitet: Omsøm i Sophie Cowards akvareller. I: Kari-Anne Pedersen, Kari Telste & Morten Bing (Red.), *Bruk, kast – og bruk igjen* (94-111). Oslo: Norsk folkemuseum. (By og bygd; 40)

- Peiss, Kathy. (2001). On beauty ... and the history of business. I: Philip Scranton (Ed.), *Beauty and business: Commerce, gender, and culture in modern America* (7-22). New York: Routledge
- Polhemus, Ted. (1994). *Street style : from sidewalk to catwalk*. London: Thames & Hudson
- Popenoe, Rebecca. (2004). *Feeding desire: Fatness, beauty, and sexuality among a Saharan people*. London: Routledge
- Rasch, Tone. (2000a). OP POP rain DROP - 1960-tallets regntøymote. I: Liv Hilde Boe & Anne-Sofie Hjemdahl (Red.), *Kropp og klær* (62-79). Oslo: Norsk folkemuseum. (By og bygd; 37)
- Rasch, Tone. (2000b). Raff i regn: Plastregntøy for sports- og spaserbruk på 1950-tallet. I: *Volund 1999-2000* (7-40). Oslo: Norsk teknisk museum.
- Rasch, Tone. (2001). Gurkemeie og anilin violett: Om overgangen fra naturlige til syntetiske fargestoffer ved Hjula Veveri. I: *Volund: 2001* (35-68). Oslo: Norsk teknisk museum
- Ringdal, Nils Johan. (1985). *By, bok og borger: Deichmanske bibliotek gjennom 200 år*. Oslo: Aschehoug
- Rørslett, Asmund. (1977). *Ukepressen: folkelesning i Norge* (3. rev. og ajourførte utg.). Oslo: Ukepressens informasjonskontor
- Santoni-Rugiu, Paulo & Philip J. Sykes. (2007). *A history of plastic surgery*. Berlin: Springer
- Schiøtz, Aina. (2003). *Folkets helse – landets styrke – 1850-2003: Det offentlige helsevesen i Norge 1603-2003: Bind 2*. Oslo: Universitetsforl.
- Shilling, Chris. (2005). *The body in culture, technology and science*. London: Sage. (Theory, culture and society)
- Spangen, Inger Cathrine (2001). *Henvisninger til kilder og utforming av litteraturlister*. Lokalisert 08.12.2008 i BIBSYS, (Post 030675758) på internett: <http://wgate.bibsys.no>
- Steele, Valerie. (1985). *Fashion and eroticism: Ideals of feminine beauty from the Victorian era to the jazz age*. New York: Oxford University Press
- Steele, Valerie. (1991). The f-word. *Lingua franca*. Lokalisert 06.03.2008 på internett: <http://www.wiu.edu/users/mfbhl/180/steele.htm>
- Steele, Valerie. (2001). *The corset: A cultural history*. New Haven: Yale University Press
- Stenseth, Bodil. (2002). *Sonja Henie: Kvinne på is*. Oslo: Pax
- Store norske leksikon* (nettversjonen). Kunnskapsforl. Lokalisert 13.04.08 på internett: <http://www.snl.no/index.html>
- Strasdin, Kate. (2004). 'An easy day for a lady ...': The dress of early women mountaineers. *Costume*, 38, 72-85
- Strømman, Marie Herigstad (1994). Kjønn og organisert idrett i Norge ca 1860 – ca 1970: Noen hovedlinjer: *Hovedoppgave i historie*. Bergen: Universitetet i Bergen, Historisk institutt, 1994
- Swensen, Grete. (1980). *Fra nålen tres til kunden kles: Syerskers arbeid og levekår i perioden 1900-1950: Magistergradsavhandling i etnologi*. Oslo: Universitetet i Oslo
- Synnott, Anthony. (1987). Shame and glory: A sociology of hair. *The british journal of sociology*, 38(3), 381-413
- Synnott, Anthony. (1993). *The body social: Symbolism, self and society*. London: Routledge
- Summers, Leigh. (2001). *Bound to please: A history of the Victorian corset*. Oxford: Berg
- Sæverud, Dag H. (1991). Symaskinen: Teknisk vidunder, industrielt eventyr og uslitelig følgesvenn. I: Ragnhild Beyer ... [et al.] (Red.), *Maihaugen 1991* (8-41). Lillehammer: Maihaugen. (Årbok; 1991)
- Söderberg, Johan. (2001). *Röda läppar och shinglat hår: Konsumtionen av kosmetika i Sverige 1900-1960*. Stockholm: Ekonomisk-historisk institutionen, Stockholms universitet

- Telste, K. (2002). "Den unge Piges By": Promenaden på Karl Johan og den frigjorte unge kvinne i Kristiania i årene omkring 1900. *Kvinneforskning*, (1), 5-21
- Telste, Kari (2005). Verdens skjønneste gate – verdens vakreste piker: Kjønn, makt og moralske grenser på promenadegaten Karl Johan i Kristiania. *Bebyggelsehistorisk tidsskrift*, (49), 7-22
- Thesander, Marianne. (1994). *Det kvindelige ideal: Kropsidealet i den vestlige kultur: 1880'erne – 1990'erne*. København: Tiderne skifter
- Thomas, Julian. (2006). 3: Phenomenology and material culture. I: Christopher Tilley, Webb Keane, Susanne Küchler, Michael Rowlands & Patricia Spyer (Eds.), *Handbook of material culture* (43-59). London: Sage
- Thorsen, Liv Emma. (1994). En morsom og uskyldig tid: - skisse av en ungdomskultur. *Dugnad*, 20(2), 3-16
- Thorsen, Liv Emma. (1997). Skis, skates and language: Traits of Norwegian urban young girls' culture in the 1930s. *Ethnologica Scandinavica*, 27, 48-64
- Tiggemann, Marika & Kenyon, Sarah J. (1998). The hairlessness norm: The removal of body hair in women. *Sex roles*, 39(11/12), 873-885
- von der Lippe, Gerd. (1997). *Endring og motstand mot endring av femininiteter og maskuliniteter i idrett og kroppskultur i Norge: 1890-1950: med et sideblikk på Tyskland, Sverige og Danmark: En feministisk analyse av et empirisk materiale*. Oslo: Norges Idrettshøgskole. Doktorgradsarbeid levert ved Norges Idrettshøgskole, Institutt for samfunnsvitenskapelige fag
- Waldén, Louise. (1990). *Genom symaskinens nålsöga: Teknikk och social förändring i kvinnokultur och manskultur*. Stockholm: Carlssons. (Linköping studies in arts and science; 50)
- Warner, Patricia Campbell. (2005). The Americanization of fashion: Sportswear, the movies and the 1930s. I: Linda Welters & Patricia A. Cunningham (Eds.), *Twentieth century American fashion* (79-98). Oxford: Berg
- Wilson, Kathryn E. (1999). Commodified craft, creative community: Women's vernacular dress in nineteenth-century Philadelphia. I: Barbara Burman (Ed.), *The culture of sewing: Gender, consumption and home dressmaking* (141-156). Oxford: Berg
- Wilson, Elizabeth. (2003). *Adorned in dreams: Fashion and modernity* (2. rev. ed.). London: Tauris
- Wilson, Elizabeth. (2005a). Dräktteorier för 2000-talet. I: Bo G. Nilsson (Red.), *Påklädd, uppklädd, avklädd: Om kläder, kropp och identitet* (166-179). Stockholm: Norstedts Akademiska Förl.
- Wilson, Elisabeth. (2005b). Fashion and modernity. I: Christopher Breward & Caroline Evans (Red.), *Fashion and modernity* (s. 9-14). Oxford: Berg.
- Wilson, Elizabeth & Haye, Amy de la. (1999). Introduction. I: Elizabeth Wilson & Amy de la Haye, *Defining dress: Dress as object, meaning and identity* (1-9). Manchester: Manchester University Press
- Wolf, Naomi. (1990). *The beauty myth*. London: Chatto & Windus
- Young, Iris Marion. (1990). *Throwing like a girl and other essays in feminist philosophy and social theory*. Bloomington: Indiana University Press
- Zahavi, Dan. (2006). Fænomenologi. I: Finn Collin & Simo Køppe (Red.), *Humanistisk videnskabsteori* (122-138). København: DR Multimedie
- Zuckerman, Mary Ellen. (1998). *A history of popular women's magazines in the united states, 1792-1995*. Westport: Greenwood
- Østerberg, Dag. (1995). Innledning. I: Pierre Bourdieu, *Distinksjonen: En sosiologisk kritikk av dømmekraften* (11-29). Oslo: Pax

Sammendrag

Hva skjer når skjønnhetsbegrepet endrer innhold? Hvordan påvirker klærne våre oppfatningen av egne kropp? Kan nye handlinger føre til nye tanker? I denne oppgaven viser jeg hvordan mote og klær, kropp og handling er fenomener som påvirker hverandre gjensidig, og samtidig inngår i dialog med et mer overgripende skjønnhetsideal. Med utgangspunkt i Bourdieus habitus-begrep, fenomenologiens fokus på sansning og klær og handlingers innvirkning på mennesket studerer jeg sampillet mellom klær, kropp og skjønnhetsidealer. Kildene er mote- og skjønnhetsstoff fra 5 borgerlige ukeblader utgitt i mellomkrigstiden: *Allers Familie-Journal*, *Husmoderen/Hjemmenes Vel*, *Nordisk Mønster-Tidende*, *Nylænde* og *Urd*.

I perioden 1910-1930 førte stemmerett og økt deltagelse i arbeidslivet til store endringer for norske kvinner. Også utseendemessig innebar perioden et brudd med fortiden: Skjørtene ble kortere og plaggene rommeligere, og det ble akseptert og ønskelig at kvinner mosjonerte. Viktoriatidens passive og korsetterte kvinneideal ble erstattet av den slanke, aktive og sminkede ”moderne kvinnen”. Mote og skjønnhetspleie var overskuddsfenomen som hovedsakelig berørte borgerskapets kvinner, og de var ikke uten innsigelser. Likevel viser artikler i samtidige ukeblader at moten ble implementert gjennom en forankring i etablerte borgerlige normer om selvdisciplin, individualitet og moderasjon.

Det nye idealet ble knyttet opp til etablert habitus, samtidig som endringer i praksis og diskurs ga sanseinntrykk som inspirerte til endring i tenkesett og handlingsmønstre. Mer praktisk og rimeligere mote og billigere kosmetikk medførte også at flere kvinner enn før kunne tilstrebe et moderne utseende. Det nye skjønnhetsidealet fikk dermed større gjennomslagskraft enn det gamle. Ideen om den slanke og ”naturlige” skjønnheten kombinerte egeninnsats og helseargumenter med en vektlegging av motens og skjønnhetspleiens mange nye mulighetene. Idealet fikk et skinn av oppnåelighet som ga det styrke og gjennomslagskraft nok til også å prege dagens samfunn. Samtidig viser dette at skjønnhetsnormens styrke ikke ble svekket, kun rettet mot nye områder og metoder.